

วารสารอาชญาวิทยาและสังคมศาสตร์

RPCA Journal of Criminology & Social Sciences

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565)

ISSN Online: 2697-4991

Volume 4: Number 2 (July-December 2022)

บทบรรณาธิการ

องค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ

นิติธรรม คุณาลัย

การเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดให้โทษรายย่อยในไทยและเมืองฟิลาเดลเฟีย สหรัฐอเมริกา

รุ่งทิพย์ แซ่แง

บทบาทการไกล่เกลี่ยหนี้นอกระบบของสำนักงานอัยการสูงสุด

สุพิชญ์กฤตา พาณิกกิจโรจน์

บทบาทอาสาสมัครตำรวจบ้านในกระบวนการยุติธรรมชุมชน

ณัฐนิชา วัชร

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานศึกษา

ภาณุภัสณี พิเศษกุลชัย

ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา

ฤทัยวรรณ พิษสิงห์ และเจษฎาพงษ์ คำชู

คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนราชภัฏรำไพพรรณี

<https://social.rpca.ac.th/rpcajcsc.php>

วารสารอาชญาวิทยาและสังคมศาสตร์

RPCA Journal of Criminology & Social Sciences

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565)

ISSN Online: 2697-4991

Volume 4: Number 2 (July-December 2022)

สารบัญ

หน้า

บทบรรณาธิการ

องค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ

1

นิติธรรม ศุนาลัย

การเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดให้โทษรายย่อยในไทยและเมืองฟิลาเดลเฟีย
สหรัฐอเมริกา

17

รุ่งทิพย์ แซ่แง

บทบาทการไกล่เกลี่ยหนีนอกระบบของสำนักงานอัยการสูงสุด

40

สุพิชญ์กฤตา พาณิชกิจโรจน์

บทบาทอาสาสมัครตำรวจบ้านในกระบวนการยุติธรรมชุมชน

56

ณัฐนิชา วัชรระ

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานศึกษา

80

ภาณุฤกษ์ พิศิษฐ์สกุลชัย

ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก
ของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา

95

ฤทัยวรรณ พิขสิทธิ์ และเจษฎาพงษ์ คำชู

คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

<https://social.rpca.ac.th/rpcajcsc.php>

บทบรรณาธิการ

วารสารอาชีวศึกษาและสังคมศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2565)

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ 2 ในปีที่ 4 ของคณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ ซึ่งวารสารอาชีวศึกษาและสังคมศาสตร์มีกำหนดการพิมพ์ออกเผยแพร่ 2 เล่มต่อปี (เดือนมิถุนายน และเดือนธันวาคม) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการด้านอาชีวศึกษา กระบวนการยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมาย และสังคมศาสตร์ โดยบทความทุกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารเป็นบทความที่ได้มาตรฐานและผ่านการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้พิมพ์ซึ่งในการประเมินคุณภาพบทความ (Peer Review) แต่ละบทความจะมีผู้ประเมินคุณภาพ (Reviewer) ทั้งหมด 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) ซึ่งเป็นไปตามกรอบมาตรฐานวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre : TCI)

ผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้เป็นบทความวิชาการทั้งหมด จำนวน 6 เรื่อง ประกอบด้วยบทความด้านการสืบสวนคดีอาญา การวิเคราะห์ปัญหาอาชญากรรมของไทยและสหรัฐอเมริกา กระบวนการไกล่เกลี่ยของอัยการ บทบาทของอาสาสมัครตำรวจในยุติธรรมชุมชน กระบวนการสมานฉันท์ในสถานศึกษา และกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา ทั้งนี้ กองบรรณาธิการได้คัดเลือกบทความที่ผ่านการพิจารณาตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาต่าง ๆ สอดคล้องกับหัวข้อของบทความแต่ละบทความ พร้อมทั้งพิจารณาคุณค่าทางวิชาการเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานของวารสารวิชาการทั่วไป

คณะผู้จัดทำ ขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความกรุณาอนุเคราะห์การอ่านและให้คำแนะนำต่อบทความแต่ละฉบับ พร้อมกันนี้ขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่านทุกฉบับที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้เป็นอย่างสูงที่ให้ความสนใจและความร่วมมือเพื่อรังสรรค์วารสารฉบับนี้ร่วมกันเป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ขอเชิญชวนนักวิชาการ อาจารย์และนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้ร่วมส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในฉบับต่อ ๆ ไป โดยสามารถเตรียมต้นฉบับตามรูปแบบการตีพิมพ์ของวารสารอาชีวศึกษาและสังคมศาสตร์แล้วจัดส่งมายังกองบรรณาธิการ และในวาระนี้ คณะผู้จัดทำ ขอน้อมรับข้อเสนอแนะและคำติชมทั้งปวงเพื่อให้การปรับปรุงคุณภาพของวารสารอาชีวศึกษาและสังคมศาสตร์ให้มีคุณค่าและมีมาตรฐานยิ่ง ๆ ขึ้นไป

บรรณาธิการ

ทีมบรรณาธิการวารสารอาชีวศึกษาและสังคมศาสตร์

บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

ศาสตราจารย์ พลตำรวจตรี ชูชาติ ศิวภาณุจัน

ที่ปรึกษาบรรณาธิการ

รศ.พ.ต.อ.โสรัตน์ กลับลีลา

บรรณาธิการ

รศ.พ.ต.อ.ดร.เสกสันต์ เครือคำ

กองบรรณาธิการ/ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

รศ.พ.ต.อ.ดร.พงษ์กุลธร ไรจน์วิรุฬ

คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

รศ.พ.ต.อ.วรวัช วิชชวานิชย์

คณะนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

รศ.พ.ต.อ.หญิง สมหวัง โอซารส

คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

กองบรรณาธิการ/ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ผศ.ดร.ศุภกร ปุณณฤทธิ

มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.ดร.ชาญคณิต ก. สุริยะมณี

มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.ดร.อุนิษา เลิศโตมรสกุล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.พ.ต.ท.ดร.สฤณี สืบพงษ์ศิริ

มหาวิทยาลัยรังสิต

ผศ.ร.ต.อ.ดร.จอมเดช ตรีเมฆ

มหาวิทยาลัยรังสิต

พ.ต.ต.ดร.ชวนันต์ เจนการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขานุการ

พ.ต.ท.ณัฐนันท์ ขุนไกร

เจ้าหน้าที่

ร.ต.อ.หญิง อโณทัย นิลเกาะ

ร.ต.อ.หญิง นรินทร์ธร อินทรพรหม

องค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ

นิธิธรรม ศุนาลัย¹

วันได้รับบทความ: 21 กันยายน 2565 วันแก้ไข: 17 ตุลาคม 2565 วันยอมรับเผยแพร่: 19 ตุลาคม 2565

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันประเทศไทยมีแนวโน้มที่อาชญากรรมจะก่ออาชญากรรมมากขึ้น ไม่เพียงแต่คดีอาชญากรรมพื้นฐานเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงอาชญากรรมในรูปแบบใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นอาชญากรรมทางเทคโนโลยี อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ที่มีแผนประทุษกรรมแตกต่างไปจากการกระทำความผิดในรูปแบบเดิมอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะอธิบายความหมายและแนวทางของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบไปด้วยข้อกฎหมาย เทคนิคการสืบสวน และการนำนิติวิทยาศาสตร์และการพิสูจน์หลักฐานมาช่วยในการสืบสวน โดยการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพนี้ ไม่ได้มุ่งที่จะทำการสืบสวนเพื่อหาตัวผู้กระทำความผิด และจับกุมตัวมาลงโทษเพียงเท่านั้น แต่เมื่อจำเลยมาอยู่ในขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีในชั้นศาลแล้ว ศาลจะต้องนำพยานหลักฐานที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนและพนักงานสอบสวนรวบรวมเข้ามาในสำนวนการสอบสวน ซึ่งพยานหลักฐานที่รวบรวมมานั้น ต้องเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนัก น่าเชื่อถือ ได้มาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย มาพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยตามฐานความผิด เพราะหากศาลยกฟ้องโจทก์ปล่อยตัวจำเลยไป ความผิดพลาดจากการรวบรวมพยานหลักฐานนี้ ย่อมส่งผลในทางลบต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม การนำองค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพมาใช้ จึงเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: การสืบสวน ข้อกฎหมาย เทคนิคการสืบสวน นิติวิทยาศาสตร์ การพิสูจน์หลักฐาน

¹ อาจารย์ (สบ3) กลุ่มงานอาจารย์ กองบัญชาการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Elements of effective Investigation

Nitithum Sunalai¹

Received: September 21, 2022 Revised: October 17, 2022 Accepted: October 19, 2022

Abstract

Thailand is prone to criminals who commit not only basic crimes but also new forms of crime, such as technological crimes and economic crimes with conspiracy, that are completely different from the traditional patterns of offenses. The purpose of this article is to explain the meaning and approaches of effective investigations which consist of the law, investigation techniques and leading forensic science and criminalistics to assist in the investigation. This powerful investigation is not only intended to investigate, arrest and punish the perpetrators. When a defendant enters the judicial process in court, the court must bring evidence that the investigators and investigative officers have gathered in the investigation report. The gathered evidence must be weighty, credible, and legally acquired to consider punishing the defendant on the basis of the offense. If the court dismisses the plaintiff and, the defendant is released, mistakes in collecting this evidence will have a negative effect on the credibility of the judicial process. Therefore, implementing the elements of effective investigation; is an effective way to solve this problem.

Keywords: Investigation, Law, Investigation Technique, Forensic Science, Criminalistics

¹ Instructor (Levels 3) Faculty Division, Education Bureau, Royal Thai Police (Corresponding author)

บทนำ (Introduction)

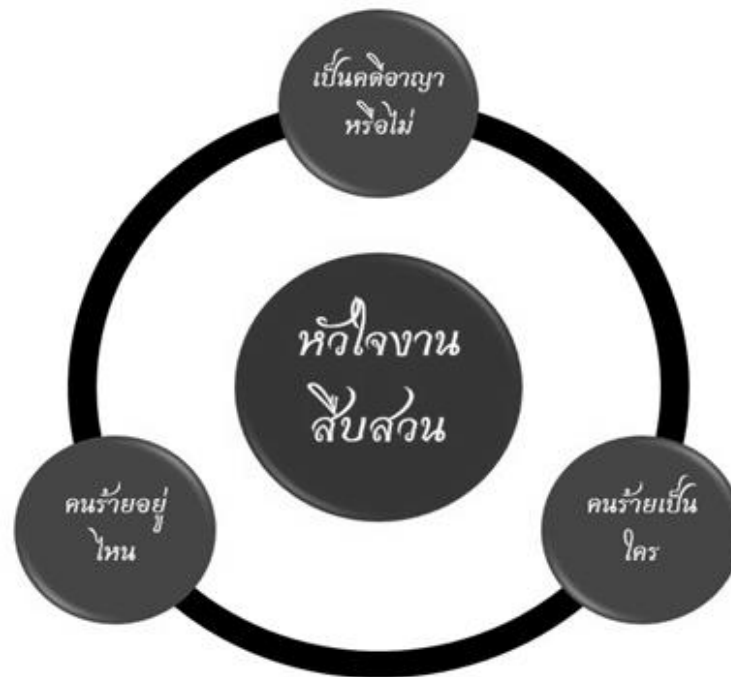
สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีภารกิจสำคัญหลายด้าน ซึ่งหนึ่งในภารกิจด้านที่สำคัญ คือในด้านการสืบสวน โดยการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด ข้าราชการตำรวจทุกระดับชั้น และทุกนายล้วนมีอำนาจที่จะทำการสืบสวนคดีทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการตำรวจฝ่ายสืบสวนระดับปฏิบัติการในปัจจุบันนั้น พบว่ามีจำนวนไม่เพียงพอต่อปริมาณอาชญากรรมที่เพิ่มมากขึ้น และรูปแบบของการกระทำความผิดในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ต้องมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการสืบสวนที่ทันสมัย เพื่อให้เท่าทันอาชญากร ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรม อุทิศตน จิตวิญญาณตลอดจนความทุ่มเท อุทิศตนของข้าราชการตำรวจฝ่ายสืบสวนให้เพิ่มมากขึ้น

องค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพจะนำไปสู่การคลี่คลายคดีและสามารถทำให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักเพียงพอว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้อง อันนำมาสู่การพิจารณาพิพากษาคดีจำเลยตามฐานความผิด โดยผู้เขียนได้เรียบเรียงมาจากประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในฝ่ายสืบสวน กลับกรองออกมาเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญคือ 1.ข้อมูลหมาย 2.เทคนิคการสืบสวน 3.นิติวิทยาศาสตร์และการพิสูจน์หลักฐาน โดยจะขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งมิได้เลย

บทความนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดวิชาการสืบสวนเบื้องต้น โดยได้กล่าวถึงหัวข้อที่สำคัญได้แก่หัวข้อหัวใจของงานสืบสวนและองค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์สำหรับผู้ที่ได้อ่านบทความ ในการนำความรู้และแนวคิดที่ได้ ไปใช้ปฏิบัติหน้าที่ในการสืบสวน เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล อันนำมาสู่ความผาสุกของประชาชนอย่างแท้จริง

ความหมายของการสืบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (10) ซึ่งได้ให้คำนิยามของการสืบสวนไว้ว่า “การสืบสวน (เอก อังสนานนท์, 2549) หมายถึง “การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติตาม อำนาจหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด”เมื่อแปลความหมายของการสืบสวน จะเห็นว่า หัวใจของการสืบสวน ก็คือการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน เพื่อนำไปสู่การจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั่นเอง

หัวใจของการสืบสวน

ภาพที่ 1 หัวใจของงานสืบสวน

โดยหัวใจหรือสิ่งสำคัญของงานสืบสวน ประกอบด้วย

1. ความผิดที่เกิดขึ้น เป็นคดีอาญาหรือไม่ เพราะหากไม่เป็นความผิดทางอาญาแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนก็ไม่มีอำนาจหรือหน้าที่ที่จะไปทำการสืบสวนในคดีนั้น ผู้เขียนขอยกตัวอย่างตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 ที่บัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี แต่หากเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนทำการสืบสวนจนได้ผลแน่ชัดแล้วว่าผู้เสียชีวิตทำอัตวินิบาตกรรม ความผิดที่เกิดขึ้นนี้ไม่ครบองค์ประกอบในฐานความผิดฆ่าผู้อื่น ก็ไม่จำเป็นต้องหาว่าการเสียชีวิตของเขานั้นเกิดจากการฆาตกรรมและผู้ใดเป็นผู้กระทำ

2. คนร้ายเป็นใคร หากความผิดในคดีอาญาที่เกิดขึ้น เป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิต หรือได้รับความเสียหายทั้งต่อร่างกายและทรัพย์สินก็ตาม ในองค์ประกอบนี้คือสิ่งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิด หรือมีผู้อื่นร่วมกระทำความผิดอีกหรือไม่

3. คนร้ายอยู่ที่ไหน เมื่อทราบว่าเป็นคดีนี้มีผู้กระทำความผิด หรือมีผู้ร่วมกระทำความผิด สิ่งที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนต้องทำ คือสืบสวนติดตามจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามฐานความผิดที่ได้กระทำ

หัวใจของการสืบสวน เมื่อนำมาพูดในภาษาของนักสืบ หรือที่เรียกง่าย ๆ ว่า รู้เรื่อง (การสืบสวนให้รู้เรื่องราว) รู้ตัว (การสืบสวนให้รู้ตัวผู้กระทำความผิด) นำไปสู่การจับกุม (การสืบสวนติดตามตัวผู้กระทำความผิด)

นั่นเอง นอกจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนจะสืบสวนให้รู้เรื่องราวในคดี รู้ตัวผู้กระทำความผิด และนำไปสู่การจับกุมผู้กระทำความผิดแล้ว เมื่ออัยการฟ้องจำเลยตามฐานความผิดที่พนักงานสอบสวนได้แจ้งข้อหาไว้มาถึงชั้นการพิจารณาของศาล ศาลต้องพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยตามฐานความผิดที่จำเลยได้กระทำความผิด เพราะหากพิพากษายกฟ้องโจทก์ ปลอ่ยตัวจำเลยไป กระบวนการสืบสวนที่ต่างๆ มากี่สูญเปล่า และนอกจากนี้ยังเป็นการปล่อยผู้กระทำความผิดกลับสู่สังคมอีกด้วย ดังนั้น การสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ ก็คือการสืบสวนติดตามจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษตามกฎหมายตามฐานความผิดที่เขาได้ก่อไว้นั่นเอง

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่น้อยไปกว่าการสืบสวน คือ การสอบสวน ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) ได้ให้ความหมายของการสอบสวนไว้ว่า (เอก อังสนานนท์, 2549) หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐาน และการดำเนินการทั้งหลายอันตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ ในทรรศนะของผู้เขียนเห็นว่าการสืบสวนและการสอบสวนนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องกระทำควบคู่กันไป กล่าวคือการแสวงหาข้อเท็จจริง เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด ซึ่งกระทำโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ (เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวน) เมื่อได้พยานหลักฐานต่างๆ ในคดีมาแล้ว ผู้ที่รวบรวมพยานหลักฐานนั้นก็เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด (รวมทั้งความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 131) ซึ่งพนักงานสอบสวนมุ่งหมายที่จะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ ดังนั้น การสืบสวนซึ่งกระทำโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนและการสอบสวนซึ่งกระทำโดยพนักงานสอบสวนทุกขั้นตอนในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานนั้นควรที่จะทำไปพร้อมๆ กัน เพราะพยานหลักฐานที่มีน้ำหนัก มีความน่าเชื่อถือล้วนมีส่วนสำคัญในการคลี่คลายคดี อันนำไปสู่การพิพากษาคดีตามฐานความผิดที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้กระทำไว้

หรืออธิบายในอีกมุมหนึ่งได้ว่ากระบวนการสืบสวนและสอบสวนถึงแม้จะมีความแตกต่างในวัตถุประสงค์และวิธีการก็ตาม แต่ต้องควบคู่กันไปซึ่งการสืบสวนมีทั้งเป็นการดำเนินการก่อนการกระทำความผิดทางอาญา เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย อันเป็นมาตรการเชิงรุกเพื่อตัดวงจรการเกิดของคดีอาญา และเป็นการดำเนินการหลังมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้นอันเป็นมาตรการเชิงรับ โดยมุ่งเน้นเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน และทราบรายละเอียดแห่งการกระทำความผิดที่กล่าวหา ถูกนำมาประกอบเข้ากับการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนเป็นผู้ใช้อำนาจตามกฎหมายในการรวบรวมข้อเท็จจริง และหลักฐานที่ได้ เพื่อพิสูจน์ความผิดตามข้อกล่าวหาและเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ (พัชรา สีนลอยมา, 2560)

เมื่อได้ทราบหัวใจของการสืบสวนและความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันระหว่างการสืบสวนและการสอบสวนแล้ว ผู้เขียนขออธิบายองค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ โดยมีวัตถุประสงค์คือการนำไปสู่การคลี่คลายคดี การปฏิบัติตามหลักที่กฎหมายวางไว้ และที่สำคัญคือพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักเพียงพอ ศาลสามารถรับฟังพยานหลักฐานนั้น นำไปพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยได้ และผู้เขียนได้รวบรวม

องค์ประกอบของการสืบสวนจากบทความวิชาการใหม่ ๆ (Ditrich, 2011; Deslauriers-Varin & Fortin, 2021; Miranda, 2021) นำมาสรุปได้ว่า

“องค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ” ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักที่สำคัญ คือ

1. ข้อกฎหมาย
2. เทคนิคการสืบสวน
3. การนำนิติวิทยาศาสตร์และการพิสูจน์หลักฐานมาช่วยในการสืบสวน

ซึ่งแต่ละองค์ประกอบสามารถนำมาอธิบายได้ดังนี้

1. ข้อกฎหมาย

การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนรวมถึงพนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติ ไม่ว่าจะเป็นตามประมวลกฎหมายอาญา, ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมไปถึงระเบียบต่างๆ ที่กำหนดไว้ ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการในการสืบสวน จนกระทั่งจบกระบวนการสืบสวน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของ ขั้นตอนในการขอหมายค้น การขอหมายจับต่อศาล ขั้นตอนการจับกุมตัวผู้กระทำความผิด รวมไปถึง การแสวงหาพยานหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในคดีนั้นๆ ผู้เขียนขอแนะนำแนวคิดตลอดจนหลักความชอบธรรมทางกฎหมาย (Rule of Laws) มาเพื่อช่วยอธิบายความสำคัญของข้อกฎหมายและการปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายได้ว่า

1.1 หลักดอกผลของต้นไม้พิษ (The fruit of a poisonous tree doctrine) คือ การยอมรับฟังพยานหลักฐานที่ได้ต่อเนื่องมาจากพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนข่มขู่ให้ผู้กระทำความผิดรับสารภาพ คำรับสารภาพเกิดขึ้นโดยมิชอบ การจับกุมหรือการค้นตัวผู้ต้องหา ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติไว้ ศาลไม่รับฟัง แต่จากคำรับสารภาพ หรือการจับกุมตัวของผู้ต้องหาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนได้ไปค้นพบหลักฐานอื่นๆ อีก ดังนั้นศาลรับฟังพยานหลักฐานที่ค้นพบในภายหลัง แต่หลักเรื่องนี้กฎหมายต่างประเทศบางประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้วางหลักไว้แน่นอนแล้วว่าไม่ยอมรับฟังพยานหลักฐานที่เป็นผลจากการกระทำดังกล่าว ถือว่าพยานหลักฐานเช่นนั้นไม่ชอบไปด้วย เปรียบเสมือนผลไม้ที่เกิดจากต้นไม้ที่เป็นพิษ ผลไม้นั้นย่อมมีพิษด้วย รัฐไม่มีความชอบธรรมในการแสวงหาผลประโยชน์จากผลไม้ที่ไม่ชอบนั้น ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 ที่วางหลักไว้ดังนี้ “ในกรณีที่ความปรากฏแก่ศาลว่า พยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบ แต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ หรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานนั้น เว้นแต่การรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมมากกว่าผลเสีย อันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน” อย่างไรก็ตาม หลักการไม่ให้รับฟังพยานซึ่งได้มาโดยมิชอบตามหลักผลไม้ของต้นไม้มีพิษ (Fruit of the poisonous tree) มี

ข้อยกเว้น 2 ประการ คือ (1) หากพยานขึ้นที่เป็นดอกผลที่ได้มาจากพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบนั้น สามารถถูกพบบ่อยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แม้ว่าจะไม่มีการได้มาซึ่งพยานขึ้นแรกก็ตาม (Inevitable Discovery) พยานหลักฐานดังกล่าวย่อมรับฟังได้ (2) หากการค้นพบพยานหลักฐานขึ้นนั้นสามารถค้นพบได้จากแหล่งอิสระ (Independent Source) (ภัทรพล แยมส์วีสต์, 2562; Merin, 2015)

1.2 หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of innocence) คือ การดำเนินคดีจำเลยในคดีอาญา จะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หากศาลจะพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลย ศาลจะต้องรับฟังพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้และมีน้ำหนักเพียงพอที่จะลงโทษจำเลยตามฐานความผิด หรือที่เรียกว่าปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (Proof beyond reasonable doubt) ตรานใดที่ยังมิได้มีคำพิพากษาของศาลย่อมต้องถือว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามบทบัญญัติข้อ 14 (2) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้ รับรองถึงหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาไว้ ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งที่ผู้ถูกกล่าวหา จะได้รับการคุ้มครองในการดำเนินคดีอาญา (ภัทริยา เทพขจร, 2556; บุรสิทธิ์ ต้นตสุทธิกุลและธานี วรภัทร์, 2564).

ดังนั้นการรับฟังพยานหลักฐานของศาล ตามที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนและพนักงานสอบสวนรวบรวม มานั้น จึงมีความสำคัญต่อการพิจารณาพิพากษาคดี หากพยานหลักฐานนั้นได้มาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เชื่อถือได้และมีน้ำหนักเพียงพอที่จะลงโทษจำเลยตามฐานความผิด

2. เทคนิคการสืบสวน

ผู้เขียนสรุปความหมายของการสืบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กล่าวว่า การสืบสวน คือ การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, 2551)

ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายคำว่า เทคนิค หมายถึง วิธีการหรือ ความรู้ ความชำนาญเฉพาะเรื่อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

ดังนั้นเทคนิคการสืบสวน จึงหมายถึง วิธีการหรือความรู้ความชำนาญเฉพาะเรื่องในการแสวงหา ข้อเท็จจริงและหลักฐาน ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนได้ใช้ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด

การคลี่คลายคดีในแต่ละคดีนั้น จะบรรลุผล หรือการนำไปสู่การจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้อง ลงโทษ รวมไปถึงการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ หรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเทคนิคการสืบสวนที่นำมาใช้เป็น สำคัญ

เทคนิคการสืบสวนเมื่อแบ่งตามการนำเทคโนโลยีมาใช้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) เทคนิคการสืบสวนแบบเดินดิน (การสืบสวนแบบพื้นฐานที่ยังไม่ได้มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยใช้ในการสืบสวน)

2) เทคนิคการสืบสวนแบบเดินอากาศ (การสืบสวนที่มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยใช้ในการสืบสวน) โดยขออธิบายเทคนิคการสืบสวนทั้งสองประเภทได้ ดังนี้

1) เทคนิคการสืบสวนแบบเดินดิน

เทคนิคการสืบสวนแบบเดินดิน หรือที่เรียกว่า การสืบสวนแบบพื้นฐาน เทคนิคการสืบสวนประเภทนี้ ยังไม่ได้มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยใช้ในการสืบสวน แต่อาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมมาของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวน ล้วนๆ เช่น การสังเกตและจดจำ การพรางตัวหรือปลอม การเฝ้าจุด การสะกดรอยติดตาม การล่อเหยื่อและการซุ่มโป่ง การใช้แหล่งข่าวและสายลับ รวมไปถึงการซักถาม

แม้แต่เทคนิคการสืบสวนบางประเภท เช่น การสืบสวนโดยใช้ระบบโทรศัพท์ การสืบสวนทางเส้นทางการเงินการธนาคาร และการตรวจพิสูจน์ทางนิติเวชและการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐาน ก็มีการพัฒนาไปตามยุคสมัย

มีข้อนำสังเกตบางประการที่สำคัญ นำมาประกอบการอธิบายถึงเรื่องเทคนิคการสืบสวน ในเรื่องการควบคุมตัวผู้ต้องหาในสมัยก่อนที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาจะแก้ไข คือ สามารถควบคุมตัวผู้ต้องหาได้ในระยะเวลา 7 วัน ซึ่งมีระยะเวลาในการควบคุมตัวมากกว่าในปัจจุบัน (48 ชั่วโมง) นอกจากนี้ การตรวจสอบจากทางภาครัฐและภาคเอกชน รวมไปถึงสื่อและสังคมออนไลน์ ในอดีตยังมีน้อยกว่าในปัจจุบัน การสืบสวนในปัจจุบันจึงมีข้อจำกัดบางประการที่มากกว่าการสืบสวนในอดีต ดังนั้นการนำเทคนิคการสืบสวนบางวิธีมาใช้ จึงต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับพฤติกรรมแห่งคดีและที่สำคัญที่สุดคือทุกขั้นตอนของการสืบสวนและการสอบสวนจะต้องกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย

2) เทคนิคการสืบสวนแบบเดินอากาศ

เทคนิคการสืบสวนแบบเดินอากาศ หรือการสืบสวนโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เทคนิคการสืบสวนประเภทนี้มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยในปัจจุบันมาช่วยใช้ในการสืบสวน มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันรูปแบบอาชญากรรมในปัจจุบัน เช่น เทคนิคการสืบสวนโดยใช้ระบบโทรศัพท์สมัยใหม่ เทคนิคการสืบสวนโดยใช้กล้องวงจรปิด เทคนิคการสืบสวนทางการเงิน เทคนิคการสืบสวนทางคดีออนไลน์ การนำแอปพลิเคชันต่างๆ มาใช้

เมื่ออาชญากรเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือแผนประทุษกรรมในการกระทำความผิด เทคนิคการสืบสวนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนนำมาใช้จึงต้องมีการนำเทคนิคที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการสืบสวนคดีคล้ายคดี

แต่ข้อสำคัญที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนพึงระลึกไว้เสมอ คือต้องไม่ลืมการสืบสวนแบบเดินดิน และต้องนำมาใช้ประกอบกันกับการสืบสวนแบบเดินอากาศ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการคลี่คลายคดี เพราะมักจะพบอยู่เสมอว่าสถานที่เกิดเหตุในบางคดีมีข้อจำกัด เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนนั้นไม่สามารถที่จะนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการสืบสวนคดีได้เลย

3. การนำนิติวิทยาศาสตร์และการตรวจพิสูจน์หลักฐานมาช่วยในการสืบสวน

นิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Science) คือ การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสาขาต่างๆ และความรู้ทางด้านกฎหมายต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการเก็บและพิสูจน์หลักฐาน ในการตรวจร่างกายและสืบสวนสอบสวน การบังคับใช้กฎหมาย และดำเนินคดีทางกฎหมายเพื่อช่วยใน กระบวนการยุติธรรมในการพิสูจน์หลักฐานและชี้นำไปสู่ผู้กระทำความผิด (อรรถพล แซ่มสุวรรณวงศ์ และคณะ, 2546) หรือในความหมายที่แปลมาจากคำนิยามภาษาอังกฤษว่า “The application of scientific knowledge and methodology to legal problems and criminal investigations” (Lehman, 2012)

การพิสูจน์หลักฐาน (Criminalistics) เป็นกฎเกณฑ์ทั้งทางวิชาชีพ และทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมุ่งในการให้การรับรอง การชี้เฉพาะ การจำแนก และการตีความหมายของพยานวัตถุ โดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาอธิบาย และประยุกต์ใช้ในกรณีเกี่ยวข้องกับข้อระหว่างกฎหมายกับวิทยาศาสตร์ มีจุดประสงค์ในการตรวจและวิเคราะห์พยานวัตถุ เพื่อการพิสูจน์ความผิดที่เกิดขึ้นและยืนยันผู้กระทำความผิด หรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา (Richard & Tiffany, 2020)

พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์เป็นพยานหลักฐาน ที่เกิดขึ้นด้วยการวิเคราะห์หรือการวิจัย ซึ่งในทางกฎหมายถือว่า พยานหลักฐานเหล่านี้เป็นพยานหลักฐานอย่างหนึ่งที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณา เพื่อให้ศาลวินิจฉัยว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ โดยกำหนดวิธีการนำสืบไว้คือ หากคู่ความประสงค์จะอ้างหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์เข้าสู่สำนวน เพื่อนำสืบข้อเท็จจริงให้นำสืบโดยผู้เชี่ยวชาญซึ่งได้ทำการตรวจได้วิเคราะห์หรือได้วิจัยสังเกต เหตุการณ์หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับในคดีนั้นมาแล้ว ที่ผ่านมา มีการนำหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์มาช่วยคลี่คลายคดีต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ และมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน ทั้งที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศมาแล้วหลายคดี (พัชรา สินลอยมา, 2560)

ดังนั้นนิติวิทยาศาสตร์และการพิสูจน์หลักฐานที่นำมาช่วยในการสืบสวน จึงหมายถึง การนำความรู้ทางด้านนิติวิทยาศาสตร์และการตรวจพิสูจน์หลักฐานในปัจจุบันมาช่วยในการตรวจพิสูจน์หาสาเหตุการเสียชีวิต สภาพบาดแผล ตลอดจนร่องรอยของพยานหลักฐานต่างๆ รวมไปถึงการตรวจสถานที่เกิดเหตุ เพื่อนำมายืนยันความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา เพื่อประโยชน์ในการสืบสวนและการสอบสวน

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในหมวดที่ 16 เรื่องการปฏิรูปประเทศ หมวด ง. ด้านกระบวนการยุติธรรม มาตรา 258 (2) ยังได้บัญญัติให้เห็นถึงความสำคัญของนิติวิทยาศาสตร์ไว้ว่า ปรับปรุงระบบการสอบสวนคดีอาญาให้มีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการอย่างเหมาะสม กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ชัดเจนเพื่อมิให้คดีขาดอายุความและสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา รวมทั้งกำหนดให้การสอบสวนต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก

ในส่วนของการพิสูจน์หลักฐานนั้น มีหลักสำคัญ ที่ผู้เขียนขอนำมาอธิบาย 2 เรื่อง ดังนี้

1) หลักการแลกเปลี่ยนวัตถุพยาน (Locard's Exchange Principle) ของ Dr. Edmond Locard นักอาชญาวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้บุกเบิกด้านนิติวิทยาศาสตร์ซึ่งกลายเป็นที่รู้จักในนาม "Sherlock Holmes แห่งฝรั่งเศส" เขากำหนดหลักการพื้นฐานของนิติวิทยาศาสตร์ไว้ว่า “ทุก ๆ การสัมผัสย่อมทิ้งร่องรอยหลักฐาน” (Every Contact Leave Trace Evidence) เมื่อวัตถุสองชิ้นสัมผัสกันย่อมต้องมีการแลกเปลี่ยนมวลสารซึ่งกันและกัน” (which states that with contact between two items, there will be an exchange) เรื่องนี้กลายเป็นที่รู้จักในฐานะหลักการแลกเปลี่ยนของ Locard นำมาเป็นหลักอธิบายได้ว่า อาชญากรหรือผู้กระทำความผิด เมื่อได้เข้าไปในสถานที่เกิดเหตุย่อมทิ้งร่องรอยพยานหลักฐานไว้ในสถานที่เกิดเหตุเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการสัมผัส มีรอยมือ รอยฝ่าเท้า หรือร่องรอยอื่นใด ที่สามารถนำมาพิสูจน์ความผิดของผู้กระทำได้ (Mistek et al., 2019; มนต์ทิพย์ ประเสริฐพรศักดิ์และพัชรา สีนลอยมา, 2563).

2) ห่วงโซ่ของการครอบครองวัตถุพยาน (Chain of Custody)

โดยทั่วไปแล้วขั้นตอนการตรวจสอบพยานหลักฐานในชั้นศาลนั้นสามารถกระทำการโดยตรวจสอบจากบุคคลผู้พบเห็นพยานหลักฐานนั้นในสถานที่เกิดเหตุ แต่ในบางกรณีที่มีบุคคลหรือหน่วยงานครอบครองพยานหลักฐานนั้นมากกว่าหนึ่งหน่วยงาน เมื่อนำพยานหลักฐานเหล่านั้นส่งตรวจพิสูจน์ไปยังห้องปฏิบัติการ จะต้องแสดงห่วงโซ่ของการครอบครองวัตถุพยานให้ศาลทราบ ซึ่งประกอบไปด้วย (สนธยา รัตนธารส, 2551; Prayudi & Sn, 2015; Tsai, 2021)

1) การเก็บ (Taking) กระทำโดยบุคคลผู้เก็บพยานวัตถุ เพื่อจำแนกพยานวัตถุในสถานที่เกิดเหตุ โดยการทำดำหนิ ระบุวัน เดือน ปี เวลาที่เก็บ พร้อมทั้งรายละเอียดต่าง ๆ ของพยานวัตถุนั้นจากสถานที่เกิดเหตุจริง

2) การรักษา (Keeping) พยานวัตถุได้กระทำอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดการพิสูจน์ให้เห็นว่า การเก็บและการครอบครองครอบปนเปื้อนและผิดพลาดขึ้น วิธีการที่ดีที่สุดคือแสดงให้เห็นว่าพยานวัตถุนั้นได้ถูกเก็บอย่างถูกต้องตามหลักวิชา มีการแยกแยะและจำกัดให้เกี่ยวข้องได้เฉพาะผู้ที่จำเป็นเท่านั้น

3) การขนส่ง (Transporting) จะต้องมีความรัดกุม และการขนส่งพยานวัตถุแสดงให้เห็นว่า ไม่เกิดการสับสนกับของกลางหรือพยานวัตถุอื่นๆ รวมถึงแสดงให้เห็นว่า พยานวัตถุนั้นได้ถูกบรรจุ หีบห่อ ปิดผนึกและติดฉลากได้อย่างเหมาะสม ถ้าของกลางนั้นส่งไปทางไปรษณีย์ จะต้องเป็นไปรษณีย์ลงทะเบียน และมีหลักฐานการรับอย่างถูกต้อง

4) การส่งมอบ (Delivering) เป็นการพิสูจน์ว่าของกลางส่งมอบให้แก่ผู้รับ เจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการในห้องปฏิบัติการ แพทย์ หรือหน่วยงานอื่นอย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยมีหลักฐานแสดงวัน เดือน ปี เวลาที่รับของกลาง รายละเอียดของและให้ผู้รับลงลายมือชื่อพร้อมทั้งวันเวลา ไว้ในสำเนาหนังสือนำส่งของกลาง

รูปแบบและวิธีการลำดับตามขั้นตอนของการครอบครองวัตถุพยาน ในกระบวนการตรวจพิสูจน์นั้นพบว่ากระบวนการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์นั้น เป็นพยานหลักฐานที่ศาลรับฟังมากที่สุด ฉะนั้นแนวทางในการสืบสวนของเจ้าหน้าที่จึงควรที่จะเน้นไปทางพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ (วรวิภาสส์ จินดาทา และณรงค์ กุลนิเทศ, 2562)

ดังนั้นหากเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวน พนักงานสอบสวน เจ้าหน้าที่จากกองพิสูจน์หลักฐาน ได้ดำเนินการครบถ้วนทั้ง 4 ขั้นตอนอย่างถูกต้อง ทุกขั้นตอนมีมาตรฐานเพียงพอตามหลักสากล ถือเป็นพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้ มีน้ำหนัก และศาลย่อมที่จะรับฟังในการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย

เพื่อให้เข้าใจและทราบถึงประโยชน์ของการนำนิติวิทยาศาสตร์และการพิสูจน์หลักฐานมาช่วยในการสืบสวนคลี่คลายคดี ผู้เขียนได้ยกข้อความตามคำพิพากษาของศาลบางส่วนพร้อมวิพากษ์คำพิพากษาในคดีฆาตกรรมนายเดวิด วิลเลียม มิลเลอร์ (Mr.DAVID WILLIAM MILLER) และนางสาวฮันนาห์ วิคตอเรีย วิทเทอร์ริจ (MISS HANNAH VICTORIA WITHERIDGE) สองนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2557 เวลากลางคืนก่อนเที่ยง ที่โชติหินชายหาดทรายรี หมู่ที่ 1 ต.เกาะเต่า อ.เกาะพะงัน จ.สุราษฎร์ธานี ซึ่งคำพิพากษาในคดีนี้ถึงที่สุดแล้ว และศาลจังหวัดเกาะสมุยพิพากษาลงโทษจำเลยทั้งสองคือ นายซอ ลิน หรือโซเรน และนายเว พิวหรือวิน ผู้กระทำความผิดสัญญาตีพม่า ให้ประหารชีวิต เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2558

“ผลการตรวจพิสูจน์พบคราบโลหิตของผู้ตายทั้งสองจากสำลีที่เช็ดจากด้ามจับของกลาง พบดีเอ็นเอของบุคคลมากกว่า 1 คน ที่กันบูหรือของกลาง และพบดีเอ็นเอของผู้ตายที่ 2 (นางสาวฮันนาห์) ที่ถุงยางอนามัยของกลาง” โดยผลการตรวจหาสารพันธุกรรมหรือดีเอ็นเอ (DNA) จากกันบูหรือของกลาง ได้ผลยืนยันว่าจำเลยที่ 2 และนายเมา เมา สิบบูหรือของกลาง ซึ่งตรงกับที่จำเลยทั้งสองเบิกความรับว่าได้ผลัดเปลี่ยนกันสิบบูหรือ ของกลางจริง บ่งชี้ให้เห็นว่าผลการตรวจพิสูจน์ของกองพิสูจน์หลักฐานกลางให้ผลการตรวจพิสูจน์ที่ถูกต้องและแม่นยำ ทำให้มีน้ำหนักและสามารถรับฟังผลการตรวจพิสูจน์ได้เป็นอย่างดี

จากถ้อยคำในคำพิพากษายืนยันว่าหากผลการตรวจพิสูจน์จากกองพิสูจน์หลักฐานมีผลการตรวจที่ถูกต้องและแม่นยำ ย่อมเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักและส่งผลต่อการรับฟังพยานหลักฐานของศาลได้เป็นอย่างดี

“ทางนำสืบโจทก์แม้จะไม่มีพยานบุคคลเห็นการกระทำของจำเลยทั้งสองโดยละเอียด แต่การที่แพทย์ตรวจศพและผ่าศพผู้ตายทั้งสองแล้วพบดีเอ็นเอของคนร้ายในช่องคลอดและช่องทวารหนักของผู้ตายที่ 2 นับเป็นพยานหลักฐานที่สำคัญยิ่งของโจทก์ หลักฐานชิ้นนี้เป็นพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลได้เป็นอย่างดี ผลการตรวจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์นี้เป็นที่ยอมรับทั่วไปตามหลักสากล การตรวจและผ่าศพเกิดขึ้นก่อนจะมีการจับกุมจำเลยทั้งสอง จึงเป็นพยานหลักฐานที่มีอยู่ เกิดขึ้น และได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย”

จากถ้อยคำในคำพิพากษาจะเห็นได้ว่า แม้จะไม่มีประจักษ์พยานที่รู้เห็นเหตุการณ์ในคดีนี้ก็ตาม แต่การตรวจพบดีเอ็นเอของคนร้ายที่ศพของผู้ตายที่ 2 ถือเป็นพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลได้เป็นอย่างดี ว่าเป็นดีเอ็นเอของจำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 2 จริง

“ดีเอ็นเอที่ตรวจพบจากคราบอสุจิบริเวณช่องคลอดผู้ตายที่ 2 ตรงกับดีเอ็นเอของจำเลยที่ 2 ส่วนดีเอ็นเอที่ตรวจพบจากคราบอสุจิบริเวณช่องทวารหนักผู้ตายที่ 2 ตรงกับดีเอ็นเอของจำเลยทั้งสอง แต่ไม่ตรงกับดีเอ็นเอของนายเมามา ทั้งในช่องคลอดและช่องทวารหนัก”

ถ้อยคำในคำพิพากษานี้ เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ในเรื่องของการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นการให้ความยุติธรรมแก่นายเมามา จากข้อเท็จจริงในคดีนี้ แม้ว่านายเมามา จะอยู่กับจำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 2 ในวันเกิดเหตุก็ตาม แต่เมื่อไม่พบดีเอ็นเอของนายเมามา ปรากฏที่ร่างกายของผู้ตายที่ 2 จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันความบริสุทธิ์ของนายเมามา ได้อย่างแน่ชัด ว่านายเมามา ไม่ได้ร่วมกระทำความผิดด้วย นายเมามา จึงไม่มีความผิด และไม่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีนี้

สอดคล้องกับหลักหลักค้นหาความจริง (Truth Finding Theory) ที่ว่า เพื่อให้ความเป็นธรรมกับผู้ต้องหาการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนจึงต้องทำการค้นหาความจริงของคดีให้ถูกต้องและชอบธรรม เพราะหากกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานมิได้ปฏิบัติหรือละเลยต่อหลักค้นหาความจริงแล้ว สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาอาจถูกกระทบกระเทือน และผู้กระทำความผิดที่แท้จริง อาจหลุดรอดจากการถูกลงโทษตามกฎหมายผลสุดท้ายคือความล้มเหลวในการบังคับใช้กฎหมายอาญา ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อระบบการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรม (จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช, 2551)

“นอกจากนี้ตามรายงานผลการทดสอบเปรียบเทียบดีเอ็นเอของคนร้ายกับดีเอ็นเอของจำเลยทั้งสองตามเอกสาร จ.12 ก็มีค่าตำแหน่งดีเอ็นเอที่ตรงกันทั้ง 16 ตำแหน่ง ซึ่งล้วนเป็นดีเอ็นเอบนโครโมโซม (Chromosome) ในตำแหน่งที่สามารถพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลได้อย่างแน่ชัดอันเป็นไปตามหลักมาตรฐานสากล แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่า สถาบันนิติเวชวิทยาดำเนินการเป็นไปตามขั้นตอนและมีการใช้อุปกรณ์ในการตรวจพิสูจน์ที่ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปส่งผลให้ผลการตรวจพิสูจน์มีน้ำหนักและมีความน่าเชื่อถือได้โดยสนิทใจ”

ถ้อยคำพินิจพิพากษานี้ยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า หากการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์เป็นไปตามขั้นตอนและมีมาตรฐานสากล ย่อมส่งผลให้การตรวจพิสูจน์มีน้ำหนักและมีความน่าเชื่อถือ พยานหลักฐานที่ได้จากการตรวจพิสูจน์จึงมีน้ำหนัก สามารถนำมาใช้รับฟังประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีได้

“เมื่อจำเลยทั้งสองยืนยันว่าไม่เคยเข้าไปเกี่ยวข้องกับที่เกิดเหตุ เช่นนี้ย่อมจะต้องไม่พบดีเอ็นเอของจำเลยทั้งสองและย่อมไม่มีโอกาสที่จะมีการปนเปื้อนของดีเอ็นเอจากช่องคลอดไปยังช่องทวารหนักทั้งในขณะที่เคลื่อนย้ายศพในที่เกิดเหตุและในขณะที่ตรวจเก็บน้ำเมือกส่งตรวจพิสูจน์ดังที่ฝ่ายจำเลยตั้งข้อสงสัย”

ถ้อยคำในคำพิพากษานี้ ยืนยันความผิดของจำเลยทั้งสองได้เป็นอย่างดี ว่าจำเลยทั้งสองได้กระทำความผิดจริงตามฟ้อง เพราะหากจำเลยทั้งสองไม่ได้เกี่ยวข้องหรือไม่ได้อยู่ในที่เกิดเหตุ ย่อมเป็นไปได้เลยที่ดีเอ็นเอของจำเลยทั้งสองจะไปปรากฏอยู่ในร่างกายของผู้ตายทั้งสอง

การถอดบทเรียนจากคำพิพากษาดังกล่าว เมื่อพิจารณาโดยใช้หลักการแลกเปลี่ยนวัตถุพยาน (Locard's Exchange Principle) พบว่า จำเลยเข้าไปเกี่ยวข้องกับที่เกิดเหตุโดยได้ทิ้งดีเอ็นเอไว้ในร่างกายของผู้ตายซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญและหลักการห่วงโซ่ของการครอบครองวัตถุพยาน (Chain of Custody) ซึ่งมีผลการทดสอบเปรียบเทียบดีเอ็นเอของคนร้ายกับดีเอ็นเอของจำเลยทั้งสอง ตามเอกสาร จ.12 ก็มีค่าตำแหน่งดีเอ็นเอที่ตรงกันทั้ง 16 ตำแหน่ง ซึ่งล้วนเป็นดีเอ็นเอบนโครโมโซม (Chromosome) ในตำแหน่งที่สามารถพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลได้อย่างแน่ชัด ทำให้การตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์เป็นไปตามขั้นตอนและมีมาตรฐานสากล ย่อมส่งผลให้การตรวจพิสูจน์มีน้ำหนักและมีความน่าเชื่อถือ พยานหลักฐานที่ได้จากการตรวจพิสูจน์จึงมีน้ำหนักและจนนำไปสู่การสืบสวนที่มีประสิทธิภาพที่จับกุมคนร้ายได้ในที่สุด จากกรณีศึกษานี้เป็นสิ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวน พนักงานสอบสวน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เข้ามารับผิดชอบในคดีตระหนักว่าการแสวงหาข้อเท็จจริงและการรวบรวมพยานหลักฐาน ที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ เป็นไปตามมาตรฐาน เป็นสิ่งที่สำคัญที่นำมาสู่การพิจารณาคดีว่าศาลจะรับฟังพยานหลักฐานนั้นเพียงใด และสามารถที่จะนำมาตัดสินพิพากษาจำเลยตามฐานความผิดได้หรือไม่

สรุป (Conclusion)

ในช่วงแรกของบทความนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงความหมาย ความสำคัญและความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างการสืบสวนและการสอบสวน ต่อมาได้อธิบายถึงหัวใจของการสืบสวน ซึ่งประกอบไปด้วยการสืบสวนให้รู้เรื่องราวเหตุการณ์ในคดีว่าเป็นความผิดทางอาญาหรือไม่ หากเป็นความผิดทางอาญาและมีผู้กระทำความผิด เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนก็ต้องทำการสืบสวนให้รู้ตัวผู้กระทำความผิด/ผู้ร่วมกระทำความผิด หลังจากนั้นจึงสืบสวนติดตามจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้เขียนต้องการให้ผู้ที่ได้อ่านบทความนี้ทราบก็คือการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพแท้ที่จริงแล้วหมายความว่าอย่างไร และได้สรุปองค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพตามแผนภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ

การสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนจึงไม่เพียงมุ่งที่จะสืบสวนจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงข้อกฎหมายในทุกๆ ขั้นตอนของการสืบสวน หลักกฎหมายที่ต้องนำมาพิจารณา รวมทั้งข้อปฏิบัติที่ควรคำนึงถึง นอกจากนี้ต้องเลือกเทคนิคการสืบสวนและนำมาใช้ให้เหมาะสมตามพฤติการณ์แห่งคดี องค์ประกอบสุดท้ายคือการนำความรู้ทางนิติวิทยาศาสตร์และการพิสูจน์หลักฐานมาใช้ประกอบการรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้พยานหลักฐานชิ้นนั้นมีคุณค่า น่าเชื่อถือและมีน้ำหนักเพียงพอที่ศาลจะรับฟังและพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยตามฐานความผิดที่เขาได้กระทำความผิด โดยในช่วงท้ายผู้เขียนได้ถอดบทเรียนจากคำพิพากษาในคดีฆาตกรรมสองนักท่องเที่ยวยาวอังกฤษ ที่ ต.เกาะเต่า จ.สุราษฎร์ธานี ไว้เพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงความสำคัญของการรวบรวมพยานหลักฐานและการรับฟังพยานหลักฐานของศาล

เอกสารอ้างอิง (References)

- จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช. (2551). *หลักและทฤษฎีการสอบสวน*. (พิมพ์ครั้งที่5). พิมพ์อักษร.
- บุรสิทธิ์ ตันตสุทธิกุลและธานี วรภัทร์. (2564). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา: ศึกษากรณีการแถลงข่าวต่อสาธารณชน. *วารสารมหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 8(4), 254–265.
- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีอาญา. (2551, 30 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 125 ตอนที่ 32 ก. หน้า 14–32.
- พัชรา สินลอยมา. (2560). *การแก้ไขปัญหายาอาชญากรรมด้วยนิติวิทยาศาสตร์*. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), โครงการฝึกอบรมหลักสูตร การบริหารงานยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ 8 วิทยาลัยกิจการยุติธรรม สำนักกิจการยุติธรรม.

- ภัทรพล แยมสวัสดิ์. (2562). *ข้อห้ามการรับฟังพยานหลักฐานที่มีลักษณะส่วนตัว* (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ไม่ได้รับการเผยแพร่). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ภัทรียา เทพขจร. (2556). ปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ:กรณีข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของ
ผู้แทนนิติบุคคล. *วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน*, 6(2), 141-147.
- มนต์ทิพย์ ประเสริฐพรศักดิ์และพัชรา สีนลอยมา. (2563). การศึกษาการคงอยู่ของลายนิ้วมือแฝงบนกระสุน
ปืนขนาด 9 มิลลิเมตร ที่แช่น้ำโดยวิธี Small Particle Reagent และ Perma blue, *วารสารวิทยาศาสตร์
แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 17(2), 19-29.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 : เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). ราชบัณฑิตยสถาน.
- วชิรภาส จินดาทาและณรงค์ กุลนิเทศ. (2553). ห่วงโซ่วัตถุพยานในคดีอาญาของกระบวนการตรวจพิสูจน์
ทางนิติวิทยาศาสตร์ ใน สุบิน ยุระรัช (บ.ก.), *การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ
มหาวิทยาลัยศรีปทุม ครั้งที่ 14 ประจำปี 2562 เรื่อง วิจัยและนวัตกรรมเพื่อประเทศไทย 4.0*.
(น. 679-685). มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- สนธยา รัตนธารส. (2551). *การค้นการจับและสิทธิตามกฎหมาย*. สันทวิกิจ พรินต์ติ้ง.
- อรรถพล เข้มสุวรรณวงศ์และคณะ. (2546). *นิติวิทยาศาสตร์เพื่อการสอบสวน*. (พิมพ์ครั้งที่4). ที ซีจีพรินต์ติ้ง.
- เอก อังสนานนท์. (2549). *การสืบสวนและการสอบสวน*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Deslauriers-Varin, N. & Fortin, F. (2021). Improving efficiency and understanding of criminal investigations: Toward an evidence-based approach. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 36(4), 635-638. <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09491-6>.
- Ditrich, H. (2011). Does “forensic science” exist ? scientific background of criminal investigations. *Journal for Police Science and Practice* 1, 40-51. https://doi.org/10.107396/IE_2011_D.
- Lehman, D.C. (2012). Introduction to forensic science. *Clinical laboratory science: journal of The American Society for Medical Technology*, 25(2), 107-108. <https://doi.org/10.29074/ascls.25.2.107>.
- Merin, Y. (2015). Lost between the fruits and the tree: In search of a coherent theoretical model for the exclusion of derivative evidence. *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal*, 18(2), 273-329.
- Miranda, M.D. (2021). The trace in the technique: Forensic science and the Connoisseur's gaze. *Forensic Science International: Synergy*, 3, Article e100203. <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2021.100203>.

- Mistek, E., Fikiet, M.A., Khandasammy, S.R., & Lednev, I.K. (2019). Toward Locard's exchange principle: Recent developments in forensic trace evidence analysis. *Analytical Chemistry*, 91(1), 637-654. <https://doi.org/10.1021/acs.analchem.8b04704>.
- Prayudi, Y. & Sn, A. (2015). Digital chain of custody: State of the art. *International Journal of Computer Applications*, 114(5), 1-9. <https://doi.org/10.5120/19971-1856>.
- Richard, S. & Tiffany R. (2020). *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science*, (13th Edition). Pearson Education.
- Tsai, F.C. (2021). The application of blockchain of custody in criminal investigation process. *Procedia Computer Science*, 192, 2779-2788. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.09.048>.

การเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดให้โทษรายย่อยในไทยและเมืองฟิลาเดลเฟีย สหรัฐอเมริกา

รุ่งทิพย์ แซ่แง่¹

วันได้รับบทความ: 25 มีนาคม 2565 วันแก้ไข: 1 พฤษภาคม 2565 วันยอมรับเผยแพร่: 24 พฤษภาคม 2565

บทคัดย่อ

ปัญหาขายยาเสพติดเป็นปัญหาอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยาเสพติดไม่ได้เป็นแค่ปัญหาขายยาเสพติด แต่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม การศึกษา สุขภาพ ปัญหาครอบครัว ทั้งที่ผ่านมา ไทยมีนโยบายในการปราบปรามยาเสพติดมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การแก้ไขกฎหมาย การมีบทลงโทษที่เหมาะสม และได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด ผู้ผลิตและผู้ค้าคืออาชญากร แต่ผู้เสพคือผู้ป่วย เพื่อให้คนเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมการบำบัดฟื้นฟูให้หายดีกลับคืนสู่สังคม จากสถิติทุกอย่างสะท้อนว่าไม่สามารถแก้ปัญหาได้จริง และยังทำให้มีจำนวนคดียาเสพติดเพิ่มขึ้น สิ่งตามมา คือ ภาระด้านงบประมาณ และต้นทุนทางกระบวนการยุติธรรมที่สูงขึ้น จึงได้ทำการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการเป็นผู้ค้ายาเสพติดรายย่อยในชุมชน และศึกษาเปรียบเทียบกับกระทำความผิดในลักษณะเดียวกันของเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากสองประเทศมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก การเขียนบทความครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อทราบถึงปัญหาขายยาเสพติดของประเทศไทยและของเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา 2. เพื่อวิเคราะห์เหตุแห่งการประกอบอาชญากรรมการเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดด้วยทฤษฎีอาชญาวิทยา 3. เปรียบเทียบเหตุแห่งการกระทำความผิดของผู้จำหน่ายยาเสพติดในประเทศไทยและของเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา 4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการป้องกันและปราบปรามปัญหาขายยาเสพติด จากการศึกษาพบว่าทั้งสองประเทศมีเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลไปเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดไม่แตกต่างกัน ส่วนหนึ่งมาจากโครงสร้างทางสังคม ที่ทำให้บุคคลเลือกที่จะเป็นอาชญากรเพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิตในสังคม แม้ว่ามีความเสี่ยงต่อการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและได้รับโทษก็ตาม

คำสำคัญ: ผู้ค้ารายย่อย ครอบครองเพื่อจำหน่าย ยาเสพติดให้โทษ

¹ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

Drug dealer in Thailand and Philadelphia United States of America

Rungtip Saengae¹

Received: March 20, 2022 Revised: May 1, 2022 Accepted: May 24, 2022

Abstract

The drug problem is a steadily rising crime problem. Drugs are not only about drug problems; they pertain to economic, social, political, environmental, educational, health and family issues. In the past years, Thailand has been having policies of eliminating drugs such as amendments to the existing laws and penalties to suit the severity of the offences and crimes. Drugs producers and dealers are criminals while many of the users are victims and patients. From the statistics, it could be said that there have not been successful practices that can really treat the drug users; besides, the number of drug cases are still increasing. The consequences include budgeting and the cost of criminal justice process. Therefore, the study was conducted using criminological theories to compare the causes of being a drug dealer at a community level between Thailand and Philadelphia United States because the two countries are rather different in terms of culture, economics and society. This article aims to 1) explore the drug problems in Thailand and Philadelphia, United States of America, 2) analyze the causes of the crimes as dealers using criminological theories, 3) compare the causes of drug dealers' offenses in Thailand and in Philadelphia. United States of America, 4) The findings shown that the two countries have no different reasons that cause a person to become a drug dealer, that is the social structure that makes a person choose to be a criminal to survive for their life even though there is a risk of entering justice and receiving a sentence and punishment.

Keywords: Drug dealer, Possession for sale, Hard drug

¹Prince of Songkla University, Surat Thani Campus

บทนำ (Introduction)

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2564 พบว่ามีจำนวนผู้ต้องขังคดียาเสพติดมากถึง 231,362 ราย คิดเป็นร้อยละ 81.86 ของผู้ต้องขังทั่วประเทศ ในจำนวนนั้นเป็นนักโทษเด็ดขาด 187,462 ราย เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลในเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2551 พบว่าในขณะนั้นมีผู้ต้องขังคดียาเสพติด 100,015 ราย คิดเป็น ร้อยละ 54.94 ของผู้ต้องขังทั่วประเทศ ในจำนวนนั้นมีนักโทษเด็ดขาดเพียง 72,963 ราย ซึ่งจะเห็นได้ว่าผ่านมาสิบปี มีนักโทษคดียาเสพติด เพิ่มขึ้นมากกว่าเท่าตัว หรือเพิ่มขึ้นมากถึงร้อยละ 131 ในช่วงเวลาดังกล่าว (ธีรวัฒน์ ชูรัตน์, 2564) คดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด จากผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว ในช่วงมกราคม พ.ศ. 2564 ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2564 จำนวน 177,042 คน กลับเข้ามากระทำความผิดซ้ำ จำนวน 7,073 คน (กรมราชทัณฑ์, 2565) อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อพ้นโทษกลับสู่สังคมบุคคลเหล่านี้อาจขาดโอกาสทางสังคมในการดำเนินชีวิต จึงกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

จากปัญหายาเสพติด สามารถแบ่งกลุ่มบุคคลที่อยู่ในขบวนการยาเสพติด ได้เป็นสามกลุ่ม ได้แก่ เหยื่อ แรงงาน และนักค้ารายใหญ่ ซึ่งการแบ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวก็เพื่อจะได้สามารถกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเหมาะสม ตามลักษณะของการกระทำ ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยจัดอยู่ในกลุ่มของแรงงาน โดยนอกจากจะหมายถึงผู้จำหน่ายแล้ว ยังหมายรวมถึงผู้รับจ้างขนหรือลำเลียงยาเสพติด (คำอธิบายสรุปสาระสำคัญของประมวลกฎหมายยาเสพติด) และผู้ที่มิไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย ในบางรายก็คือผู้ที่พัฒนาตนเองขึ้นมาจากผู้เสพ เพื่อนำเงินส่วนกำไรที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดมาซื้อยาเสพติดที่ใช้ในการเสพ ในแต่ละวัน ผู้ค้ายาเสพติดรายย่อยส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน ไม่มีการงานเป็นหลักแหล่ง ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรม การค้ายาเสพติดในแต่ละครั้งจะมีจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่ชำระเป็นเงินสด มักจะขายให้แก่ผู้ซื้อโดยตรง เพื่อผู้ซื้อนำไปเสพ ไม่ว่าผู้จำหน่ายจะเป็นเจ้าของยาเสพติดหรือเพียงรับจ้างจำหน่าย หรือเพียงได้รับส่วนแบ่งจากการจำหน่ายก็ตาม (วัฒนา เกิดผล, ม.ป.ป.) ยาเสพติดให้โทษที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้ทำการซื้อขาย หมายถึง สารเคมีหรือวัตถุใด ๆ เมื่อรับเข้าสู่ร่างกายแล้วทำให้เกิดผลเสียต่อร่างกายและจิตใจในลักษณะสำคัญ ต้องเพิ่มขนาดการเสพขึ้นเป็นลำดับ มีความต้องการเสพทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรงตลอดเวลา ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.2522 ตัวอย่างการเป็นผู้ค้ายาเสพติดรายย่อย เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองอำเภอเทพา จ.สงขลา เข้าตรวจค้นที่บ้านซึ่งมีข้อมูลว่าเป็นบ้านของพ่อค้ายาเสพติดที่จำหน่ายยาเสพติดให้วัยรุ่นในพื้นที่ พ่อค้ารายนี้เป็นเยาวชนอายุเพียง 17 ปี มียาบ้าจำนวน 2,020 เม็ด ซุกซ่อนไว้ในห้อง รับสารภาพว่าทั้งเสพและค้ายาบ้า โดยลูกค้าเป็นกลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้าน (PPTV Online, 2563) ผู้ขายรายย่อยเหล่านี้ย่อมทราบดีว่ายาเสพติดเป็นสิ่งผิดกฎหมาย หากถูกจับดำเนินคดีต้องได้รับโทษทางอาญา และทราบดีว่ายาเสพติดมีโทษต่อผู้เสพ อันเนื่องมาจากการที่ถูกยาเสพติดทำลายสมอง ไม่สามารถควบคุมการกระทำของตนได้ จึงทำร้ายร่างกายหรือชีวิตของบุคคลในครอบครัว ยาและสารเสพติด จะเข้าไปทำลายสมองในส่วนที่ควบคุมการใช้ความคิด ส่งผลให้สมองส่วนอยากอยู่เหนือสมองส่วนคิด ทำให้ผู้เสพทำอะไรตามใจ ตามอารมณ์ แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น เกิดอาการทางจิต

ประสาท ไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ (กรมการแพทย์, 2563) กรณีข่าวตัวอย่างการก่ออาชญากรรมของผู้เสพยาเสพติด เช่น 1. ผู้ก่อเหตุเสพยาบ้าหลายเม็ด จนเกิดอาการมึนเมา กระทั่งเกิดอาการหลอน ใช้ท่อนฟันตีไปที่ศีรษะของพ่อสองครั้งจนล้มลง จากนั้นจึงคว้าเลื่อยยนต์มาเลื่อยที่ลำคอและใบหน้าของพ่อ (Workpoint News, 2561) 2. นายอานวยตี๋มสุราและเสพยาบ้าเข้าไปมาก ผลลงมือตีแม่จนตายแล้วแก้มองดองทางแกงแม่ออกแล้วเผาเพื่ออำพรางให้ไขว้เขว หรือเกิดอารมณ์ทางเพศจะข่มขืนแม่ตนเอง พอไม่ยอมจึงโมโหก็ลงมือทุบตีจนตาย (ไทยรัฐออนไลน์, 2565) 3. อดีตลูกเรือเสพยาเสพติดมาก ทำงานไม่ได้จึงออกจากงานมาอยู่บ้านกับแม่ ฟันคอแม่ดับสยองคาซามข้าว (ไทยรัฐออนไลน์, 2559) 4. ผู้ก่อเหตุโทรขอเงินที่เคยฝากไว้กับแม่ เพื่อนำไปซื้อยาบ้า แม่บอกว่าไม่มีเงินแล้ว จึงใช้ไม้หน้าสามทุบเข้าที่ศีรษะกว่า 10 ครั้ง จนแม่เสียชีวิต (อีจัน, 2565) จากกรณีเหล่านี้เป็นความรุนแรงในครอบครัวที่ล้วนแต่เกิดจากการเป็นผู้เสพยาเสพติด ซึ่งตัวผู้ขายเองเป็นสมาชิกในชุมชน รู้จักมักคุ้นกับผู้ซื้อ รวมไปถึงครอบครัว จึงมีคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ค้ารายย่อยว่าเหตุใดจึงเลือกที่จะเข้าสู่วงการยาเสพติด ที่นอกจากจะมีบทลงโทษตามกฎหมายที่ส่งผลกระทบต่อตนเองโดยตรงแล้ว ก็ยังส่งผลกระทบต่อชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ บทความนี้จึงต้องการทราบถึงปัญหาเสพติดของประเทศไทยและของเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อวิเคราะห์เหตุแห่งการประกอบอาชญากรรม การเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติด ด้วยทฤษฎีอาชญาวิทยาแล้วเปรียบเทียบเหตุแห่งการกระทำความผิดของผู้จำหน่ายยาเสพติดในประเทศไทย และของเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะด้วยความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม เพื่อต้องการทราบว่าเหตุปัจจัยเดียวกันหรือไม่ เพื่อเสนอแนะแนวทางในการป้องกันและปราบปรามปัญหาเสพติด

ความหมายของยาเสพติดให้โทษ

ยาเสพติดให้โทษ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 หมายความว่า สารเคมีหรือวัตถุชนิดใด ๆ ซึ่งเมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะโดยรับประทาน ดม สูบ ฉีด หรือด้วยประการใด ๆ แล้วทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจในลักษณะสำคัญ เช่น ต้องเพิ่มขนาดการเสพขึ้นเป็นลำดับ มีอาการถอนยาเมื่อขาดยา มีความต้องการเสพทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรงตลอดเวลา และสุขภาพโดยทั่วไปจะทรุดโทรมลง กับให้รวมตลอดถึงพืชหรือส่วนของพืชที่เป็นหรือให้ผลผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษหรืออาจใช้ผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษ และสารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดให้โทษด้วย ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่ไม่หมายความถึงยาสามัญประจำบ้านบางตำรับตามกฎหมายว่าด้วยยาที่มียาเสพติดให้โทษผสมอยู่

ยาเสพติดให้โทษแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 เป็นยาเสพติดให้โทษชนิดร้ายแรง ไม่มีประโยชน์ทางการแพทย์ ห้ามผลิต จำหน่าย นำเข้า ส่งออก หรือมีไว้ในครอบครอง เว้นแต่ในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์ทางราชการ ยาเสพติดให้โทษในประเภท 2 เป็นยาเสพติดให้โทษที่มีประโยชน์ทางการแพทย์ ผลิต นำเข้า ขายโดยสำนักงาน คณะกรรมการอาหารและยา และจำหน่ายให้แก่ผู้มีใบอนุญาตจำหน่ายหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษใน ประเภท 2 เท่านั้น ยาเสพติดให้โทษในประเภท 3 เป็นยาเสพติดให้โทษที่มีลักษณะเป็นตำรับยา และมียาเสพติดให้โทษประเภท 2 ผสมอยู่ด้วย ยาเสพติดให้โทษใน

ประเภท 4 เป็นสารตั้งต้นที่นำไปผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษได้ แต่มีประโยชน์ในทางการแพทย์ อุตสาหกรรม หรือวิทยาศาสตร์ ยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 ยาเสพติดให้โทษที่มีได้เข้าอยู่ในประเภท 1 ถึงประเภท 4 ส่วนใหญ่เป็นพืชที่ทำให้เกิดการเสพติดได้ ได้แก่ กัญชา พืชกระท่อม พืชฝิ่น เห็ดขี้ควาย (พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522)

การแบ่งประเภทของผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อย แบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยที่เป็นเจ้าของยาเสพติดเอง ได้แก่ 1.1 ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยมือใหม่ เป็นผู้ที่ไม่มีจิตสำนึก รู้สึกผิดชอบชั่วดี ขาดความรับผิดชอบใด ๆ ต่อสังคมและชาติบ้านเมือง เมื่อเห็นบุคคลอื่น ๆ มีฐานะร่ำรวย ก็อยากจะเป็นบุคคลที่มีฐานะร่ำรวยด้วย หรือมีความจำเป็นเพราะเป็นผู้ที่มีรายได้ น้อยจากการประกอบอาชีพ 1.2 ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยเป็นอาชีพ ก็เป็นผู้ที่ไม่มีจิตสำนึก ที่จะรู้สึกผิดชอบชั่วดี ขาดความรับผิดชอบใด ๆ ต่อสังคมและชาติบ้านเมืองเช่นกัน เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น พฤติการณ์โดยทั่วไปจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนแออัด ไม่ประกอบอาชีพใด ๆ หรือประกอบอาชีพค้าขาย เล็กน้อยภายในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ เพื่อเป็นการอำพรางพฤติกรรมการค้ายาเสพติดของตน จะใช้เงินของตนไปหาซื้อยาเสพติดที่ทำการแบ่งบรรจุเรียบร้อยแล้ว มาซุกซ่อนไว้ในพื้นที่ที่ตนเองสามารถควบคุมได้ หรือเก็บไว้กับตัวจำนวนเล็กน้อย เมื่อมีผู้เสพมาติดต่อขอซื้อยาเสพติดก็จะขายให้ ซึ่งบางครั้งบุคคลที่อยู่ในบ้านของผู้จำหน่ายอาจช่วยจำหน่ายยาเสพติดด้วย หากผู้จำหน่ายที่เป็นเจ้าของยาเสพติดไม่อยู่บ้าน (วัฒนา เกิดผล)

2. ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยที่ไม่ได้เป็นเจ้าของยาเสพติด

2.1 ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยที่มีลักษณะเป็นผู้รับจ้างจำหน่ายยาเสพติด บุคคลประเภทนี้เป็นผู้ที่ไม่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ขาดความรับผิดชอบใด ๆ ต่อสังคม และชาติบ้านเมือง เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว หรือในบางครั้งอาจเป็นบุคคลที่มีความจำเป็นทางการเงิน หลงผิดต้องการหาเงินด้วยวิธีการง่าย ๆ พฤติการณ์โดยทั่วไปจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนแออัด หรือเป็นบุคคลภายนอกชุมชน แต่จะเข้ามาอยู่ในชุมชนเป็นประจำ ไม่ประกอบอาชีพใด ๆ รับจ้างนายทุนในพื้นที่ชุมชนลักลอบจำหน่ายยาเสพติดอยู่ในบริเวณชุมชนนั้น ๆ โดยนายทุนเป็นผู้จัดหายาเสพติดให้ และตนรับค่าจ้างเป็นรายวัน

2.2 ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยที่มีพฤติกรรมเป็นผู้เสพและแบ่งจำหน่าย ผู้จำหน่าย ประเภทนี้จะ เป็นบุคคลผู้ติดยาเสพติดอยู่แต่เดิม เริ่มจากตนเป็นผู้เสพ ซื้อยาเสพติดมาเพื่อเสพเท่านั้น ต่อมาเมื่อรวมตัวกัน มั่วสุมเสพในหมู่เพื่อนฝูง หากเกิดกรณียาเสพติดของเพื่อนคนใดคนหนึ่งหมดลง หรือหาซื้อเสพไม่ได้ในเวลานั้น จึงขอซื้อต่อจากเพื่อนที่ยังมียาเสพติดเหลืออยู่ภายในวงมั่วสุมนั้น จึงกลายเป็นผู้จำหน่ายด้วย

2.3 ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยประเภทรับส่วนแบ่งจากการจำหน่าย (กินเปอร์เซ็นต์หรือ เติดยอด) จะเป็นผู้ติดยาเสพติดหรือไม่ก็ได้ อาจจะพักอาศัยอยู่ในชุมชนหรือไม่ก็ได้ แต่จะเข้ามาจำหน่าย ยาเสพติดภายในชุมชน โดยจำหน่ายยาเสพติดให้กับผู้เสพโดยมีวิธีการ ดังต่อไปนี้ คือ เมื่อมีผู้เสพมาติดต่อ ขอซื้อยาเสพติดจากตน ตนจะรับเงินค่ายาเสพติดจากผู้เสพ จากนั้นจะไปซื้อยาเสพติดจากผู้จำหน่ายยาเสพติด

รายอื่นภายในชุมชน เมื่อเสร็จสิ้นการจำหน่ายในแต่ละวัน ผู้จำหน่ายรายอื่นจะแบ่งรายได้จากการจำหน่ายยาเสพติดในแต่ละวันให้ตามจำนวนยาเสพติดที่ตนสามารถจำหน่ายได้ เรียกกันโดยทั่วไปว่า “เดินยอด” (วัฒนา เกิดผล, ม.ป.ป.)

ปัญหา ยาเสพติด

1. ประเทศไทย

1.1 ปัญหา ยาเสพติดในประเทศไทย ยาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่ ที่บ่อนทำลายทำร้ายสังคมอย่างแสนสาหัส การป้องกันและปราบปรามจึงเน้นไปที่การสกัดผู้เสพและผู้ขาย แต่บทเรียนที่เกิดขึ้นกับเด็กชายวัย 14 ปี ซึ่งถูกจับกุมจากการค้ายาบ้า เพื่อหาเงินเลี้ยงน้องอีก 2 คน เพราะพ่อแม่ที่เคยเป็นผู้ค้ายาถูกตำรวจกดดันอย่างหนักจนต้องหลบหนีไป เมื่อไม่มีคนดูแล เด็กน้อยก็ต้องหาทางช่วยเหลือตัวเอง แม้รู้ว่าเป็นหนทางผิด เรื่องนี้ทำให้ทุกฝ่ายต้องกลับมาทบทวนว่า นอกจากการกดดันปราบปรามแล้ว มาตรการหลังปราบนั้นก็สำคัญอย่างมาก เพื่อมิให้ผู้ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกับวงจรยาเสพติด โดยเฉพาะครอบครัวของผู้ค้ายา ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ (กันติพิชญ์ ใจบุญ, 2555) การก่ออาชญากรรมในรูปแบบของผู้ค้ารายย่อย เช่น

1. ตำรวจตามจับชายอายุ 22 ปี ซึ่งมีหน้าที่เก็บยาเสพติด ที่ขบวนการค้ายาเสพติดนำไปวางไว้ตามจุดต่าง ๆ เจ้าตัวรับสารภาพมาแล้วสองครั้ง คราวนี้เป็นครั้งที่ 3 ได้จำคุกเป็นเงินและไอซ์จำนวนหนึ่ง เพื่อเอาไว้เสพเอง (ข่าวเด่นประเด็นดัง, 2564)
2. จากการสอบสวน นายพิระพัฒน์มีความใฝ่ฝันอยากเป็นตำรวจเคยสอบตำรวจมาแล้ว 4 ครั้ง แต่ก็ไม่ติด สุดท้ายก็ทวนเข้าสู่วงการยาเสพติดโดยการรับจ้างเก็บและส่งยา ได้ค่าจ้างทั้งค่าเก็บและค่าย้าย 10,000 บาท (แนวหน้า, 2564)
3. รวบหนุ่มค้ายา ให้เด็กชายเอ (นามสมมติ) อายุ 9 ขวบเรียนอยู่ชั้น ป. 2 ทำที่นั่งตกปลาอยู่ริมลำน้ำมูลและจะมีลูกค้ายา มารับยา โดยจะได้ค่าจ้างครั้งละ 100 – 300 บาท และแต่ละครั้งก็จะให้ยาบ้าไปเสพครั้งละ 2 เม็ดอีกด้วย พ่อแม่ของเด็กถูกจับติดคุกคดีจำหน่ายยาเสพติด ปัจจุบันอาศัยอยู่กับยายฐานะยากจน (PPTV Online, 2563)
4. หญิงสาววัยรุ่นเป็นเด็กส่งยาบ้าเพื่อแลกกับเงินค่าจ้าง ซึ่งทำมาแล้วหลายครั้ง โดยอ้างว่าต้องการหาเงินมาใช้จ่ายและเก็บไว้ทำคลอดลูกเนื่องจากขณะนี้กำลังตั้งท้อง 4 เดือนแล้ว (PPTV Online, 2562)

สรุปได้ว่า จากข้อมูลปัญหา ยาเสพติดของไทย บุคคลเข้าสู่การเป็นผู้จำหน่ายรายย่อย เนื่องมาจากปัญหาครอบครัวและความกดดันทางสังคม ส่งผลให้บุคคลแสวงหารายได้มาเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว หรือมีปัญหาคอร์รัปชัน ในกรณีบิดา มารดามีประวัติเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และไม่ได้ทำหน้าที่บิดามารดาอย่างที่ควรจะเป็น รวมทั้งบุคคลที่มีความผิดหวังจากเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ใน การดำเนินชีวิตตามมาตรฐานทางสังคม

1.2 กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยในความผิดจำหน่ายยาเสพติด ผู้ใดจำหน่ายหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายซึ่งยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 โดยไม่ได้รับอนุญาตและมีปริมาณคำนวณเป็นสารบริสุทธิ์ หรือมีจำนวนหน่วยการใช้ หรือมีน้ำหนักสุทธิไม่ถึงปริมาณที่กำหนดตามมาตรา 15 วรรคสาม ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงสิบห้าปี หรือปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทถึงสามแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ วรรคสอง ถ้ายาเสพติดให้โทษตามวรรคหนึ่งมีปริมาณคำนวณเป็นสารบริสุทธิ์ตั้งแต่ปริมาณที่กำหนดตามมาตรา 15

วรรคสาม แต่ไม่เกินยี่สิบกรรม ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงจำคุกตลอดชีวิตและปรับตั้งแต่สี่แสนบาทถึงห้าแสนบาท วรรคสาม ถ้ายาเสพติดให้โทษตามวรรคหนึ่งมีปริมาณคำนวณเป็นสารบริสุทธิ์เกินยี่สิบกรรมขึ้นไป ต้องระวางโทษจำคุกตลอดชีวิตและปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงห้าแสนบาท หรือประหารชีวิต (พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 66) ในประเทศไทย แม้จะมีมุมมองต่อผู้ที่ติดยาเสพติดเป็นผู้ป่วย แต่หากกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในปริมาณมาก ยังถูกมองว่าเป็นผู้กระทำความผิดอยู่ และเจ้าพนักงานตำรวจ รวมถึงพนักงานอัยการก็ไม่มีอำนาจตามกฎหมายในการนำผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมเพื่อเข้ารับการบำบัดรักษา แม้กระทั่งศาลเองก็มีอำนาจเพียงส่งผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเล็กน้อยเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 นอกจากนี้หากศาลตัดสินลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิด เมื่อผู้นั้นพ้นโทษจำคุกแล้ว การกลับเข้าสู่สังคมของผู้กระทำความผิดทำได้ยาก ส่งผลให้ผู้นั้นกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก เป็นการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่ได้แก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างบูรณาการ คำพิพากษาของประเทศไทยไม่มีการคุมประพฤติหลังจากพ้นโทษจำคุกเช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา (สมชาย อุดมศรีสำราญและคณะ, 2562) ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 เมื่อมีผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด จะมีการตรวจสอบประวัติว่าเคยมีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมาก่อนหรือไม่ หากเคยมีประวัติการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือเคยต้องโทษจำคุกตั้งแต่ 12 เดือน จะมีการเพิ่มโทษจำคุกในการกระทำความผิดครั้งหลังซึ่งเดิมหากการกระทำความผิดในคดีก่อนเป็นความผิดอื่นนอกจากคดียาเสพติด จะไม่ต้องมีการเพิ่มโทษในการกระทำความผิดครั้งหลัง ประเด็นการเพิ่มโทษเนื่องจากเคยกระทำความผิดมาก่อนตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 97 บัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกสำหรับความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ถ้ากระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้อีก ในระหว่างที่ยังต้องรับโทษอยู่หรือภายในเวลาห้าปีนับแต่วันพ้นโทษ หากศาลจะพิพากษาลงโทษครั้งหลังถึงจำคุก ให้เพิ่มโทษที่จะลงแก่ผู้นั้นอีกกึ่งหนึ่งของโทษที่ศาลกำหนดสำหรับความผิดครั้งหลัง” ยกตัวอย่าง เช่น นาย ก. ถูกดำเนินคดีข้อหาเป็นผู้ขี้ยาเสพติดแอมเฟตามีน ศาลตัดสินจำคุก 4 เดือน หลังจากพ้นโทษ จำเลยมากระทำความผิดฐานมีเมทแอมเฟตามีนไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย 100 เม็ด และจำหน่าย 90 เม็ด จำคุกกระทงละ 10 ปี เพิ่มโทษกระทงละกึ่งหนึ่งเป็นจำคุกกระทงละ 15 ปี รวม 2 กระทงจำคุก 30 ปี ซึ่งจะเห็นได้ว่าจากประวัติการกระทำความผิดจำคุก 4 เดือน ส่งผลให้จำเลยต้องรับโทษเพิ่มขึ้นในคดีใหม่ถึง 10 ปี

สรุปได้ว่า ประเทศไทยใช้โทษจำคุกในการลงโทษเป็นหลัก ซึ่งผู้จำหน่ายรายย่อยไม่ได้มีความเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษจำคุก เมื่อพ้นโทษก็กลับมามีพฤติกรรมเดิม ๆ ผู้ขายและผู้ซื้อยังคงมีแรงจูงใจที่จะซื้อขายยาเสพติดกันต่อไป การรับโทษในเรือนจำกลับทำให้ผู้จำหน่ายรายย่อยเหล่านี้ได้ทำการสร้างเครือข่ายยาเสพติดตามคำพิพากษาของไทย หากศาลตัดสินลงโทษจำคุกและเมื่อผู้นั้นพ้นโทษจำคุกแล้ว จะไม่มีการคุมประพฤติหลังจากพ้นโทษ บุคคลเหล่านี้กลับเข้าสู่สังคมในฐานะนักโทษพ้นคุก ขาดโอกาสบางประการในการจะดำเนินชีวิต เพราะสังคมไม่ให้การต้อนรับ เมื่อการกลับเข้าสู่สังคมของผู้กระทำความผิดทำได้ยาก ส่งผลให้ผู้นั้นกระทำความผิดซ้ำอีก

2. เมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

2.1 ปัญหาอาชญากรรมในเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ในภาพรวมของประเทศสหรัฐอเมริกา ปัญหาอาชญากรรมสาเหตุหนึ่งมาจากประเทศเพื่อนบ้านที่ยากจน เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา มีสภาพเศรษฐกิจแตกต่างกันอย่างมาก อย่างเม็กซิโก โคลัมเบียและประเทศละตินอเมริกาอื่น ๆ ทำให้มีคนลักลอบข้ามพรมแดนเข้ามาในประเทศอเมริกาทุกวัน ทั้งยังมีคนอเมริกันที่ยากจน สหรัฐอเมริกาประสบกับปัญหาสังคมเสื่อมสลาย ครอบครัวแตกแยก ทำให้คนอเมริกันเป็นแสนเดินทางไปย่านคนผิวดำเพื่อหาซื้อยาเสพติด ทำให้ผู้ค้าบางรายมีรายได้ 500 เหรียญในเวลาแค่ 2 ชั่วโมง ด้วยเหตุนี้ ในสหรัฐอเมริกาจึงสามารถหาซื้อยาเสพติดได้อย่างง่ายดาย ทำให้ยาเสพติดได้แพร่กระจายไปถึงทุกที่ของสังคมอเมริกัน เยาวชนในชั้นมัธยมปลายใช้ยาเสพติดร้อยละ 25 (เสรี พงศ์พิศ, 2547) คดียาเสพติดเป็นคดีซึ่งไม่มีผู้เสียหาย (Victimless Crimes) ผู้ที่เกี่ยวข้องมีเพียงผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งมักจะปกปิดเป็นความลับเพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทราบ ดังนั้นการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการและเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการเข้าถึงการติดต่อซื้อขายที่เป็นความลับดังกล่าว การจำหน่ายยาเสพติดสามารถหาเงินได้จำนวนมาก ดังนั้น ถึงแม้ผู้ขายบางรายจะถูกจับกุมและฟ้องร้องคดีต่อศาล แต่วงจรการซื้อขายยาเสพติดยังไม่สิ้นสุดเนื่องจากมีผู้ค้ารายใหม่ ๆ ปราศรัยที่จะเข้ามาแทนที่ผู้ค้ารายเดิมเสมอ ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาเองต้องสูญเสียงบประมาณในแต่ละปีไปกว่า 100,000,000 ดอลลาร์ ในขณะที่เดียวกันผู้ซื้อเสพยาเสพติดเป็นประจำจนกระทั่งการเป็นผู้เสพติด ซึ่งนำไปสู่การแสวงหาเสพยาเสพติดมาเสพอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ความกลัวที่จะถูกจับกุมไม่มีผลให้บุคคลดังกล่าวเลิกซื้อขายยาเสพติดแต่อย่างใด นอกจากนี้ปัญหาอาชญากรรมไม่ได้เพียงแต่จะปราบปรามได้ยากเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อสังคมด้านอื่น ๆ ตามมา ในประเทศสหรัฐอเมริการะดับสูงสูญเสียค่าใช้จ่ายไปกับผู้ติดยาเสพติด การสูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน กำลังการผลิต ค่าใช้จ่ายในการรักษาสุขภาพ ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งคาดว่าจะใช้งบประมาณปีละประมาณ 27,000,000 ดอลลาร์ (เผด็จ ขมพานิชย์และคณะ, 2562) ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยในย่านเคนซิงตัน เมืองฟิลาเดลเฟีย รัฐเพนซิลเวเนีย สหรัฐอเมริกา มาจากคนไร้บ้าน เพราะที่นี้เคยเป็นศูนย์กลางของชนชั้นแรงงานแห่งหนึ่งในฟิลาเดลเฟีย จากนั้นกลายเป็นแหล่งชุมชนของผู้ติดยาเสพติด ที่เต็มไปด้วยคนว่างงานและบ้านร้าง เป็นแหล่งมั่วสุมของผู้ติดยาเสพติด เมื่อมีผู้เสพยาเสพติดจำนวนมาก จึงเป็นที่มาของการการค้ายาเสพติด นำมาซึ่งการก่ออาชญากรรมต่าง ๆ ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 เคนซิงตันเป็นหนึ่งในศูนย์กลางชั้นนำของอุตสาหกรรมสิ่งทอ แต่เมื่ออุตสาหกรรมเริ่มไปต่อไปได้ ประชาชนบางส่วนต้องย้ายถิ่นฐานเพื่อหลีกเลี่ยงเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ย่านแห่งนี้จึงเต็มไปด้วยคนว่างงานและบ้านร้าง เมื่อเวลาผ่านไปเคนซิงตันกลายเป็นแหล่งมั่วสุมของผู้ติดยาเสพติด มีการค้ายาเสพติดอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะเฮโรอีน เฟนทานิล และโคเคน และเป็นแหล่งกำเนิดของ K&A Gang เครือข่ายอาชญากรรมชาวไอริชอเมริกันซึ่งเป็นที่รู้จักจากการจำหน่ายยาบ้าในช่วงปี 1980 นอกจากนี้ตามบทความของสตีฟ โวลค์ นักข่าวประจำสัปดาห์ของฟิลาเดลเฟีย ยังกล่าวว่าย่านนี้เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นย่านการค้าประเวณี ไม่กี่ปีที่ผ่านมา เคนซิงตันประสบกับปัญหาทางสังคมที่เพิ่มขึ้นรวมถึงการก่ออาชญากรรมและฆาตกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้ยาเสพติด เนื่องจากย่านนี้เต็มไปด้วยผู้ที่ประสบ

ปัญหาติดยาเสพติด และคนเร่ร่อน ทั้งคนที่เกิดที่นี่และคนที่มาจากเมืองอื่นมารวมตัวกันที่นี่และอาศัยอยู่ตามท้องถนนเพื่อรับและเสพยา (โพสท์ทูเดย์, 2564)

สรุปได้ว่า ปัญหายาเสพติดในเมืองฟิลาเดลเฟียประเทศสหรัฐอเมริกามาจากปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้บุคคลในสังคมมีความเครียด ความกดดัน ที่ไม่สามารถหาทางออกของชีวิตได้ จึงได้พึ่งพายาเสพติด จนกลายเป็นผู้ติดยาเสพติด เมื่อมีผู้ต้องการซื้อ จึงทำให้มีผู้ขาย กลายเป็นผู้จำหน่ายรายย่อย เป็นการสร้างรายได้มาจากการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสพ และอีกส่วนหนึ่งมาจากปัญหาคนไร้บ้าน ในเมืองฟิลาเดลเฟีย เมื่อสภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคคลตกอยู่ในภาวะการว่างงาน ไร้ที่อยู่อาศัย ไม่มีรายได้ จึงทำการจำหน่ายยาเสพติด ที่สามารถทำได้ง่าย มีค่าตอบแทนเพื่อเลี้ยงชีพหรือเพื่อแลกกับยาเสพติดมาเสพ บุคคลคนเดียวกันจึงอาจเป็นทั้งผู้ขายและผู้เสพ ปัญหายาเสพติดยังป็นที่มาของการก่ออาชญากรรมในรูปแบบอื่น ๆ อีกด้วย

2.2 กระบวนการยุติธรรมของเมืองฟิลาเดลเฟียประเทศสหรัฐอเมริกาในความผิดจำหน่ายยาเสพติด

มีการก่อตั้ง Drug Enforcement Administration หรือ DEA ขึ้นในปี 1973 ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กฎหมายของสหรัฐอเมริกาขึ้นชื่อว่าเข้มงวดมากกว่าประเทศใด ๆ ในเรื่องยาเสพติด งบประมาณปีละถึงหนึ่งล้านล้านบาท พร้อมกับเครื่องมือและเทคโนโลยี มีบุคลากรทำงานทั้งในสหรัฐและในหลายประเทศทั่วโลก ก็ยังไม่สามารถจะแก้ไขหรือควบคุมปัญหายาเสพติดได้ แต่ก่อนการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือผู้ที่ติดยาเสพติดถูกมองว่าเป็นผู้ที่ก่ออาชญากรรม ต้องถูกจับกุมและลงโทษตามกฎหมาย แต่ในปัจจุบันแนวความคิดนี้ในสหรัฐอเมริกาเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการจับกุมและการลงโทษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นว่าวิธีการแก้ไขปัญหด้วยการจับกุมและลงโทษจำคุกอาจไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาก็ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้มุมมองที่มองผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีความแตกต่างกันไปตามองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้ที่ติดยาเสพติด เช่น องค์กรทางด้านสาธารณสุขมองว่าผู้ที่ติดยาเสพติดเป็นผู้ป่วย การที่จะต้องเสพยาเสพติดเกิดจากผลกระทบของยาเสพติดต่อสมอง วิธีการแก้ไขคือนำบุคคลเหล่านี้ไปบำบัดรักษาโดยไม่ได้มองถึงเรื่องการกระทำความผิดทางอาญา ในขณะที่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม เช่น องค์กรป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ รวมทั้งศาล จะมีมุมมองต่อผู้ติดยาเสพติดว่ายังเป็นการกระทำความผิดทางอาญา แต่กัลลระดับของความคิดนี้ลงจากการที่มีความพยายามเยียวยาแก้ไขผู้กระทำความผิด ไม่ให้กลับมากระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดซ้ำอีก ตั้งแต่ในขั้นตอนของการจับกุม โดยที่หลังจากที่เจ้าพนักงานตำรวจจับกุมผู้ที่ติดยาเสพติดหรือครอบครองยาเสพติดเพียงเล็กน้อยได้ ก็จะสอบถามไปยังพนักงานอัยการว่าบุคคลเหล่านี้มีการกระทำความผิดอาญาอื่นหรือไม่ หากไม่มี เจ้าพนักงานตำรวจจะส่งเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษา ซึ่งเรียกว่า Diversion Program for Drug Offence หากมีการดำเนินการต่อผู้ติดยาเสพติดจนเข้าไปสู่กระบวนการของศาล (Drug Court or Treatment Court) ก็ยังมีการดำเนินกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด แม้ว่าจำเลยจะไม่ได้ให้การรับสารภาพก็ตาม แต่หากจำเลยต้องการเข้ารับการบำบัดรักษา ศาลก็สามารถส่งตัวจำเลยคนดังกล่าวเข้ารับการบำบัดรักษาได้ หากรักษาสำเร็จ บุคคลนั้นก็จะไม่ต้องถูกลงโทษใน

ข้อหาที่กระทำความผิด แต่หากเข้ารับการบำบัดรักษาไม่สำเร็จ หากจำเลยดังกล่าวยังไม่ได้ให้การ ก็จะมีการถามคำให้การ และดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้ ทำให้เห็นว่าหากเป็นผู้ค้ารายย่อยที่ถือว่าเป็นการก่ออาชญากรรมนั้น แต่หากบุคคลเดียวกันนี้เป็นผู้เสพยาเสพติดด้วย ก็สามารถเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาได้ในฐานะของผู้ป่วย แต่ในกรณีที่จำเลยถูกศาลพิพากษาจำคุกและพ้นโทษออกมาแล้ว จำเลยจะต้องถูกคุมประพฤติตามกำหนดเวลา บางรายอาจต้องถูกคุมประพฤติถึงตลอดชีวิต ซึ่งในระหว่างนี้ หากจำเลยเข้าสู่กระบวนการ Reentry Program ซึ่งเป็นกระบวนการในศาล Reentry Court ที่มุ่งปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่ถูกลงโทษไปแล้วให้กลับเข้าสู่สังคมโดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ รวมถึงมหาวิทยาลัย ทั้งทางด้านอาชีพ ที่อยู่อาศัย หากบุคคลนั้นรายงานตัวต่อศาลครบตามกระบวนการที่กำหนด ก็จะได้รับผลการลดระยะเวลาการคุมประพฤติลง เมื่อพิจารณาองค์กรที่เกี่ยวกับยาเสพติดในสหรัฐอเมริกาแล้ว มีหลายองค์กร ตั้งแต่องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจับกุมผู้กระทำความผิด การดำเนินคดีอาญา และการคุมประพฤติ การทำงานร่วมกันขององค์กรเหล่านี้มีประสิทธิภาพ ทำให้ลดประมาณการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดลงได้ (สมชาย อุดมศรีสำราญ และคณะ, 2562)

สรุปได้ว่า ในสหรัฐอเมริกามีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการดูแล การกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด โดยเฉพาะ เรียกว่า DEA และกฎหมายถือว่าผู้จำหน่ายรายย่อยที่เสพยาเสพติด เป็นผู้ป่วยที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา ไม่ใช่อาชญากรที่ต้องได้รับการลงโทษ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้รับโทษจำคุกในเรือนจำและพ้นโทษออกมาแล้วก็จะมีมาตรการคุมประพฤติที่พิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป ไม่ได้ใช้มาตรการเดียวกับทุกคน เพื่อมุ่งแก้ไขพฤติกรรมบุคคลให้เป็นพลเมืองดี

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อย

1. ทฤษฎีสภาวะไร้กฎเกณฑ์ (Anomie theory) ของ Emile Durkheim นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ที่อธิบายว่า อาชญากรรม รวมถึงการกระทำอัตวินิบาตกรรม เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้สมาชิกในสังคมบางคนปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ทำให้สังคมไร้ระเบียบ กฎระเบียบไม่สามารถบังคับใช้ได้ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวยังนำไปสู่ความกดดัน ส่งผลบุคคลคนนั้นอาจมีความตึงเครียดเกิดขึ้น จนทำให้มีการก่ออาชญากรรมหรือการฆ่าตัวตาย จากปัญหายาเสพติดในประเทศไทย และประเทศสหรัฐอเมริกา สังคมอาจเป็นตัวกำหนดให้บุคคลต้องกระทำความผิด เนื่องมาจากความกดดันของคนในสังคม ความคาดหวังของคนในสังคม ที่ทุกคนต้องสามารถเลี้ยงดูตนเอง มีอาชีพ มีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ตามมาตรฐานที่สังคมได้สร้างบรรทัดฐานเอาไว้ แต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมกลับสวนทาง โครงสร้างทางสังคมจึงเป็นตัวจำกัดความเป็นไปได้ของบุคคล ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจตกต่ำ ในสถานการณ์ดังกล่าวอาจง่ายต่อการตัดสินใจก่ออาชญากรรม (กฤษฎา แสงเจริญทรัพย์, 2559)

2. ทฤษฎีความตึงเครียด (Strain Theory) Merton ได้นำแนวคิดทฤษฎีสภาวะไร้กฎเกณฑ์ มาพัฒนาเป็นทฤษฎีความตึงเครียด ซึ่งอธิบายว่า โดยทั่วไปแล้วสมาชิกในทุกสังคมจะถูกกำหนดให้มีเป้าหมายในชีวิตซึ่งเป็นที่ยอมรับจากสังคม (Conventional goals) โดยต้องมีวิธีการหรือแนวทางในการไปสู่

เป้าหมายนั้นโดยวิธีการที่เป็นที่ยอมรับของสังคม (Conventional means) ด้วยเช่นกัน จากลักษณะทางสังคมดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความตึงเครียดหรือความกดดัน ในการบรรลุถึงเป้าหมายที่สังคมได้วางไว้ อันนำไปสู่วิธีการในการปรับตัวของสมาชิกในสังคมที่มีต่อสภาพความกดดันเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ Merton จึงได้แบ่งพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมออกเป็น 5 กลุ่ม กล่าวคือ (กฤษณา แสงเจริญทรัพย์, 2559)

1. ปฏิบัติตาม (Conformity) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยอมรับเป้าหมายที่สังคมวางไว้ และยอมรับในแนวทางที่เป็นบรรทัดฐานของสังคมในการไปสู่เป้าหมายนั้น เช่น หากอยากร่ำรวยก็เลือกที่จะทำงานหนัก

2. เคร่งพิธี (Ritualism) เป็นกลุ่มที่เลือกที่จะปฏิเสธเป้าหมายของสังคม แต่ยอมรับหรือทำตัวให้สอดคล้องกับแนวทางที่เป็นบรรทัดฐานของสังคมได้ เช่น ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้อาจจะไม่ได้อยากร่ำรวย หรือไม่ได้อยากมีชื่อเสียง ตามเป้าหมายทั่วไปที่สังคมได้วางไว้ แต่ก็เลือกที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาใด ๆ ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

3. แหวกแนว (Innovation) เป็นกลุ่มที่ยอมรับเป้าหมาย แต่ปฏิเสธแนวทางที่สังคมยอมรับ กลุ่มนี้จึงจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มในการก่อให้เกิดอาชญากรรม เช่น อยากร่ำรวยแต่ไม่ชอบทำงานหนัก จึงเลือกที่จะประกอบอาชญากรรม

4. ถอยหนี (Retreatism) เป็นกลุ่มที่ปฏิเสธทั้งเป้าหมายและแนวทางที่สังคมยอมรับ เช่น คนที่ไม่ต้องการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายใด ๆ ของสังคม รวมถึงไม่ต้องการประกอบอาชีพการงาน เลือกที่จะแยกตัวโดดเดี่ยวไร้บ้าน (homeless) หรือออกจากสังคมไปอยู่ในที่ที่ไม่ต้องมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์

5. ทำทลาย (Rebellion) เป็นกลุ่มที่เข้าใจทั้งเป้าหมายและแนวทางทั่วไปที่สังคมยอมรับ แต่เลือกที่จะไม่ดำเนินตามแนวทางนั้น และจะใช้แนวทางอื่นที่ตนเองเห็นสมควรแทน ซึ่งในกลุ่มนี้มักจะได้แก่พวกนักปฏิวัติหรือพวกผู้ก่อการร้าย

สรุปได้ว่า พฤติกรรมของผู้จำหน่ายรายย่อย จัดอยู่ในกลุ่มที่ 3 คือ แหวกแนว (Innovation) เป็นกลุ่มที่ยอมรับเป้าหมาย คือต้องการรายได้สูง แต่ปฏิเสธแนวทางที่สังคมยอมรับ คือไม่ทำงานอย่างสุจริตจนเพราะรายได้ อาจไม่เพียงพอต่อความต้องการ จากข้อมูลทั้งของไทยและของสหรัฐอเมริกา จะเห็นว่าบุคคลเหล่านี้ หากจะประกอบอาชีพเลี้ยงตน มีทางเลือกไม่มากนัก อาจต้องเป็นงานใช้แรงงานทั่วไป รายได้ค่าแรงขั้นต่ำอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของตน เมื่ออยากมีรายได้มากพอ แต่ปฏิเสธการทำงานหนัก นำไปสู่การเข้าสู่วงจรยาเสพติดในฐานะผู้จำหน่ายรายย่อย เนื่องจากมีรายได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ งานไม่เหน็ดเหนื่อย เมื่อลักษณะสังคมก่อให้เกิดความตึงเครียด บุคคลกลุ่มนี้จึงต้องการไปถึงเป้าหมายตามมาตรฐานทางสังคม แต่กลับปฏิเสธวิธีการตามมาตรฐานทางสังคม

3. ทฤษฎีคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Social Learning Differential Association Theory)

พฤติกรรมทางอาชญากรเรียนรู้โดยการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดภายในกลุ่ม โดยมีหลักการที่สำคัญ ได้แก่

1. พฤติกรรมอาชญากรเกิดจากการเรียนรู้
2. พฤติกรรมของการเป็นอาชญากรเกิดจากการเรียนรู้ในการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น
3. การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมนั้นเกิดขึ้นในกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน
4. เมื่อพฤติกรรมอาชญากรได้รับการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้จะรวมถึงเทคนิคในการกระทำผิด แรงคลใจ

แรงผลักดัน การใช้เหตุผล ทศนคติเกี่ยวกับการกระทำผิด เมื่ออยู่ด้วยกันก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน 5. ทิศทางเฉพาะของแรงจิตใจและแรงผลักดันจะถูกเรียนรู้จากการทำให้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับกฎหมาย 6. หลักการสำคัญของการคบหาสมาคมกับบุคคลที่แตกต่างกันคือบุคคลจะกลายเป็นผู้กระทำผิดเพราะว่าความเห็นด้วยกับการละเมิดกฎหมาย 7. การคบหาสมาคมกับบุคคลที่แตกต่างกันอาจจะแตกต่างกันในด้านความถี่ ระยะเวลา การให้ความสำคัญและความรุนแรง 8. กระบวนการของการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมโดยการคบหาสมาคมจะมีความเกี่ยวข้องกับกลไกการทำงานที่เหมือนกับการเรียนรู้ทั่วไป ซัทเธอร์แลนด์ยังนำเสนอว่าบุคคลจะเรียนรู้ทั้งพฤติกรรมและความเชื่อในอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่อยู่ใกล้ชิดกับบุคคล เป็นเหตุให้ทีมงานศึกษาวิจัยจำนวนมาก ตามแนวทฤษฎีของซัทเธอร์แลนด์ มุ่งเน้นไปที่การกระทำผิดของแก๊งเยาวชนที่มาจากครอบครัวของชนชั้นต่ำ โดยมีสมมติฐานเกี่ยวกับสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมว่าเกิดจากการคบหาสมาคมกับเพื่อนที่อยู่ในแก๊งซึ่งเป็นอาชญากร และในขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมทางสังคมของเยาวชนนั้น มีส่วนสนับสนุนในกระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมด้วย (นิมิต ท้าววานันต์, 2561)

สรุปได้ว่า การเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติด ของประเทศไทยเกิดขึ้นได้จากกลุ่มเพื่อน ครอบครัว ของประเทศสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นได้จากคนไร้บ้าน ทั้งสองประเทศจึงมาจากการคบหาสมาคมที่แตกต่างทั้งสิ้น เมื่ออยู่ด้วยกัน คบหาสมาคมกัน จึงเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมจำหน่ายยาเสพติด รวมไปถึงเทคนิคและวิธีการ โดยการเรียนรู้นั้นมาจากการปฏิสัมพันธ์กันผ่านกระบวนการสื่อสาร แม้เริ่มแรกตัวบุคคลจะปฏิเสธพฤติกรรมดังกล่าว เพราะรู้ว่ายาเสพติดเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่จากการคบหาสมาคมนี้ ทำให้เกิดการซึมซับ กลายเป็นการยอมรับและสร้างตัวตนขึ้นมา จนมีค่านิยมเดียวกัน นำไปสู่พฤติกรรมอาชญากร และมีแนวคิดที่ว่า การกระทำของตนไม่เป็นการละเมิดกฎหมาย

4. ทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ภายใต้สมมติฐานที่ว่า พฤติกรรมอาชญากรที่เบี่ยงเบนไปสู่การทำความผิดเป็นผลมาจากพันธะต่อสถาบันทางสังคมที่อ่อนแอหรือถูกทำลายลง องค์ประกอบของพันธะทางสังคมนั้น มีองค์ประกอบ ได้แก่ พรชั้ย ขันดีและคณะ (อ้างถึงใน สันตฤกษ์ บุษยช่วยและคณะ, 2561) 1. ความผูกพัน (Attachment) หมายถึง การที่บุคคลมีความผูกพัน หรือความรักใคร่ กับบุคคลอื่นหรือมีความสนใจกับความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่น ซึ่งความผูกพันนี้เป็นองค์ประกอบ พื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลมีการพัฒนาการยอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ส่งผลให้บุคคลสร้างความรู้สึกร่วมหรือสำนึกที่จะควบคุมตนเองให้เป็นบุคคลที่ดีในสังคม ดังนั้นความผูกพัน จึงเป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์หรือด้านความรักของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม 2. ข้อผูกมัด (Commitment) หมายถึง การที่บุคคลถูกผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรมของสังคม กล่าวคือได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะประกอบอาชีพโดยสุจริต มีครอบครัวที่อบอุ่น และเพื่อที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต ส่งผลให้บุคคลไม่อยากจะทำความผิดกฎหมาย เนื่องจากจะเป็นการเสี่ยงต่อการสูญเสียความสำเร็จในชีวิต ดังนั้นข้อผูกมัดจึงเป็นองค์ประกอบด้านความมีเหตุมีผลของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม 3. การเข้าร่วม (Involvement) หมายถึง การที่บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น ทำงาน มีกิจกรรมครอบครัว ร่วมกิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ เป็นเหตุให้บุคคลถูกจำกัดเวลาที่จะไปประกอบ

อาชญากรรม เนื่องจากเวลาส่วนมากได้ถูกใช้ให้หมดไปกับกิจกรรมของสังคม ดังนั้นการเข้าร่วมถือว่าเป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมของพันธะหรือสัญญาข้อผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม 4. ความเชื่อ (Belief) หมายถึงระดับของความเชื่อที่บุคคลมีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม หากบุคคลมีระดับความเชื่อต่อค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมสูง ก็จะมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำความผิดกฎระเบียบของสังคม ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบด้านจริยธรรมของพันธะหรือสัญญาข้อผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม (สันตสุข บุญช่วยและคณะ, 2561) ทฤษฎีควบคุมทางสังคม (Social Control Theories) มีแนวคิดพื้นฐานว่า คนเราอาจมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเว้นแต่ว่าจะมีสิ่งใดมายับยั้งและให้เกิดการควบคุมหรือระงับยับยั้งการกระทำผิดก็คือความผูกพันที่มีต่อครอบครัว สถานศึกษา หรือสถาบันทางสังคม ถ้าความผูกพันอ่อนแอลงหรือสลายลง ย่อมจะทำให้บุคคลถูกปลดปล่อยจากสิ่งยับยั้งหรือการควบคุมจนทำให้เขามีอิสระในการกระทำผิด (นิมิต ทัพพนานต์, 2561)

สรุปได้ว่า บุคคลจะมีแนวโน้มเป็นอาชญากร เข้าสู่การเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติด อาจมิได้มีแค่โครงสร้างทางสังคม ความกดดันทางสังคมหรือการคบหาสมาคมที่แตกต่างเท่านั้น ความผูกพันทางสังคมก็มีส่วนที่อาจก่อให้เกิดบุคคลมีแนวโน้มเป็นอาชญากร ทฤษฎีนี้อธิบายว่าหากความผูกพันมีความเข้มแข็ง จะทำให้บุคคลมีความยับยั้งชั่งใจในการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามมาตรฐานของสังคม หากบุคคลมีความผูกพัน มีข้อผูกมัด มีการเข้าร่วมและมีความเชื่อ ต่อสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม แม้โครงสร้างทางสังคมจะไร้ระเบียบ และการคบหาสมาคมที่แตกต่างจะทำให้ได้สัมผัสกับวงจรยาเสพติด บุคคลดังกล่าวนี้ย่อมมีความเข้มแข็งทางจิตใจ ในการเลือกปฏิบัติตนไปตามบรรทัดฐานที่พึงงามของสังคมได้ จึงถือว่าผู้จำหน่ายยาเสพติด อาจไม่ได้มีความผูกพันทางสังคม

5. ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Rational choice Theory) มีสมมติฐาน มาจากแนวคิดของสำนักคลาสสิกในเรื่องของเจตจำนงอิสระ (Free Will) ที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์จะเลือกที่จะมีพฤติกรรมแบบใด โดยการคำนวณจากสิ่งที่สนองต่อความพึงพอใจของตน โดยเชื่อว่าบุคคลเป็นผู้มีอิสระในการกระทำและการเลือกที่จะมีพฤติกรรมผิดกฎหมายขึ้นอยู่กับสิ่งที่บุคคลได้รับความพึงพอใจหรือผลประโยชน์สูงสุด ซึ่งความพึงพอใจหรือผลประโยชน์นั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะในลักษณะของทรัพย์สิน แต่ยังรวมถึงผลประโยชน์หรือความพอใจด้านจิตใจด้วย และบุคคลนั้นได้ชั่งน้ำหนักระหว่างผลประโยชน์ที่ได้รับกับความเสี่ยงในการถูกจับกุม อัตราโทษที่ได้รับ ก่อนที่จะกระทำความผิด อาชญากรต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั่วไป ได้แก่ โอกาสในการกระทำความผิด ผลเสีย ผลประโยชน์ ตลอดจนความเสี่ยง รวมทั้งแรงกระตุ้นและมูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดของอาชญากร ซึ่งหลังจากที่ได้คำนวณถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชญากรรมแล้ว จึงตัดสินใจว่าจะประกอบอาชญากรรมหรือไม่ (นิมิต ทัพพนานต์, 2561) สำหรับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลมีสมมติฐานพื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับตัวแสดง คือ การที่ตัวแสดงทุกตัวเป็นตัวแสดงที่รู้ถึงทางเลือกทุก ๆ ทางที่มีอยู่ (Preferences) รู้ถึงข้อจำกัดในทางเลือกนั้น ๆ (Constraints) รู้ถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในการเลือกทางเลือกแต่ละทาง (Outcomes) และรู้ถึงข้อมูลที่น่าไปสู่การจัดลำดับความสำคัญของทางเลือกที่มีอยู่ได้ (Preference Ordering) ในส่วนของการจัดลำดับทางเลือก ที่มีอยู่นั้น จอห์น เอลสเตอร์ (Jon Elster) ได้เสนอว่าตัวแสดงแต่ละตัวอาจใช้วิธีการแปลงทางเลือกที่มีอยู่ให้เป็นตัวเลขในเชิงคณิตศาสตร์ โดยทางเลือกที่ให้

อรรถประโยชน์ (Utility) สูงสุดย่อมมีตัวเลขสูงสุด ดังนั้น ตัวแสดงที่มีเหตุผล (Rational Actor) ย่อมสามารถตัดสินใจในการเลือกทางเลือกนั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้เรียกว่า “ฟังก์ชันอรรถประโยชน์” (The Utility Function) Elster ในแง่นี้ มนุษย์ในฐานะตัวแสดงที่มีเหตุผล จึงทำทุกวิถีทางเพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองตามหลักเศรษฐศาสตร์ (จกรี ไชยพินิจ, 2560)

สรุปได้ว่า บุคคลทุกคนย่อมมีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการ ซึ่งการตัดสินใจนั้นมาจากการชั่งน้ำหนัก ผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อย ย่อมทราบดีถึงบทบัญญัติทางกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด แม้จะไม่ได้รู้ถึงรายละเอียดของกระบวนการยุติธรรม แต่ในฐานะพลเมืองย่อมทราบดีว่าการค้ายาเสพติด แม้จะเป็นผู้ค้ารายย่อยก็มีความผิดตามกฎหมาย แต่ด้วยสภาวะความกดดันทางสังคมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต และการลงโทษที่ไม่มีความเหมาะสมกับการกระทำความผิด ทำให้ผู้ค้ายาเสพติดแม้จะรู้ว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้นต้องได้รับโทษตามกฎหมาย แต่เมื่อใช้วิธีการแปลงทางเลือกให้เป็นตัวเลขในเชิงคณิตศาสตร์อาจจะพบว่า ผลตอบแทนที่ได้รับนั้นคุ้มค่าที่จะเข้าไปเสี่ยงภัย หรือหากถูกจับกุม บทลงโทษก็เป็นสิ่งที่ตนรับได้ ไม่ได้สร้างความเกรงกลัวถึงขนาดให้ตนไม่กล้าที่จะกระทำความผิดตามกฎหมาย และหากไม่ได้ถูกจับกุม ก็จะมีรายได้ที่คุ้มค่าต่อการกระทำ

6. สำนักอาชญาวิทยาวิทยาศาสตร์ปฏิฐานนิยม (Positive School) โดยใช้หลัก “เหตุนำมาซึ่งผล” เป็นเครื่องมือกำหนดวิธีการศึกษาค้นคว้าทางด้านอาชญาวิทยา แนวความคิดของสำนัก Positive เปลี่ยนปรัชญาของการลงโทษ จากการแก้แค้นทดแทนหรือลงโทษเพื่อยับยั้งชั่วร้าย ของสำนัก Classical มาเป็นการแก้ไข ให้การบำบัดรักษาฟื้นฟูจิตใจให้ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นคนดีต่อไป โดยถือตามแนวความคิดที่ว่า เจตจำนงประสงค์ (Determinism) คือ ถือว่าการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นโดยมีสิ่งอื่นมาชักจูง ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกและภายในร่างกายของมนุษย์เองที่บีบบังคับหรือบงการ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์ก็ไม่ควรรับผิดชอบในการกระทำของตนทั้งหมด เพราะเมื่อมนุษย์ไม่มีทางเลือก ก็ไม่ควรที่จะรับผิดชอบ สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีส่วนในการให้บุคคลกระทำผิด ควรมีส่วนเข้ามารับผิดชอบแก้ไขด้วย โดยมุ่งศึกษาพิจารณาปัญหาของแต่ละบุคคลและนิยมพิจารณาความหมายของอาชญากรรมในแง่พฤติกรรมศาสตร์ ไม่ใช่พิจารณาแต่แง่กฎหมายเพียงฝ่ายเดียว พยายามใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางวิทยาศาสตร์เพื่อศึกษาอาชญากรรม มีเป้าประสงค์มุ่งสู่อาชญากรรมไม่ใช่อาชญากรรม ลอมโบรโซ เสนอแนวความคิดที่สำคัญในการแบ่งประเภทอาชญากรรมเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. อาชญากรรมโดยกำเนิด 2. อาชญากรรมวิกลจริต 3. อาชญากรรมที่กระทำผิดเพราะความกดดันทางอารมณ์ 4. อาชญากรรมที่กระทำผิดเป็นครั้งคราว ซึ่งแบ่งย่อยตามสาเหตุที่กระทำผิด คือ 4.1 ปกติเป็นคนดี แต่ต้องทำผิดเพราะสถานการณ์บีบบังคับ ถูกบีบคั้นหรือทำผิดเพราะต้องการเกียรติ 4.2 ทำผิดติดนิสัย เพราะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี 4.3 เป็นพวกกึ่งคนดีและกึ่งอาชญากรรมโดยกำเนิด คือมีส่วนเลวที่ได้รับการถ่ายทอดจากพันธุกรรมและจะแสดงออกเมื่อมีสถานการณ์กระตุ้น จากการแบ่งประเภทอาชญากรรม ลอมโบรโซ จึงเสนอแนวความคิดว่ากฎหมายไม่ควรกำหนดโทษตายตัววิธีเดียว แต่ควรพิจารณาโทษให้เหมาะสม ยุติธรรมแก่ผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล วิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหรืออาชญากรรม มีดังนี้ 1. ควรปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลในด้านการพิจารณาคดี 2. การดำเนินการของเรือนจำและทัณฑสถาน ควร

ปรับปรุงให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล โดยแยกขังตามประเภทของอาชญากร 3. ให้มีการคุมประพฤติผู้กระทำผิดเล็กน้อย 4. แยกผู้กระทำผิดครั้งแรกออกจากผู้กระทำผิดซ้ำ 5. ควรจัดให้มีทัศนสถานพิเศษที่มีการฝึกหัดการเกษตรแก่นักโทษ เพื่อเป็นการผ่อนคลายความเครียดและยังได้ประโยชน์ และสุดท้าย 6. ใช้โทษประหารชีวิตในกรณีที่ไม่สามารถแก้ไขบุคคลที่กระทำผิดได้จริง ๆ (ภัทรวรรณ ทองใหญ่, 2561)

สรุปได้ว่า โครงสร้างทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมีส่วนที่ทำให้บุคคลกระทำความผิด จากกรณีศึกษาทั้งสองประเทศจะเห็นได้ว่า การเข้าสู่ขังยาเสพติดในฐานะผู้จำหน่ายรายย่อย เหตุผลของการกระทำความผิดดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากโครงสร้างทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่ส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นได้รับผลกระทบต่อการมีคุณภาพชีวิตดี ก่อให้เกิดความกดดัน ผู้จำหน่ายรายย่อยจึงไม่ควรรับผิดชอบในการกระทำของตนทั้งหมด สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีส่วนในการให้บุคคลกระทำความผิด ควรมีส่วนเข้ามารับผิดชอบแก้ไขด้วย การกำหนดโทษนั้นจึงต้องพิจารณาให้มีความเหมาะสมกับผู้กระทำความผิดไม่ใช้ฐานความผิด จึงควรมีวิธีการลงโทษที่เหมาะสม หากการจำคุกเป็นวิธีการที่เหมาะสม นักโทษยาเสพติดคงไม่ล้นเรือนจำ ซึ่งมีทั้งผู้ต้องขังรายใหม่และผู้ต้องขังที่เข้า ๆ ออก ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก และเป็นปัญหาอย่างทุกวันนี้

7. สำนักอาชญาวิทยาสมัยใหม่ มีแนวคิดที่ว่า สาเหตุแห่งการกระทำความผิดนั้นอาจเกิดจากสาเหตุในทางร่างกายและจิตใจของผู้กระทำผิด รวมทั้งสาเหตุจากสิ่งแวดล้อมในทางสังคมด้วย การค้นคว้าหาสาเหตุแห่งการกระทำความผิด จึงต้องศึกษาถึงบุคลิกภาพ (Personality) และสิ่งแวดล้อม (Environment) ในทางสังคมรอบ ๆ ตัวผู้กระทำความผิด 1. บุคลิกภาพ คือลักษณะของร่างกายและจิตใจ ที่ต้องอาศัยหลักวิชาทางชีววิทยาและจิตวิทยา 2. สิ่งแวดล้อมในทางสังคมหรือสภาพแวดล้อม ซึ่งต้องอาศัยหลักวิชาทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยาทางสังคม และสถิติอาชญากรรมด้วย อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางสังคมนั้นเป็นเครื่องย้อมบุคลิกภาพ และบุคลิกภาพก็เป็นเครื่องช่วยให้เราอ่านความเคลื่อนไหวในลักษณะของอาชญากรได้ แนวความคิดนี้มุ่งแก้ที่ต้นเหตุแห่งอาชญากรรม ได้แก่ การป้องกันการเกิดอาชญากรรม โดยศึกษาสาเหตุแห่งการเกิดอาชญากรรม ปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยในการก่ออาชญากรรม และการแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี โดยการใช้มาตรการอื่นแทนการใช้เรือนจำ ได้แก่ การคุมประพฤติ การพักการลงโทษ การรอลงโทษ การชะลอการฟ้อง การทำงานสาธารณะประโยชน์ ชุมชนบำบัด (ภัทรวรรณ ทองใหญ่, 2561)

สรุปได้ว่า การลงโทษจะต้องศึกษาถึงสาเหตุของการกระทำความผิด ซึ่งเกิดขึ้นได้จากบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อม ผู้จำหน่ายยาเสพติดมีความใกล้ชิดกับบุคคลที่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด สิ่งแวดล้อมจึงเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพ ไม่ว่าจะเป็นในประเทศไทย ที่ครอบครัว เพื่อนฝูง หรือกลุ่มคนไร้บ้านในประเทศสหรัฐอเมริกา ล้วนเป็น การคบหาสมาคมที่แตกต่างทั้งสิ้น สิ่งแวดล้อมจึงมีส่วนอย่างมากที่จะก่อบุคลิกภาพอย่างไรต่อบุคคล ทำให้เห็นว่าการกระทำความผิดมิได้เกิดจากแค่ปัจจัยในตัวบุคคลเท่านั้น การลงโทษที่เหมาะสมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะสามารถแก้ไขบุคลิกภาพบุคคลนั้นได้ แม้จะเป็นการยากสำหรับสังคมไทย เพราะทัศนคติและค่านิยมดั้งเดิมที่ต้องการให้ผู้กระทำผิดถูกลงโทษที่รุนแรงกับความผิด อันจะทำให้สังคมรู้สึกปลอดภัยมากกว่าหากผู้ค้ายาเสพติดยังต้องขังอยู่ในเรือนจำ แต่ก็ก็เป็นเพียงการกั้นออกจากสังคมได้แค่ช่วงระยะเวลาหนึ่งโดยที่ปัญหาเรื่องยาเสพติดยังไม่ได้ถูกแก้ไข

8. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence Theory) มีแนวคิดว่าการลงโทษนั้น สามารถข่มขู่และยับยั้งตัวผู้กระทำความผิดที่ได้รับโทษและบุคคลอื่นที่เห็นตัวอย่าง ทำให้เกิดความเกรงกลัวโทษ จนไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นอีก การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการคือ 1. เพื่อยับยั้งตัวผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษไม่ให้กระทำความผิดซ้ำอีก เพราะเกิดความกลัวเกรงในโทษที่ได้รับ 2. เพื่อยับยั้งบุคคลอื่นมิให้กระทำความผิดเนื่องจากได้เห็นทฤษฎีการลงโทษ ผลร้ายของการกระทำความผิดและได้รับโทษ เป็นการป้องกันมิให้เกิดการกระทำความผิดขึ้นอีกนั่นเอง ซีชาร์ เบ็คคาเรีย อธิบายว่า การลงโทษที่สามารถข่มขู่ยับยั้งผู้กระทำความผิดได้นั้นควรจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1.การลงโทษต้องทำด้วยความรวดเร็ว 2. ความแน่นอนในการลงโทษ และ 3. ความเคร่งครัดหรือความรุนแรงในการลงโทษ (ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน, 2557)

สรุปได้ว่า จากทฤษฎีนี้ผู้กระทำความผิดต้องได้รับการลงโทษ และโทษจะต้องมีความรวดเร็ว แน่แน่นอนและรุนแรง เพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด เพื่อไม่ให้กระทำความผิดซ้ำอีกและเป็นตัวอย่างให้แก่บุคคลทั่วไป มีความกลัวการถูกลงโทษ ซึ่งที่ผ่านมามาตรการการลงโทษก็เป็นไปในลักษณะของทฤษฎีนี้ แต่ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้นเรือนจำมีผู้ต้องขังความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดปริมาณเกินกว่าที่จะรับไว้ได้ แสดงให้เห็นเป็นข้อมูลได้ว่าการลงโทษด้วยเรือนจำอาจไม่สามารถข่มขู่ยับยั้งให้ผู้จำหน่ายยาเสพติดเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษ เพราะยังคงมีการกระทำความผิดซ้ำจากผู้พ้นโทษ และยังคงมีผู้กระทำความผิดรายใหม่อยู่เรื่อย ๆ

สรุป (Conclusion)

จากการศึกษา วิเคราะห์และเปรียบเทียบ จากข้อเท็จจริงและทฤษฎีอาชญาวิทยา พบว่าทั้งสองประเทศคือ ประเทศไทย และเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น มีเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลเป็นอาชญากรไม่แตกต่างกัน คือ เกิดจากสังคมไร้ระเบียบ ปฏิเสธค่านิยมทางสังคม อยู่ในสภาวะกดดัน ความผูกพันทางสังคมอ่อนแอ การขัดเกลากฎทางสังคมที่ไม่ดี คบเพื่อนที่เปี่ยงเบน ทำให้ตนมีพฤติกรรมที่เปี่ยงเบนในการเป็นผู้จำหน่ายหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายยาเสพติดให้โทษ

จึงควรมีการใช้แนวความคิดตามสำนักอาชญาวิทยาสมัยใหม่ ที่เชื่อว่าผู้กระทำความผิดอาจมีปัจจัยทางด้านร่างกาย (Pathological Condition) ได้กระทำความผิด เพราะมีความผิดปกติทางร่างกายหรือจิตใจ เช่น ผู้เสพยาเสพติดที่เสพยาจนส่งผลต่อการทำงานของสมอง แม้จะถูกลงโทษถูกพิพากษาจำคุก และเมื่อพ้นโทษพฤติกรรมแบบนี้ก็ยังอยู่ หรือปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิตที่มีความใกล้ชิดกับวงจรของยาเสพติด ทำให้ตนต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามทฤษฎีคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Social Learning Differential Association Theory) ปัจจัยทางด้านสังคม (Social Factors) ตามทฤษฎีสถานะไร้กฎเกณฑ์ (Anomie theory) ทำให้เกิดปรากฏการณ์ตามทฤษฎีความตึงเครียด (Strain Theory) จึงควรมีมาตรการการลงโทษที่เหมาะสมกับสาเหตุแห่งการกระทำความผิดนั้น ดังนั้นปฏิกิริยาทางสังคม (Social Reaction) ไม่ควรใช้กฎหมายบังคับเคร่งครัดเกินไป การเป็นผู้จำหน่ายรายย่อยเป็นการก่ออาชญากรรมที่ไม่มีเหยื่อ ไม่ได้เป็นการกระทำความผิดต่อผู้อื่น เป็นการกระทำต่อตนเอง เมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและพ้นโทษ มักมีผลต่อการเข้าศึกษาเล่าเรียน การเข้าทำงาน การดำรงชีวิตในสังคม ตามแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาวิทยาศาสตร์

ปฏิธานนิยม (Positive School) กฎหมายออกโดยผู้มีอำนาจของสังคม การกระทำบางอย่างจึงอยู่ที่มุมมองของผู้ออกกฎหมาย เมื่อมีการออกกฎหมายให้การกระทำเหล่านั้นเป็นความผิดตามกฎหมาย และกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้น ๆ ไว้ การแก้ปัญหายาเสพติดจึงต้องสร้างความเข้าใจว่าผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยในชุมชน นอกจากจะมีสาเหตุมาจากตัวบุคคลผู้กระทำความผิดแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม จึงไม่ใช่แค่ตัวผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยในชุมชนที่ต้องรับผิดชอบต่อความผิดนี้แต่เพียงผู้เดียว หากแต่สถาบันทางสังคมตามทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) ย่อมต้องร่วมรับผิดชอบต่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการป้องกันหรือปราบปรามยาเสพติด

แม้ประเทศไทยและเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา จะมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ สังคม แต่จากการศึกษาทฤษฎีอาชญาวิทยา พบว่าสามารถนำทฤษฎีดังกล่าวนี้มาอธิบายพฤติกรรมอาชญากรในลักษณะความผิดเดียวกันนี้ได้โดยไม่มีความแตกต่างกัน โดยมองว่าพฤติกรรมอาชญากรมาจากโครงสร้างทางสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นำไปสู่ความกดดันในการดำเนินชีวิต และเพื่อหาทางให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ จากการคบหาสมาคมที่แตกต่างทำให้มีการมุ่งสู่เป้าหมายโดยมิได้สนใจต่อวิธีการ การกระทำความผิดนี้จึงมาจากทั้งตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อม การลงโทษจึงไม่ควรมุ่งเน้นไปในลักษณะให้ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียว หากมองว่าผู้จำหน่ายยาเสพติดรายย่อยในชุมชนเป็นเหยื่อทางสังคม อันได้รับผลกระทบจากปัญหาครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ทำให้อยู่ในสถานะที่จำใจต้องกระทำ ซึ่งในบางรายอาจเป็นผู้เสพจนเป็นผู้ติดยาเสพติด ซึ่งผลของการเสพก็ทำให้สมองบางส่วนถูกทำลาย เมื่อถูกจับกุมเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ถูกลงโทษจำคุกในเรือนจำ ก็ไม่สามารถแก้ไขพฤติกรรมดังกล่าวได้ การนำกฎหมายยาเสพติดที่มีความรุนแรงมาใช้ปฏิบัตินั้นเป็นการเติมปัญหาและภาระให้กับอัตราการจำคุกที่เพิ่มจำนวนขึ้น ทำให้มีจำนวนผู้ต้องขังที่แออัดยัดเยียด การเปลี่ยนแปลงแก้ไขบางประการกับกฎหมายยาเสพติดและวิธีการที่จะนำกฎหมายนั้นไปปรับใช้จะช่วยลดจำนวนลงได้ ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยสาธารณะ เคารพต่อสิทธิในทางแพ่งและสิทธิมนุษยชนด้วย คำพิพากษาของประเทศไทยไม่มีการคุมประพฤติหลังจากพ้นโทษจำคุกเช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา การแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วยการจับกุมและลงโทษตามกฎหมายอาจไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาก็ถูกต้อง เพราะ ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดยังคงมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การกระทำผิดหรือก่ออาชญากรรมประเภทนี้ มาจากสภาพของสังคมและสิ่งแวดล้อม ยาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่ของโลก ก่อให้เกิดปัญหาและความสูญเสีย ทั้งชีวิตผู้คนงบประมาณแผ่นดิน ที่ต้องใช้เพื่อจัดการกับการปราบปรามยาเสพติด อาชญากรรมที่เกี่ยวข้องมากมาย สูญเสียทรัพยากรมนุษย์ทั้งที่เป็นคนติดยาและที่เป็นเหยื่อความรุนแรงของคนติดยา ผู้ที่ก่ออาชญากรรมเกี่ยวกับยาเสพติดเสียเวลาในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม การถูกลงโทษ การบำบัดรักษา แทนที่จะได้ใช้เวลาไปทำประโยชน์เพื่อตนเอง ครอบครัวและสังคม คงไม่ใช่นักที่จะแก้ปัญหายาเสพติด แต่หากปล่อยให้แค่อำนาจรัฐ คงไม่สำเร็จอย่างแน่นอน ประเทศไทยมีองค์กรที่มีพันธกิจคล้ายกับองค์กรในสหรัฐอเมริกา อย่างสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด แต่ยังขาดการร่วมมือกันอย่างจริงจัง รวมถึงขาดการติดตามผลการ

แก้ไขปัญหในแต่ละองค์กร ทำให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดของไทยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่ได้กลัวการลงโทษ

ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

จากการศึกษา วิเคราะห์ ด้วยข้อเท็จจริงและทฤษฎีทางอาชญาวิทยา มีการจัดทำข้อเสนอแนะ 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เพื่อเป็นการลงโทษต่อผู้กระทำความผิดอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ปรับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งหมายถึง เศรษฐกิจ การเมือง การมีรัฐสวัสดิการ
2. ครอบครัวต้องมีศักยภาพในการเลี้ยงดูบุตร สามารถให้ความรัก ความอบอุ่นเพียงพอที่จะทำให้บุตรตระหนักถึงคุณค่าของการกระทำของตนเอง
3. สถาบันการศึกษา นอกจากในเรื่องของคุณภาพการศึกษาแล้ว ต้องยังสามารถเป็นพื้นที่แห่งความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ
4. การส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีงามแห่งท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การบังคับโทษที่มีความเหมาะสม โดยพิจารณาแต่ละรายเป็นกรณีไป อาจจะจำคุกหรือไม่ก็ได้ เช่น การขังในสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำ หรือทั้งปรับทั้งกักบริเวณ หรือการกักบริเวณ การทำกิจกรรมบริการสังคม หรือสาธารณะประโยชน์
2. ในกรณีที่จำเลยถูกศาลพิพากษาลงโทษและพ้นโทษออกมาแล้ว จะต้องถูกคุมประพฤติตามกำหนดเวลา หรือบางรายอาจต้องถูกคุมประพฤติตลอดชีวิต
3. มีการจัดตั้ง Reentry Program โดยในระหว่างกระบวนการคุมประพฤติ จำเลยเข้าสู่กระบวนการ Reentry Program ซึ่งเป็นกระบวนการในศาล Reentry Court ที่มุ่งปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษไปแล้วให้กลับเข้าสู่สังคม โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย ในการรับเข้าศึกษา ด้านอาชีพ และที่อยู่อาศัย

เอกสารอ้างอิง (References)

กันติพิชญ์ ใจบุญ. (2555, 17 ตุลาคม). สังคมทั่วไป. โพสต์ทูเดย์, สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/social/general/182770>.

- กฤษฎา แสงเจริญทรัพย์. (2559, 22 สิงหาคม). Cyber Strain: ความตึงเครียดบนสังคมโซเชียล. สืบค้นจาก <https://thainetizen.org/2016/08/cyber-strain/#:~:text=ทฤษฎีความตึงเครียด%20เป็นทฤษฎี,> ให้สมาชิกในสังคมบาง.
- กรมการแพทย์. โดยสถาบันบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดแห่งชาติบรมราชชนนี. (2563, 18 พฤศจิกายน). เตือนภัยยาเสพติดทำให้ผู้เสพขาดสติ เน้นครอบครัวระมัดระวัง แรงพาไปบำบัดก่อนจะสาย. สืบค้นจาก https://www.dms.go.th/Content/Select_Landing_page?contentId=24158.
- กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (2565, 21 มีนาคม). อัตราการกระทำผิดซ้ำแยกตามการค้นหาเฉพาะ. สืบค้นจาก <http://www.correct.go.th/recstats/index.php/th/searchAdvance>.
- จักรี ไชยพินิจ. (2560). บทวิพากษ์ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล: ข้อจำกัดในการสร้างคำอธิบายทางสังคมศาสตร์. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4(1), 51-84.
- ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2557). ทฤษฎีการลงโทษ (หน่วยที่ 6). แนวการศึกษาชุดวิชา กฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาขั้นสูง. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2559, 19 กุมภาพันธ์). อาชญากรรม. *ไทยรัฐออนไลน์*, สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/579587>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2565, 27 มกราคม). อาชญากรรม. *ไทยรัฐออนไลน์*, สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/crime/2298572>
- ธีรวัฒน์ ชูรัตน์. (2564, 2 ธันวาคม). 10 ปี ผู้ต้องขังยาเสพติดพุ่ง 2.3 แสนคน กฎหมายใหม่ช่วยได้หรือไม่. สืบค้นจาก <https://theactive.net/news/20211202/?fbclid=IwAR0umIW1htLuXY1c1fK7aebel96kATXGVBtWUjD2IPZLQOHrhkTDAVBxX5M#:~:text=>
- แนวหน้า. (2564, 19 มีนาคม). ข่าวในประเทศ. *แนวหน้า*, สืบค้นจาก <https://www.naewna.com/local/560226>
- นิมิต ท้าวานนท์. (2561). การพัฒนาแนวทางการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังไร้ญาติ. รายงานผลการวิจัยของนักศึกษามหาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร.
- เผด็จ ขมพานิชย์และคณะ. (2562). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา (Introduction to U.S. Criminal Law) กองคดียาเสพติดเขตฟิลาเดเฟีย (The Philadelphia Dangerous Drug Offenders Unit) กฎหมายอาญาและการติดยาเสพติด (Criminal Law and Addiction). รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรมหลักสูตร “กฎหมายเกี่ยวกับคดียาเสพติด” ณ มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ 3 สิงหาคม 2562 ถึงวันที่ 19 สิงหาคม 2562.
- โพสต์ทูเดย์. (2564, พฤศจิกายน 10). รอบโลก. *โพสต์ทูเดย์*, สืบค้นจาก https://www.posttoday.com/world/667837?fbclid=IwAR0HQ2p-plhT2W_rtn3j2HGcJW5hs2YT5AxTPgZDai0FZRxHhznGqyMIamU
- พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒. สืบค้นจาก <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%C207/%C207-20-9999-update.htm>.

- ภัทรวรรณ ทองใหญ่. (2561). อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา. กรุงเทพมหานคร: รามคำแหง.
- วัฒนา เกิดผล. (ม.ป.ป.). แนวทางและมาตรการการดำเนินการต่อ ข้อร้องขอประชาชน. สำนักงาน ปปส.ภาค ๖.
- สันตฤกษ์ บุษย์และจตุพร อธิราภรณ์. (2561). กระบวนการลูกเรือกับการป้องกันการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน: ศึกษาตามกรอบทฤษฎีอาชญวิทยา. *วารสารสังคมศาสตร์วิจัย*, 9(1), 272-291.
- เสรี พงศ์พิศ. (2547, 14 ตุลาคม). Traffic ยาเสพติด ปัญหาโลกแตก. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/daily/detail/9470000067170>.
- สมชาย อุดมศรีสำราญและคณะ. (2562). Drug Enforcement Administration Philadelphia Field Division สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดเมืองฟิลาเดเฟีย. (การฝึกอบรมหลักสูตร “กฎหมายเกี่ยวกับคดียาเสพติด” ณ มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา) รายงานการฝึกอบรม. สืบค้นจาก <https://oia.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/9216/iid/159243>.
- อีจัน. (2565, 2 กุมภาพันธ์). ข่าว. สนุก, สืบค้นจาก <https://www.sanook.com/news/8512350/>
- ข่าวเด่นประเด็นดัง. (2564, 8 เมษายน). ข่าวเด่นประเด็นดัง, สืบค้นจาก <https://www.khaodenpradendang.com/22600>.
- PPTV Online. (2562, 18 เมษายน). ประเด็นร้อน. *พีพีทีวีออนไลน์*, สืบค้นจาก www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/101631.
- PPTV Online. (2563, 23 กรกฎาคม). ประเด็นร้อน. *พีพีทีวีออนไลน์*, สืบค้นจาก www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/129988.
- PPTV Online. (2563, 3 พฤศจิกายน). ประเด็นร้อน. *พีพีทีวีออนไลน์*, สืบค้นจาก www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/136008.
- Workpoint News. (2561, 21 กรกฎาคม). อาชญากรรม. *Workpoint News*, สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/หนุ่มเสพยาบ้าจนหลอน-ฆ่า/>.

บทบาทการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบของสำนักงานอัยการสูงสุด

สุพิชญ์กฤตา พาณิชกิจโรจน์¹

วันได้รับบทความ: 30 กรกฎาคม 2565 วันแก้ไข: 19 ตุลาคม 2565 วันยอมรับเผยแพร่: 3 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

หนี้ในระบบเป็นนิติกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบการจัดการเศรษฐกิจที่ล้มเหลวของรัฐ ความเดือดร้อนทางการเงินของประชาชนไม่ได้รับการเติมเต็มอย่างยุติธรรมจากสถาบันทางการเงินที่คิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมอย่างถูกต้องตามกฎหมายซึ่งสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ ทำให้ประชาชนต้องพึ่งพาบรรดานายทุนที่ปล่อยเงินกู้ในระบบนำมาซึ่งความยากลำบากในการชดเชยหนี้สินและบางครั้งก็ถูกคุกคามด้วยความรุนแรงที่อันตรายถึงชีวิต การแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลซึ่งได้มอบหมายให้หลายหน่วยงานของรัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดการแก้ไขปัญหา หนึ่งในนั้นคือ “สำนักงานอัยการสูงสุด” ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้กระทำการเจรจาประนีประนอมไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบระหว่างผู้กู้และผู้ให้กู้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออำนวยความสะดวกสูงสุดให้กับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย รวมไปถึงการลดภาระงานและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของศาลยุติธรรม

บทความเชิงวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทในการประนีประนอมไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบของพนักงานอัยการซึ่งผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์ตั้งแต่ประวัติความเป็นมา ปัญหา และนโยบายการแก้ไขหนี้ในระบบของรัฐบาลประเทศไทย ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับบทบาทการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบของสำนักงานอัยการสูงสุด บทบาทขั้นตอนและเทคนิคในการเจรจาไกล่เกลี่ย ผลงานและปัญหาอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ รวมถึงข้อเสนอแนะและบทสรุป ที่ควรส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบให้แพร่หลาย และควรออกมาตรการหรือกฎหมายกำหนดให้มีการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบแบบร้อยเปอร์เซ็นต์ รวมทั้งปรับปรุงฐานข้อมูลของลูกค้าหนี้และเจ้าหนี้ในระบบให้มีการจัดเก็บเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการกำกับดูแล และวางนโยบายให้สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาต่อไป

คำสำคัญ: การไกล่เกลี่ย หนี้ในระบบ เจ้าหนี้ในระบบ ลูกหนี้ในระบบ

¹ นักวิชาการอิสระ (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

The Role of Prosecution Service in the Debt Conciliation Process

Supitchakritta Phanitkitroj¹

Received: July 30, 2022 Revised: October 19, 2022 Accepted: November 3, 2022

Abstract

Conflict is a natural human phenomenon that inevitably arises. When a person has different goals, these will cause conflicts later. Conflict in society begin from small units that is family, organization, national to international level. Conflict in society or organization ought to occur in society and organization that run in a democratic system. At the same time, the conflict of ideas has caused great prosperity for the organization and the nation. Academy is one of the organizations where conflict inevitably arises. The process of creating school conciliation justice is Sciences and Art of solving in academy, and must understand the causes and be able to manage conflicts effectively.

When the conflicts in the school is a problem that has arisen until the present. Moreover, it will become more violent whether altercation, bully, drug problem or thievery. One measure that many educational institutions use is raising awareness among students to be aware of problems and be creative in problem solving. Mediation method is the important tool that use in managing conflict in schools and reducing violence. Mediation is solving the problem with the root by allowing students to participate in solving problems so the problem solved in a sustainable way.

Keywords: Conflict, School Reconciliation, Justice process, Conciliation

¹ Independent researcher (Corresponding Author)

บทนำ (Introduction)

ประเทศไทยอยู่ในภาวะเศรษฐกิจถดถอยมาเป็นเวลานานก่อกับสถานการณ์โควิด 19 ที่เข้ามาซ้ำเติมทำให้รายได้ของประชาชนลดลงและเข้าขั้นวิกฤตในหลายครัวเรือน รวมไปถึงธุรกิจ SME ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ต่างได้รับผลกระทบกันทั้งสิ้น วิกฤตทางเศรษฐกิจส่งผลให้ประชาชนคนไทยวนเวียนเข้าออกอยู่กับสถาบันการเงินต่างๆ เพื่อกู้ยืมเงินกับสถาบันเหล่านั้น แต่ด้วยเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ที่รัดกุม อาทิเช่น การตรวจสอบฐานเงินเดือนสำหรับพนักงานประจำ, บัญชีรายรับรายจ่ายสำหรับผู้ประกอบอาชีพอิสระหรือทำธุรกิจ บัญชีสเตทเมนต์ย้อนหลัง 3 ถึง 6 เดือนแล้วแต่สถาบันการเงินเป็นผู้กำหนด เครดิตบูโร ภาระหนี้สินในปัจจุบัน ระยะเวลาในการพิจารณาปล่อยสินเชื่อที่ค่อนข้างนานและซับซ้อน โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นไปเพื่อที่จะวิเคราะห์ว่าผู้กู้มีศักยภาพมากพอที่จะชำระหนี้คืนได้หรือไม่ ซึ่งหมายความว่าผลการตรวจสอบจะต้องประเมินศักยภาพผู้กู้ออกมาในทิศทางบวกและจัดอยู่ในระดับดีตามที่แต่ละธนาคารกำหนด ซึ่งไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ควรจะเป็น เนื่องจากผู้ที่มีความต้องการกู้เงินนั้นจะต้องประสบปัญหาทางการเงินเป็นทุนเดิม การที่จะมีเครดิตการเดินบัญชีที่ดีจึงเป็นเรื่องยาก เพราะถ้าหากมีการเดินบัญชีที่ดีขนาดนั้นผู้กู้คงไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสถาบันทางการเงินเหล่านี้ เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเงินกู้จากธนาคารไม่ได้มีไว้เพื่อช่วยเหลือประชาชนอย่างแท้จริง แต่มีไว้เพื่อสร้างผลกำไรจากดอกเบี้ยให้กับสถาบันทางการเงินเท่านั้น ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ประชาชนจำนวนมากที่ไม่ได้มีฐานเงินเดือนที่สูง หรือ มีบัญชีทางการเงินที่ดีต้องดิ้นรนเอาตัวรอดจากภาวะทางเศรษฐกิจที่โหดร้ายด้วยการ “กู้เงินนอกระบบ”

ปัจจุบันในปี 2563 มีแรงงานไทยที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 1.5 หมื่นบาทเป็นหนี้ถึง 97% มูลค่าเฉลี่ย 132,000 บาทต่อครัวเรือน โดยเป็นหนี้ในระบบ 53.6% และ 78.6% เคยผิดนัดชำระหนี้ สำหรับอาชีพที่มีหนี้มากที่สุด ได้แก่ เกษตรกรและผู้ประกอบการธุรกิจ โดยส่วนใหญ่ต้องการกู้เงินไปเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค 41% ซื้อมาและที่ดิน 33% ทำการเกษตร 14% ทำธุรกิจ 10% และการศึกษาบุตรและอื่นๆ 2% นอกจากนี้ยังมีการกู้เพื่อใช้ในกรณีฉุกเฉิน เช่น ค่าการศึกษาบุตร และ ค่ารักษาพยาบาล (สำนักข่าวอิศรา, 2563)

หนี้ในระบบ หมายถึง หนี้จากการกู้ยืมเงินหรือการให้สินเชื่อประเภทอื่น จากบุคคลที่ไม่ได้เป็นผู้ให้สินเชื่อในระบบการเงินที่มีการกำกับดูแลอย่างใดอย่างหนึ่งโดยหน่วยงานภาครัฐ (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560) ซึ่งส่งผลให้ภาครัฐมีข้อจำกัดหลายประการในการควบคุมการกู้ยืมเงินในลักษณะนี้ ทำให้หนี้ดังกล่าวไม่มีกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่ได้มาตรฐาน เงื่อนไขต่างๆขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ให้กู้ยืม นิติกรรมดังกล่าวจึงเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ให้กู้ยืมและผู้กู้ยืม กล่าวคือ ผู้ให้กู้มักกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขให้ตัวเองได้เปรียบผู้กู้ อาทิเช่น อัตราการคิดดอกเบี้ยสูงถึง 20% ต่อเดือน, การคิดดอกเบี้ยทบต้นทบดอกเมื่อชำระหนี้ไม่ทันตามกำหนดระยะเวลา รวมไปถึงวิธีการติดตามทวงถามหนี้ที่มักจะใช้วิธีการข่มขู่ คุกคามสร้างความอับอาย หรือใช้กำลังอย่างรุนแรงเพื่อสร้างความกดดันให้กับลูกหนี้

เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2563 ข้าราชการครูรายหนึ่ง ซึ่งรับราชการอยู่ในจังหวัดปทุมธานี ได้เข้าร้องทุกข์ต่อ มูลนิธิพิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี ว่าตนถูกเจ้าหนี้ระบบรายหนึ่งโพสต์ประจานเพื่อทวงเงิน

ผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ทำให้ตนได้รับความเดือดร้อนเสียหายและเดือดร้อนอย่างหนักจนถูกผู้บริหารโรงเรียนเรียกเข้าไปตักเตือน ด้วยวิกฤตโควิด 19 ที่เข้ามากระทบทำให้คุณครูท่านนี้ขาดรายได้เสริมจากการสอนพิเศษและขายอาหาร ประกอบกับตนมีภาระที่ต้องดูแลคือลูกและสามี ทำให้ตัดสินใจกู้เงินนอกระบบมาใช้กว่า 19 บัญชี โดยเจ้าหนี้รายนี้เป็นหนึ่งใน 19 บัญชีที่ตนกู้ โดยจำนวนยอดที่ตนกู้กับเจ้าหนี้รายดังกล่าวมีจำนวนเงินต้นเพียง 1,200 บาทเท่านั้น แต่มีการคิดอัตราดอกเบี้ยสูงถึงวันละ 100 บาท และต้องจ่ายจนกว่าจะสามารถนำเงินต้นทั้งหมดมาชำระในคราวเดียวกันได้ ซึ่งคุณครูท่านนี้ได้จ่ายดอกเบี้ยมากกว่า 70 วัน เป็นจำนวนถึง 7,000 บาท ซึ่งสูงกว่าจำนวนเงินต้นเกือบ 7 เท่า จนวันเกิดเหตุที่คุณครูท่านนี้หมุนเงินไม่ทันจนขาดส่งไป 1 วัน เจ้าหนี้รายดังกล่าวจึงทำการโพสต์ประจานภาพของคุณครูท่านนี้พร้อมกับข้อความว่า “ครูเงินเดือนน้อยไปใช้มียถึงต้องมาโกงเงิน 1,200 บาท ให้ผ่อนก็ไม่ผ่อน” นอกจากนี้ยังมีการโทรไปคุกคามบรรดาเพื่อนของคุณครูท่านนี้เพื่อให้คืนเงินจนเกิดความหวาดกลัว คุณครูท่านนี้จึงตัดสินใจเข้าร้องทุกข์เพื่อขอความช่วยเหลือเหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะทางเศรษฐกิจที่น่าเป็นห่วงและความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ให้กู้และผู้กู้เป็นอย่างมาก (ไทยรัฐออนไลน์, 2563) นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2562 ได้เกิดกรณีของการทวงหนี้นอกระบบด้วยวิธีการที่รุนแรง ซึ่งเจ้าหนี้ไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมายและบุกเข้าทำร้ายลูกหนี้ ภายในโรงเรียนขณะไปส่งลูกๆ ต่อหน้าอาจารย์ ผู้ปกครอง และ เด็กนักเรียน ในเหตุการณ์นี้นายธงชัย อายุ 32 ปี หรือลูกหนี้ได้เข้าแจ้งความต่อสถานีตำรวจภูธรแสนสุข โดยตนถูกรุมทำร้ายโดยชายฉกรรจ์จำนวน 2 คน จนบาดเจ็บที่บริเวณใบหน้าและหน้าอก เนื่องจากตนไปค้าประกันเงินกู้ไว้ให้บุคคลอื่นเป็นจำนวนเงิน 125,000 บาท แต่อย่างไรก็ตามตนได้เตรียมเงินจำนวนดังกล่าวฝากไว้กับแม่ยายเพื่อจะดำเนินการชำระหนี้แล้ว จากกรณีดังกล่าวประเด็นสำคัญคงไม่ได้อยู่ที่ยอดเงินกู้หรือการผิन्दชำระ แต่อยู่ที่ความรุนแรงในการทวงหนี้ซึ่งติดตามมากระทำในสถานที่ราชการต่อหน้าเด็กและเยาวชนจำนวนมาก ซึ่งถือเป็นการข่มขู่คุกคามที่เลวร้ายไม่หลงเหลือความเป็นอารยชน (สนุกดอทคอม, 2562)

ด้วยสถานการณ์การระบาดของหนี้นอกระบบซึ่งนับวันจะสร้างความเสียหายทางโครงสร้างเศรษฐกิจให้กับประเทศ และสร้างความเดือดร้อนรำคาญให้กับบรรดาลูกหนี้ที่ต้องอยู่ภายใต้ความหวาดกลัวและเสียเปรียบในการหาเงินจำนวนมากเพื่อจ่ายหนี้สินนอกระบบ หน่วยงานของรัฐหลายแห่งจึงพยายามช่วยกันป้องกันปราบปรามและไกล่เกลี่ยหนี้นอกระบบให้กับประชาชน อาทิเช่น การบริหารจัดการของรัฐบาลซึ่งได้ทำการประกาศ เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2563 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมและช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนจากหนี้นอกระบบจำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การเพิ่มโทษกับเจ้าหนี้นอกระบบ และเพิ่มช่องทางให้เจ้าหนี้นอกระบบสามารถจดทะเบียนเป็นผู้ให้สินเชื่อในระบบได้ ตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ.2560 2) การให้คำปรึกษาปัญหาหนี้นอกระบบ ณ สำนักงานธนาคารออมสิน และธนาคารสหกรณ์และการเกษตร (ธ.ก.ส) ทุกสาขา 3) การจัดหาแหล่งเงินกู้ในระบบให้เรียกว่าฟิโกไฟแนนซ์ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการคลัง 4) พื้นฟูศักยภาพลูกหนี้โดยการเสริมสร้างอาชีพและปลูกฝังวินัยทางการเงิน 5) จัดทำฐานข้อมูลหนี้นอกระบบเพื่อกำหนดนโยบายที่เหมาะสมสำหรับเป้าหมายต่อไป ในด้านของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พล.ต.อ.จักรทิพย์ ผบ.ตร. ได้มีวิสัยทัศน์การตำรวจด่วนที่สุด ให้ทุกหน่วยกวาดล้างการกระทำ

ความผิดเกี่ยวกับหนี้ในระบบ โดยกำกับให้ทุกหน่วยรายงานผลการปฏิบัติงานให้ทราบเพื่อติดตามผล (ไทยรัฐออนไลน์, 2563)

หนี้ในระบบที่แพร่กระจายไปทั่วทุกพื้นที่ในประเทศไทยอาจทำให้การกำกับดูแลของรัฐบาลและสำนักงานตำรวจแห่งยังคงไม่ทั่วถึง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานอื่น ๆ จะต้องช่วยกันกำกับดูแลปัญหาดังกล่าวและอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างสูงสุด โดยหนึ่งในหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการใกล้เคียงประนอมหนี้ในระบบคือ “สำนักงานอัยการสูงสุด”

สำนักงานอัยการสูงสุด เป็นที่รู้จักของประชาชนในฐานะ “ทนายความแผ่นดิน” ซึ่งมีหน้าที่ว่าความให้กับรัฐในฐานะผู้เสียหายทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ต่อมาคณะกรรมการกำกับการแก้ไขปัญหานี้สัณภาคประชาชนซึ่งมีปลัดกระทรวงการคลังเป็นประธานคณะกรรมการ โดยได้มีคำสั่งที่ 1/2558 ลงวันที่ 30 กันยายน 2558 แต่งตั้งคณะกรรมการใกล้เคียงประนอมหนี้ในระบบประจำ กรุงเทพมหานคร มีอธิบดีอัยการ สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน หรือผู้แทน เป็นประธานคณะกรรมการ มอบหมายภารกิจให้พนักงานอัยการและคณะกรรมการ ทำหน้าที่ใกล้เคียงประนอมหนี้ในระบบประจำกรุงเทพมหานครและประจำจังหวัด ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับบทบาทการใกล้เคียงหนี้ในระบบของสำนักงานอัยการสูงสุด (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560)

บทความนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทการทำงานของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนของสำนักงานอัยการสูงสุดเกี่ยวกับการใกล้เคียงประนอมหนี้ให้กับประชาชน ตั้งแต่ปัญหาและนโยบายการแก้ไขหนี้ในระบบของรัฐบาลซึ่งส่งผลโดยตรงกับการปฏิบัติหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุด บทบาทในการใกล้เคียงหนี้ในระบบของสำนักงานอัยการสูงสุดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ขั้นตอนการใกล้เคียงหนี้ในระบบและเทคนิคที่สำคัญสำหรับการใกล้เคียงหนี้ในระบบของสำนักงานอัยการสูงสุด และผลสำเร็จในการใกล้เคียงหนี้ในระบบของสำนักงานอัยการสูงสุดรวมไปถึงฐานข้อมูลหนี้ในระบบและการติดตามรายงานผลเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะทำให้เห็นภาพรวมของปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบันไปจนถึงวิธีการใกล้เคียงหนี้ในระบบสำหรับช่วยเหลือประชาชนซึ่งถือเป็นหนึ่งในมาตรการยุติธรรมทางเลือกที่จะช่วยคืนความยุติธรรมให้กับประชาชนและลดภาระงานของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก กล่าวคือ เมื่อประชาชนได้รับความช่วยเหลือจากสำนักงานอัยการสูงสุด คดีความที่เดิมจะต้องถูกฟ้องไปยังศาลยุติธรรมก็จะลดน้อยลงเป็นการลดภาระงานและภาระค่าใช้จ่ายอันมหาศาลอีกทั้งยังเป็นการช่วยให้ประชาชนได้รับความเป็นอย่างรวดเร็วยิ่งอีกด้วย

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าบทบาทของสำนักงานอัยการสูงสุดในการเข้ามาใกล้เคียงหนี้ในระบบให้ประชาชนจะส่งผลให้ประชาชนมีทางเลือกในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้มากขึ้น สามารถไว้วางใจในศักยภาพของอัยการได้ว่าจะได้รับคำปรึกษาและการใกล้เคียงที่ถูกต้องและเที่ยงธรรมตามกฎหมาย ซึ่งจะส่งผลให้ปัญหานี้ในระบบในประเทศของประชาชนถูกแก้ไขอย่างถูกต้องลดปัญหาความรุนแรงและความเหลื่อมล้ำระหว่างนายทุนกับประชาชนธรรมดา ถือเป็นจุดเริ่มต้นอันดีในการสร้างวัฒนธรรมการใกล้เคียงหนี้

นอกระบบขึ้นในสังคมให้มีความเหมาะสมเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศและเป็นการสร้างโอกาสให้ประชาชนได้เริ่มต้นชีวิตใหม่อย่างยั่งยืน (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560)

ประวัติความเป็นมา ปัญหา และนโยบายการแก้ไขหนี้นอกระบบของรัฐบาลประเทศไทย

ปัญหาหนี้นอกระบบเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจประเภทหนึ่ง ที่นำมาสู่ปัญหาอาชญากรรมมากมาย ภายในสังคมไม่ว่าจะเป็น ปัญหาการฉ้อโกงคิดดอกเบี้ยเกินอัตราโดยฉ้อฉล และยังมีปัญหาเกี่ยวข้องกับ ความรุนแรงนับไม่ถ้วนซึ่งมักเกิดจากการติดตามทวงหนี้ด้วยวิธีการป่าเถื่อนไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วนตามดังที่เห็นปรากฏตามสื่อหนังสือพิมพ์อยู่ตลอดเวลา โดยรัฐบาลได้พยายามจัดทำนโยบายและบูรณาการหน่วยงานต่างๆ เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 จนถึงปี พ.ศ.2563 ดังนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2557 – 2559 รัฐบาลได้มีนโยบายเรื่องการแก้ไขปัญหานี้นอกระบบที่มีความบูรณาการและยั่งยืน 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2557 กระทรวงการคลังได้มีการออกหนังสือเพื่อแสดงหลักการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหานี้นอกระบบ ดังนี้ 1) ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาท มุ่งเน้นให้ชุมชนบริหารจัดการเอง และให้สถาบันทางการเงินเข้ามามีบทบาทแบบเฉพาะกิจในแง่ของการให้ความรู้เสริม 2) ให้สถาบันการเงินเฉพาะกิจเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหานี้นอกระบบเพื่อเพิ่มช่องทางและศักยภาพในการแก้ไขปัญหานี้นอกระบบ 3) ต้องจัดให้มีการเจรจาประนอมหนี้ที่เหมาะสมและเป็นธรรม รวมไปถึงกระบวนการฟื้นฟูศักยภาพลูกหนี้ให้มีอาชีพและรายได้ที่เพียงพอ 4) การแก้ไขหนี้นอกระบบต้องคำนึงถึงบริบทที่แตกต่าง เช่น การจะให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหานี้นอกระบบ ก็ต้องคำนึงว่า ชุมชนในชนบทต่างจังหวัดมีความใกล้ชิดกันมากกว่าดังนั้นความช่วยเหลือและการมีปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ จะดีกว่าชุมชนในเมือง ดังนั้นวิธีการที่จะใช้กับชุมชนในตัวเมืองจะต้องมีความแตกต่างสอดคล้องไปตามบริบทที่เป็นอยู่

ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2559 รัฐบาลได้มีมติรัฐมนตรี เรื่องการบริหารงานเพื่อการแก้ไขปัญหานี้นอกระบบอย่างบูรณาการและยั่งยืน ในครั้งนี้กระทรวงการคลังได้อธิบายถึงหลักการให้มีความครอบคลุมใน 5 มิติดังนี้ (ไทยรัฐออนไลน์, 2563)

1) ดำเนินการอย่างจริงจังกับเจ้าหนี้นอกระบบที่ผิดกฎหมาย อาทิเช่น เปิดช่องทางให้เจ้าหนี้นอกระบบสามารถจดทะเบียนเป็นผู้ประกอบธุรกิจสินเชื่อรายย่อย ทั้งสินเชื่อส่วนบุคคล และสินเชื่อانوไฟแนนซ์, บังคับใช้กฎหมาย พ.ร.บ.ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราอย่างจริงจัง, ประชาสัมพันธ์ให้เจ้าหนี้นอกระบบเข้าร่วมไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ ในอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี

2) เพิ่มช่องทางให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบ อาทิเช่น สินเชื่อและไฟโกไฟแนนซ์ สำหรับประชากรรายย่อยที่มีความจำเป็นต้องใช้จ่ายฉุกเฉิน

3) การไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ โดยจะอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ณ สาขาของธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส. ทั่วประเทศ ซึ่งจะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในเบื้องต้น และแนะนำให้เข้าสู่กระบวนการการประนอมหนี้

4) เสริมศักยภาพให้กับลูกหนี้ เพื่อให้ลูกหนี้มีความสามารถที่จะชำระหนี้ได้ รัฐจึงต้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือส่งเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ ผ่านกลไกคณะกรรมการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการหารายได้ของลูกหนี้ในระบบใน 77 จังหวัด ซึ่งรวมไปถึงการปลูกฝังวินัยทางการเงินให้แก่ลูกหนี้ด้วย

5) สนับสนุนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การสร้างฐานข้อมูลลูกหนี้ในระบบเพื่อใช้พัฒนานโยบายในอนาคต การเผยแพร่ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องโดยผ่านหน่วยงานของรัฐและเครือข่ายการเงินของชุมชนต่างๆ

หลังจากที่มีการประกาศหลักการดังกล่าว รัฐบาล ได้ทำการจัดงาน ภายใต้แนวคิด “ขจัดหนี้ นอกระบบให้เป็นศูนย์” ณ ห้องประชุม แกรนด์โดมอนด์ บอลรูม อาคารอิมแพ็คฟอรั่ม ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของรัฐบาลที่ตั้งใจจะแก้ไขปัญหาหนี้ระบบอย่างจริงจัง เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2560

และเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2563 รองโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึงประเด็นการแก้ไขปัญหาหนี้ระบบอีกครั้ง โดยมีใจความสำคัญเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา 5 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการเจ้าหนี้ในระบบ โดยแก้ปัญหาผ่านพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ซึ่งเพิ่มโทษกับเจ้าหนี้ในระบบ และเปิดช่องทางให้เจ้าหนี้ในระบบสามารถจดทะเบียนเป็นผู้ให้สินเชื่อในระบบได้ 2) การใกล้เคียงประណหนี้ โดยจะอำนวยความสะดวกให้ลูกหนี้สามารถร้องทุกข์และขอคำปรึกษาปัญหาหนี้ระบบได้ที่ธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ทุกสาขา ซึ่งจะช่วยเหลือประสานคณะกรรมการใกล้เคียงประណหนี้ในระบบในทุกจังหวัด เพื่อช่วยเจรจาระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ 3) การจัดหาแหล่งเงินในระบบให้ โดยรัฐบาลได้สนับสนุนให้มีสินเชื่อพีโกไฟแนนซ์ (PICO Finance) ซึ่งเป็นสินเชื่อรายย่อยระดับจังหวัดภายใต้การกำกับ ที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงการคลัง 4) ฟื้นฟูศักยภาพลูกหนี้โดยมุ่งเน้นเสริมทักษะแรงงาน ให้สามารถประกอบอาชีพได้ 5) สร้างภูมิคุ้มกัน ภาครัฐจะพัฒนาเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนให้ทำหน้าที่ทดแทนเจ้าหนี้ในระบบ ให้ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจัดทำฐานข้อมูลหนี้ระบบ เพื่อใช้กำหนดนโยบายที่เหมาะสมและตรงเป้าหมายต่อไป ซึ่งมีเนื้อหาและแนวทางใกล้เคียงกับที่กระทรวงการคลังเคยประกาศไว้เมื่อปี 2560 (ไทยรัฐออนไลน์, 2563)

การแก้ไขปัญหาของรัฐบาลมีความหลากหลายและครอบคลุม ตั้งแต่การพยายามจะป้องกันการเกิดหนี้ด้วยการพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่ประชาชน การเพิ่มความรู้ด้านการจัดการการเงินให้กับประชาชน การหาแหล่งเงินกู้ในระบบให้ประชาชน การปราบปรามเจ้าหนี้ในระบบ และการใกล้เคียงหนี้ระบบให้แก่ประชาชน แม้ที่ผ่านมาจะมีการประกาศแผนงานเพื่อบังคับใช้กับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ดีการทำงานของรัฐบาลผ่านกระทรวงการคลังยังคงได้ผลตอบรับที่ไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากการจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญเช่นกัน อาทิเช่น ลูกหนี้, เจ้าหนี้ระบบ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีการตั้งศูนย์ ศูนย์ป้องกันปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับหนี้ระบบ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน เมื่อถูกเจ้าหนี้ระบบคุกคาม ได้รับ

ความเดือดร้อน ถูกเอาเปรียบหรือรู้สึกว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่นอกระบบ การกู้ยืมเงินนอกระบบที่ผิดกฎหมาย การเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด รวมถึงการถูกข่มขู่ ทำร้ายร่างกาย สามารถแจ้งข้อมูล เบาะแส ร้องทุกข์ได้ที่ ศูนย์ป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับหนี้นอกระบบ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โทรศัพท์สายด่วน 1599 และ 02-55 1898 หรือที่ สถานีตำรวจทุกแห่ง ตลอด 24 ชั่วโมง (ไทยรัฐออนไลน์, 2563)

นับตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน 2563 จนถึงปัจจุบัน ศปน.ตร. มีการรับเรื่องไว้ดำเนินการจำนวนทั้งสิ้น 1,837 เรื่อง ในจำนวนนี้ เป็นความผิดเกี่ยวกับการคิดดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด จำนวน 1,280 เรื่อง (ร้อยละ 69.68) แก๊งค์หมวกกันน็อค 367 เรื่อง (ร้อยละ 20.47) เงินกู้ออนไลน์ 101 เรื่อง (ร้อยละ 5.50) จำนำรถ 24 เรื่อง วางหลักประกัน 22 เรื่อง จำนองที่ดิน 15 เรื่อง ขายฝากที่ดิน 13 เรื่อง และอื่นๆ 6 เรื่อง ตามลำดับ มีการจับกุมผู้ต้องหาทั้งหมดทั้งสิ้น จำนวน 1,007 ราย ตรวจยึดของกลางรถยนต์และรถจักรยานยนต์ จำนวน 245 คัน ตรวจยึดโฉนดที่ดิน 87 ฉบับ เงินสดกว่า 1 ล้านบาทสามแสนบาท บัญชีธนาคารที่เกี่ยวข้อง 1,373 บัญชี รวมมูลค่าทรัพย์สินกว่า 300 ล้านบาท มีการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ จำนวน 149 คดี และคู่กรณีประสงค์ใช้สิทธิทางศาลเนื่องจากเป็นเรื่องทางแพ่ง จำนวน 4 คดี (ไทยรัฐออนไลน์, 2563)

จากสถิติดังกล่าว มีคดีซึ่งเป็นความผิดเกี่ยวกับการคิดดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด จำนวน 1,280 เรื่อง (ร้อยละ 69.68) สูงเป็นอันดับที่ 1 สถิตินี้ชี้ให้เห็นว่าแผนการจัดการหนี้นอกระบบที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่มีมีการปฏิบัติอย่างจริงจังมากพอ ซึ่งอาจมาจากปัญหาและอุปสรรคหลายอย่าง ดังนั้นวิธีการที่ดีที่สุดซึ่งจะสามารถให้ความยุติธรรมทั้งฝ่ายเจ้าหนี้และลูกหนี้ได้ คือ การเจรจาไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ วิธีการดังกล่าวจะสามารถทำได้อย่างรวดเร็วที่สุด ไม่ต้องรอกกระบวนการทางศาลซึ่งมีความซับซ้อนและภาระค่าใช้จ่ายที่มากกว่า (ไทยรัฐออนไลน์, 2563) ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานพยายามผลักดันและช่วยเหลือประชาชนด้วยนโยบายนี้ อาทิเช่น สำนักงานอัยการสูงสุด

ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับบทบาทการไกล่เกลี่ยหนี้นอกระบบของสำนักงานอัยการสูงสุด

คณะกรรมการแก้ไขปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งมีปลัดกระทรวงการคลังเป็นประธาน ได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2558 เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2558 แต่งตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้นอกระบบประจำกรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้นอกระบบประจำจังหวัด โดยมีหน้าที่หลักในการวางกรอบแนวทางการเจรจาไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ต่อมาเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2558 คณะกรรมการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชนได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้นอกระบบประจำกรุงเทพมหานคร โดยมีอธิบดีอัยการสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนหรือผู้แทน เป็นประธานคณะกรรมการ นอกจากนี้ยังมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้นอกระบบประจำจังหวัด โดยมี อัยการจังหวัดคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดหรือผู้แทน เป็นประธานคณะกรรมการในวันเดียวกัน (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560)

ประกาศคำสั่งแต่งตั้งดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นเข้ามามีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหานี้ของระบบของพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นกลไกการแก้ไขปัญหานี้ของรัฐบาล โดยจุดมุ่งหมายหลักของการมอบหมายงานครั้งนี้คือการ “ไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบ”

หน้าที่ความรับผิดชอบในไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบให้แก่ประชาชน เป็นของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน มีชื่อย่อว่า สคช. ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2525 เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่แยกมาจากสำนักงานอัยการสูงสุด มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนด้วย มีโครงสร้างการทำงานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนกลาง, ส่วนภูมิภาค มีโครงสร้างดังต่อไปนี้

1) ส่วนกลาง ประกอบไปด้วย

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (ส่วนกลาง)

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายแผนช่วยเหลือทางกฎหมาย

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคุ้มครองสิทธิ

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคุ้มครองสิทธิประชาชนระหว่างประเทศ

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคุ้มครองผู้บริโภค

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายช่วยเหลือทางกฎหมาย 1 (รัชดาภิเษก)

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายช่วยเหลือทางกฎหมาย 2 (หลักเมือง)

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายช่วยเหลือทางกฎหมาย 3 (ธนบุรี)

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (มีนบุรี)

2) ส่วนภูมิภาค ประกอบไปด้วย

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมาย เขต 1- 9 จำนวน 9 แห่ง
สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนประจำจังหวัด (สคช.จังหวัด) ซึ่งตั้งอยู่ที่สำนักงานอัยการจังหวัด จำนวน 75 แห่ง

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ประจำจังหวัดสาขา (สคช.จังหวัดสาขา) ซึ่งตั้งอยู่ที่สำนักงานอัยการจังหวัดประจำอำเภอ จำนวน 30 แห่ง

บทบาทการจัดการปัญหานี้ของระบบของสำนักงานอัยการสูงสุดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตามประกาศคณะกรรมการแก้ไขปัญหานี้สภานิติบัญญัติประชาชน แม้จะมุ่งเน้นให้มีการดำเนินการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้เป็นหลักโดย (สคช.) แต่พนักงานอัยการนั้นยังสามารถดำเนินการตามบทบาทดังต่อไปนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการปัญหานี้ของระบบและให้ความยุติธรรมแก่ลูกหนี้และเจ้าหนี้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560)

1) **ช่วงก่อนมีการฟ้องร้องดำเนินคดี** โดยช่วงเวลาดังกล่าวมักเกิดปัญหาดังต่อไปนี้แก่ลูกหนี้
นอกระบบ ปัญหาการกู้ยืมเงินในอัตราที่ดอกเบี้ยสูงกว่าที่กฎหมายกำหนด, ปัญหาการหักดอกเบี้ยล่วงหน้าทำให้ลูกหนี้ไม่ได้รับเงินเต็มจำนวน แต่ต้องชำระคืนเต็มจำนวน, ปัญหาการลงลายมือชื่อในสัญญากู้ยืมเงินเปล่าที่ไม่มีรายละเอียด, ปัญหาการชำระหนี้โดยไม่มีหลักฐานแห่งการชำระหนี้ เช่น การชำระหนี้คืนด้วยเงินสดทำให้ไม่มีใบนำฝากเงินเข้าธนาคาร หรือ สลิปการโอนเงิน ทำให้ถูกเจ้าหนี้เรียกให้ชำระเงินใหม่อีกครั้ง

บทบาทของพนักงานอัยการก่อนฟ้องร้อง ได้แก่ ให้คำปรึกษาข้อกฎหมาย, ช่วยดำเนินการร่างสัญญา รวมไปถึงสัญญาประนีประนอมยอมความ, กรณีมีการละเมิดต่อกฎหมายอาญา พนักงานอัยการสามารถให้คำปรึกษาเพื่อดำเนินคดีทางอาญา, การไกล่เกลี่ยประนีประนอมหนี้้นอกระบบโดยให้ความเป็นธรรมกับทั้ง 2 ฝ่าย

2) **ช่วงเกิดเป็นข้อพิพาท** ช่วงเวลาดังกล่าวมักเกิดปัญหาดังต่อไปนี้แก่ลูกหนี้
ปัญหาถูกหนี้ถูกยึดทรัพย์สินโดยวิธีการนอกกฎหมาย, ปัญหาถูกหนี้นำบุคคลอื่นมาทำสัญญาค้ำประกัน, ปัญหาถูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ โดยไม่ทราบว่าจะทำให้ยอดหนี้สูงขึ้นและอายุความถูกนับใหม่อีกครั้ง, ปัญหาถูกหนี้ไม่ทราบว่ารัฐบาลมีกลไกในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

บทบาทของพนักงานอัยการในช่วงการเกิดข้อพิพาท ได้แก่ ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับแนวทางการต่อสู้คดีในชั้นศาล, จัดทนายอาสาช่วยเหลือทางคดี

นอกจากนี้ ในกรณีที่มีการร้องทุกข์ผ่านหน่วยงานอื่นๆ อาทิเช่น ศูนย์ดำรงธรรม, สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, สำนักฯลฯ เลขานุการ, ธรรมเนียมรัฐบาล หน่วยงานเหล่านี้สามารถส่งเรื่องมาให้สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิ หรือ สคช.ดำเนินการต่อไปได้ โดยในเบื้องต้นหน่วยงานต่างๆจะมีแบบฟอร์มมาตรฐาน (นร.13) ในการรับเรื่อง ซึ่งจะทำการบันทึกรายละเอียดต่างๆ อาทิเช่น ชื่อ นามสกุล ที่อยู่ อาชีพ รายได้ หมายเลขโทรศัพท์ รายละเอียดแห่งมูลหนี้ ชื่อ-อยู่ ของเจ้าหนี้ เพื่อประโยชน์ในการออกหนังสือเชิญ

ขั้นตอนการไกล่เกลี่ยหนี้้นอกระบบและเทคนิคที่สำคัญ

4.1 พนักงานอัยการมีขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดังนี้ (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560)

1) การรับเรื่อง แบ่งออกเป็น 2 กรณี (1) กรณีหน่วยงานอื่นเช่น ศูนย์ดำรงธรรม, สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง หรือหน่วยงานอื่นๆ ส่งเรื่องมาให้ดำเนินการไกล่เกลี่ย และ (2) กรณีมีผู้ร้องมาขอความช่วยเหลือด้วยตัวเอง ณ สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิ

2) เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการ ลงสารบบการไกล่เกลี่ย เข้าปกสำนวนหนี้้นอกระบบ ลงเลขรับสำนวนไกล่เกลี่ยหนี้้นอกระบบ และ เสนออัยการจังหวัดคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมาย ในฐานะประธานอนุกรรมการไกล่เกลี่ยประนีประนอมหนี้้นอกระบบเพื่อพิจารณาสั่งจ่ายสำนวน

3) ประธานอนุกรรมการไกล่เกลี่ยประนีประนอมหนี้้นอกระบบประจำจังหวัด จะออกหนังสือถึงเจ้าหนี้ และลูกหนี้ให้เข้ามาทำการไกล่เกลี่ย โดยวิธีการส่งไปรษณีย์ตอบรับ โดยการส่งหนังสือดังกล่าวไม่ควรเกิน 5 วันทำการนับตั้งแต่วันที่ได้รับเรื่อง และนัดวันเวลาในการไกล่เกลี่ยโดยเร็วที่สุด

4) ก่อนดำเนินการไกล่เกลี่ยจะต้องมีการ แจ้งสิทธิ หน้าที่ พันธะทางกฎหมายอันเป็นผลมาจากการเจรจาไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบ ให้คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายทราบ

5) การเจรจาไกล่เกลี่ยจะดำเนินการโดยใช้วาจา (นัดพบเพื่อพูดคุย)

6) ผลของการเจรจาไกล่เกลี่ยจะถูกแบ่งออกเป็น 2 กรณี

6.1 กรณีที่คู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้หรือทั้ง 2 ฝ่ายไม่มีความประสงค์จะเจรจาไกล่เกลี่ยกันอีกต่อไป ให้ส่งเรื่องให้คณะกรรมการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพการหารายได้ของลูกหนี้ในระบบประจำจังหวัด เพื่อดำเนินการต่อไป

6.2 กรณีที่คู่กรณีสามารถตกลงกันได้ ให้พนักงานอัยการจัดทำสัญญาประนีประนอมยอมความ และให้คู่กรณีอ่านหรืออ่านให้คู่กรณีฟังจนเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันทั้ง 2 ฝ่าย จากนั้นให้มอบให้คู่กรณีฝ่ายละฉบับ และเก็บไว้ในสำนวน 1 ฉบับ

4.2 เทคนิคที่สำคัญ (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560)

สำหรับเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบนั้น จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่มีความสำคัญ ได้แก่ (1) เทคนิคการออกหนังสือเชิญเจ้าหนี้ (2) เทคนิคการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ

1) เทคนิคการออกหนังสือเชิญเจ้าหนี้ เพื่อเป็นการจูงใจให้เจ้าหนี้อยอมมาทำการไกล่เกลี่ย พนักงานอัยการควรให้ความสำคัญกับรูปแบบของประโยค 2 รูปแบบที่ควรมีในหนังสือเชิญ ได้แก่ ประโยคที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการที่กำลังจะเกิดขึ้น และประโยคที่ทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถปฏิเสธการนัดพบได้

ตัวอย่าง รูปแบบแรกประโยคที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ “ด้วยคณะกรรมการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบประจำ.....มีภารกิจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ในระบบตามนโยบายของรัฐ ดังนั้นเพื่อเป็นการลดปริมาณคดีในชั้นศาล และรับฟังข้อเท็จจริงรอบด้าน พร้อมทั้งเป็นการเปิดโอกาสและให้ความเป็นธรรมกับทั้ง 2 ฝ่าย.....”

ตัวอย่าง รูปแบบที่สอง ประโยคที่ทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถปฏิเสธการนัดพบได้
“.....หากไม่มาพบพนักงานอัยการตามกำหนดนัดพนักงานอัยการจะดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายต่อไป.....”

ประโยคในลักษณะดังกล่าวมานี้ควรมีอยู่หรือเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือเชิญ

2) เทคนิคการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ

การใช้วาจาเพื่อเจรจาประนีประนอมหนี้ จำเป็นต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการพูดอย่างมาก โดยการพูดที่ดีนั้น ควรมีองค์ประกอบด้วยกัน 3 ประการ ได้แก่ กายสุจริต วาสุจริต และเมโนสุจริต ใช้หลักของความเมตตาเข้ามาช่วยสร้างความปรองดอง (อนุชาติ คงมาลัย, 2556) เมื่อได้หลักการพื้นฐานที่ควรยึดไว้ปฏิบัติแล้วก็สามารถดำเนินการดังต่อไปนี้ได้ (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2560)

(1) ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามทำความรู้จักคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายให้มากที่สุด เพื่อจะได้สร้างบรรยากาศที่เหมาะสมสำหรับการไกล่เกลี่ย

(2) ก่อนไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแนะนำตัวเอง บอกถึงตำแหน่ง อำนาจและหน้าที่

(3) ทำการแนะนำคู่กรณีทั้งฝ่ายให้รู้จักกัน ด้วยท่าทางและบรรยากาศที่ผ่อนคลาย

(4) แจ้งสิทธิและหน้าที่รวมถึงผลที่อาจเกิดขึ้นเมื่อการไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลงให้คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายทราบ

(5) แจ้งความประสงค์ของผู้ร้อง ให้ผู้ถูกร้องทราบ (บอกข้อเสนอปรับปรุงโครงสร้างหนี้)

(6) ต่อบรรยายข้อพิพาทให้คู่กรณีทั้งฝ่ายอย่างยุติธรรม โดยกำหนดผลสูงสุดที่อยากจะได้รับ และจุดต่ำสุดที่สามารถยอมรับได้ไว้ในใจขณะต่อบรรยาย

(7) เมื่อตกลงกันได้ให้จัดทำบันทึกข้อตกลงหรือ สัญญาประนีประนอมยอมความทันที

(8) กรณีที่ลูกหนี้ต้องการความช่วยเหลือจากแหล่งเงินทุน ควรมีการออกหนังสือเชิญสถาบันทางการเงินที่เกี่ยวข้อง มาร่วมวิเคราะห์การให้สินเชื่อด้วย

3) คุณสมบัติที่ผู้ไกล่เกลี่ยควรมี

ผู้ไกล่เกลี่ย หรือ พนักงานอัยการนั้นควรมีภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือ เป็นที่เคารพแก่บุคคลทั่วไป แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องมีท่าทีแสดงความเป็นกันเอง ไม่ดุหรือจริงจังเกินไป และควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (อนุชาติ คงมาลัย, 2556; Super User, 2562)

(1) มีบุคลิกภาพ ทักษะและการพูดที่ดี กล่าวคือเป็น ผู้ไกล่เกลี่ยควรแต่งกายสุภาพเหมาะสม มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ มีทัศนคติที่ดี วางตัวเป็นเป็นกลางใช้วาจาที่สุภาพและนุ่มนวล

(2) ความใจเย็น กล่าวคือ ในขณะที่ทำการไกล่เกลี่ยคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย อาจมีการกระทบกระทั่งและใส่อารมณ์ หรืออาจจะทะเลาะวิวาทกันต่อหน้าอัยการ อัยการจึงจำเป็นต้องอดทนอดกลั้น และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความใจเย็น

(3) ปราศจากอคติและความลำเอียง กล่าวคือ ในขณะที่ทำการไกล่เกลี่ยอัยการต้องวางตัวเป็นกลางไม่โน้มเอียงหรือเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมุ่งเน้นให้ความเป็นธรรมกับทั้ง 2 ฝ่าย และถ้าหากขณะทำการไกล่เกลี่ยเกิดการปะทะอารมณ์ระหว่างกัน อัยการจะนำความโกรธมาเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้

ผลสำเร็จ และปัญหาของการไกล่เกลี่ยปัญหาหนี้ในระบบ

การไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบนั้น เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะมอบความเป็นธรรมคืนให้แก่ลูกหนี้และเจ้าหนี้ในระบบ และยังเป็นการลดภาระคดีที่จะเข้าสู่ศาลยุติธรรม ที่ผ่านมามีตั้งแต่อัยการได้เข้ามามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบนั้นได้มีผลงานที่สำคัญและแสดงผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่สังคม อาทิเช่น สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและให้ความช่วยเหลือทาง

กฎหมายแก่ประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ โดยเจ้าหน้าที่มอบโฉนดที่ดินคืนให้กับลูกหนี้ ณ สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ได้ลงพื้นที่เดินทางไปยังสถานีตำรวจภูธรบ้านแพรกและกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในการเดินทางมายังสำนักงานฯ เมื่อวันที่ 11 ถึง 28 มิถุนายน 2562

เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2563 สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดเลย ได้กระทำการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบเพื่อช่วยเหลือประชาชนทั้งสิ้น 15 สำนวน รวมเป็นเงินที่ไกล่เกลี่ยได้ 750,000 บาท

เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2563 สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดเลย ได้ให้ความช่วยเหลือประชาชนในการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ ซึ่งทำการกู้เงินจากแหล่งนายทุนใหญ่ 2 ราย การไกล่เกลี่ยดังกล่าวเกิดผลสำเร็จเจ้าหน้าที่ไม่เก็บดอกเบี้ยแก่ผู้ร้องต่อ ให้คงเหลือไว้เพียงแต่เงินต้น อัยการจึงได้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้แก่คู่กรณี และให้ลูกหนี้นำสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวไปขอสินเชื่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ประเภทผ่อนปรนเงื่อนไข และนำเงินมาชำระหนี้ให้แก่เจ้าหน้าที่เพียงครั้งเดียว

ในวันดังกล่าวอัยการสามารถไกล่เกลี่ยไปได้ทั้งสิ้น 18 สำนวน รวมเป็นเงินที่ไกล่เกลี่ยได้ 900,000 บาท

สถิติในการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบตลอดเดือนกุมภาพันธ์ 2563 ของสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดเลย อัยการทำการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบไปได้ทั้งสิ้น 86 สำนวน คิดเป็นจำนวนเงิน 5,320,000 บาท โดยสามารถผ่อนผันดอกเบี้ยได้ทั้งหมด (ข่าวไทยพีบีเอส, 2563)

เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2563 นายสุวัฒน์ พรหมขุนทอง อัยการจังหวัดคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดภูเก็ต ได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยปัญหาหนี้ในระบบ ซึ่งคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ โดยเจ้าหน้าที่ยอมรับชำระหนี้เฉพาะต้นเงิน จำนวน 55,000 บาท ไม่คิดดอกเบี้ย และลูกหนี้จะขอผ่อนชำระหนี้ดังกล่าวให้เสร็จสิ้นภายในสองปี (สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนสำนักงานอัยการสูงสุดจังหวัดภูเก็ต, 2563)

เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2563 สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดภูเก็ต ได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยปัญหาหนี้ในระบบ ซึ่งคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ โดยเจ้าหน้าที่ยอมรับชำระหนี้เฉพาะต้นเงิน จำนวน 31,300 บาท ไม่คิดดอกเบี้ย และลูกหนี้จะขอผ่อนชำระหนี้ดังกล่าวให้เสร็จสิ้นภายใน 9 เดือน (สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนสำนักงานอัยการสูงสุดจังหวัดภูเก็ต, 2563)

ที่ผ่านมาการดำเนินการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบของพนักงานอัยการถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีแต่อย่างไรก็ตาม สำหรับการไกล่เกลี่ยหนี้ยังคงมีปัญหที่ประสบอยู่ ได้แก่

1) ปัญหาการเข้าถึงหน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือของประชาชน ปัจจุบันประชาชนรู้จักสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีค่อนข้างน้อยและไม่ทราบว่ามีการให้ความช่วยเหลือดังกล่าว

2) การเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย จำเป็นต้องอาศัยความเต็มใจและยินยอมของทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งถือเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างมาก เนื่องจากบางครั้งประชาชนขาดความรู้และไม่เข้าใจว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นกระบวนการคืออะไร ทำให้ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนไม่มาร้องทุกข์

ข้อเสนอแนะสำหรับการไกล่เกลี่ยนั้นกระบวนการของสำนักงานอัยการสูงสุด

1) ควรมีการประชาสัมพันธ์สำนักงานอัยการสูงสุดในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมหนี้ในระบบให้ประชาชนได้ทราบอย่างแพร่หลาย โดยในปัจจุบันสำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายแผนช่วยเหลือทางกฎหมาย ได้จัดทำเพจเฟซบุ๊กของตนเอง และจัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ ไลฟ์สดตอบคำถามเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน โดยอนุกรรมการไกล่เกลี่ยประนีประนอมหนี้ระบบประจำจังหวัดประจำจังหวัดภูเก็ต โดยนายสุวัฒน์ พรหมขุนทอง อัยการจังหวัดคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดภูเก็ต

รูปแบบการนำเสนอดังกล่าวเหมาะสมอย่างยิ่งกับสภาพสังคมและเทคโนโลยีในปัจจุบัน มีความรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย จึงควรผลักดันสนับสนุนให้สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมาย เขต 1- 9 จำนวน 9 แห่ง สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนประจำจังหวัด (สคช.จังหวัด) ซึ่งตั้งอยู่ที่สำนักงานอัยการจังหวัด จำนวน 75 แห่ง สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ประจำจังหวัดสาขา (สคช.จังหวัดสาขา) ซึ่งตั้งอยู่ที่สำนักงานอัยการจังหวัดประจำอำเภอ จำนวน 30 แห่ง จัดทำสื่อนำเสนอผลงานของตนเองและเชิญชวนประชาชนให้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยกันมากยิ่งขึ้น

2) ควรมีการเพิ่มมาตรการหรือออกกฎหมาย ให้เจ้าหน้าที่และลูกหนี้ในระบบ ต้องเข้าไกล่เกลี่ยประนีประนอมหนี้ทันที เมื่อมีกรณีพิพาทเกิดขึ้นหรือเมื่อหน่วยงานของรัฐตรวจพบโดยไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากทั้งสองฝ่ายก่อน รวมทั้งกำหนดหน่วยงานผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน โดยพัฒนาวิธีการดังกล่าวให้เป็นมาตรการก่อนฟ้องศาลในพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 (ศิริพงษ์ รอดพิง, 2560)

3) ควรมีการเพิ่มมาตรการหรือออกกฎหมาย ปรับปรุงฐานข้อมูล ประวัติ ของลูกหนี้และเจ้าหน้าที่ในระบบให้มีการจัดเก็บเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการกำกับดูแล และวางนโยบายให้สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา ซึ่งในปัจจุบันได้มีการเริ่มดำเนินการดังกล่าวแล้ว โดยเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2559 รัฐบาลได้มีมติรัฐมนตรี เรื่องการบริหารงานเพื่อการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบอย่างบูรณาการและยั่งยืน ในครั้งนี้กระทรวงการคลังได้อธิบายถึงหลักการให้มีความครอบคลุมใน 5 มิติ การปรับปรุงฐานข้อมูลลูกหนี้ในระบบเป็นหนึ่งในมิติที่รัฐบาลให้ความสำคัญซึ่งควรพัฒนาต่อไปให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (ไทยรัฐออนไลน์, 2563)

บทสรุป (Conclusion)

ปัญหาหนี้ในระบบเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างบูรณาการจากหลายฝ่ายเพื่อให้ปัญหายุติลง ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและใช้เวลานานดังนั้นเพื่อให้เกิดความยุติธรรมอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม กระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงเป็นทางออกที่ดีที่สุด โดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้ในระบบได้แก่ “การไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ”

สำนักงานอัยการสูงสุดได้รับมอบหมายจากรัฐให้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ โดยสำนักงานอัยการสูงสุดได้ดำเนินการผ่านสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดี ซึ่งพนักงานอัยการได้แสดงศักยภาพและแสดงให้เห็นถึงผลสำเร็จสำเร็จของการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันมีประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนอีกมากที่ไม่ทราบถึงกลไกการช่วยเหลือหนี้ อีกทั้งการไกล่เกลี่ยยังต้องอาศัยความเต็มใจของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นเพื่อให้ประโยชน์แห่งความยุติธรรมเกิดแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง จึงควรมีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการร้องทุกข์ขอไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบให้แพร่หลาย และควรกำหนดให้มีการไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบแบบร้อยเปอร์เซ็นต์ บังคับให้คู่กรณีทำการเจรจาไกล่เกลี่ยกันก่อนที่จะมีข้อพิพาทขึ้นสู่ศาล

เอกสารอ้างอิง (References)

- ไทยรัฐออนไลน์. (2563, 13 กันยายน). รัฐบาล ลุยสานปัญหาหนี้ในระบบ ช่วย ปชช.ครอบคลุมทุกมิติ. (ฉบับอิเล็กทรอนิกส์). *ไทยรัฐออนไลน์*, สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1928991>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563, 17 กรกฎาคม). ผบ.ตร.ปิดข่าวลาออกเล่นการเมือง สั่งเข้ม ตร.ทั่วไทยปราบหนี้ในระบบ. (ฉบับอิเล็กทรอนิกส์). *ไทยรัฐออนไลน์*, สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/crime/1891859>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563, 18 สิงหาคม). ครูสาวร้อง "ปวีณา" พิชัยโควิทกู้หนี้ จ่ายดอกเบี้ยต้น ถูกประจาน ช่มชู้. (ฉบับอิเล็กทรอนิกส์). *ไทยรัฐออนไลน์*, สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/central/1912792>.
- ข่าวไทยพีบีเอส. (2563, 6 กุมภาพันธ์). อัยการคุ้มครองสิทธิฯ เลยเจรจาไกล่เกลี่ยหนี้ในระบบ. (ฉบับอิเล็กทรอนิกส์). *ข่าวไทยพีบีเอส*, สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/288702>
- ศิริพงษ์ รอดพิง. (2560). มาตรการทางกฎหมายในการปราบปรามหนี้ในระบบ: ศึกษากรณีตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา. คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2560.
- สนุกดอทคอม. (2562, 5 กันยายน). แก๊งเงินกู้heimเกริม บุกร้าย-ชิงทรัพย์ลูกหนี้ถึงในโรงเรียน เจ็บใจเป็นหนี้เพราะค่าประกัน. (ฉบับอิเล็กทรอนิกส์). *สนุกดอทคอม*, สืบค้นจาก <https://www.sanook.com/news/7887370/>.

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนสำนักงานอัยการสูงสุด. (2560). คู่มือแนวทางการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบ.

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนสำนักงานอัยการสูงสุดจังหวัดภูเก็ต. (2563). การไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบ. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/458703161179203/photos/a.458703391179180/481891172193735/>.

สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายแผนช่วยเหลือทางกฎหมาย. (2564). พุดคุยแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/ktmago/videos/736925600279612/>.

อนุชาติ คงมาลัย. (2556). การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทคดีอาญาชั้นพนักงานอัยการ. *คลังสมองอัยการ*, 2556. Super User. (2562). การไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ในระบบ. สืบค้นจาก <http://www.ay.ago.go.th/ay-lawaid/index.php/2018-06-26-08-46-04/8-2014-06-11-07-03-13/23-2019-08-14-04-38-58>.

THAIREFORM. (2563). 10 ล้านครัวเรือนหนี้ท่วมหัวสะท้อน สะท้อนปัญหาการเงินไม่เป็นธรรม. (ฉบับอิเล็กทรอนิกส์). *สำนักข่าวอิศรา*, สืบค้นจาก <https://www.isranews.org/south-news/325-thaireform/thaireform-documentary/thaireform-doc-economics-finance/56286-rolld1605601.html>.

บทบาทอาสาสมัครตำรวจบ้านในกระบวนการยุติธรรมชุมชน

ณัฐนิชา วัชรระ¹

วันได้รับบทความ: 12 กุมภาพันธ์ 2565 วันแก้ไข: 1 พฤศจิกายน 2565 วันยอมรับเผยแพร่: 10 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

อาชญากรรมคือผลผลิตที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนเมือง เมื่อก่อนนั้นผู้คนมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในขณะที่สื่อสังคมออนไลน์เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการใช้ชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอ่อนแอลง สอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎี Collective Efficacy ที่อธิบายไว้ว่า หากคนในสังคมขาดการเกาะเกี่ยวเหนียวแน่น หรือขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ก็อาจจะส่งผลให้การควบคุมสังคมอ่อนแอลง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการอบรมสั่งสอนคนในชุมชนคือกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่อัตราการเกิดอาชญากรรมที่ลดลง เมื่อปัญหาของอาชญากรรมเริ่มต้นมาจากสังคมและคนในสังคม การส่งเสริมให้คนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขหรือป้องกันปัญหาอาชญากรรม จึงเป็นทางออกที่ถูกต้อง ดังนั้นภาครัฐควรจะต้องสนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในความพยายามนี้ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชน องค์กรตำรวจ และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ในการช่วยเหลือให้คนในชุมชนได้รับความยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุผลนี้เองการเปิดโอกาสให้อาสาสมัครตำรวจบ้านได้เข้าร่วมปฏิบัติงานด้านป้องกันปราบปรามอาชญากรรม จึงถือได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เมื่อคนในชุมชนรู้จักการให้กลับคืนสู่สังคมที่พวกเขากำลังอาศัยอยู่ และใช้เวลาส่วนตัวเพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยตนเอง และยังช่วยคนในชุมชนติดต่อประสานงานร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นที่แท้จริงในการพัฒนาชุมชน วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เพื่อศึกษาบทบาทของอาสาสมัครตำรวจบ้านกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมชุมชน รวมถึงเพื่อเสนอแนะแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้าน

คำสำคัญ: อาสาสมัครตำรวจบ้าน ยุติธรรมชุมชน การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม

¹ นักวิชาการอิสระ (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Police Volunteers with the Roles in Community Justice

Natnicha Watchara¹

Received: February 12, 2022 Revised: November 1, 2022 Accepted: November 10, 2022

Abstract

Crime is a product of urbanization. In the previous days, everyone had a simple life and mutually depended on each other. While social media plays a major role in this new way of modern lives; consequently, it can lead to the weak relationship. According to the Collective Efficacy Theory explains that if people lack cohesion, or collaboration, and trust; therefore, it might tend to weaken the social control. Public involvement and cultivation are main keys towards lowering crime rates. When the problems of crime are contributed by society and people in society, encouraging the public participation in crime solving, or crime prevention is a step in the right direction. Thus, The government should continually lead in this effort along with volunteers in community, police organization and department of local administration in assisting local people in a fair and equitable manner. As this reason, establishing the police volunteer chances in crime prevention is to build the community justice network. When community members give back to the community in which they live and volunteer their time to develop the lives of their neighbors and assist other members to contact with the government agencies, it displays a genuine commitment to community growth. The objectives of this study are to study about the roles of police volunteer in community justice, and to recommend ways to improve working performance of the police volunteers.

Keywords: Police Volunteer, Community Justice, Crime Prevention

¹ Independent Scholar (Corresponding Author)

บทนำ (Introduction)

ปัญหาอาชญากรรมถือได้ว่าเป็นปัญหาที่หลายประเทศทั่วโลก ไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้อย่างถาวร เนื่องจากด้วยหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และนำมาซึ่งปัญหาการกระทำความผิดในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอด ยิ่งชุมชนใดได้รับความเจริญจากการขยายตัวของชุมชนเมืองมากเท่าไร คนในชุมชนนั้น ก็จะมีพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัวสูง ด้วยว่าต่างคนต่างดิ้นรนที่จะแข่งขันกัน เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ตนเองต้องการและเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้น ๆ เมื่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเกิดการแบ่งแยก จึงทำให้ความแน่นแฟ้นของคนในชุมชนอ่อนแอลง และนำมาซึ่งปัญหาการก่ออาชญากรรมนั่นเอง

เป็นที่ทราบกันดีว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีหน้าที่หลักในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอันเป็นหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจจะประสบความสำเร็จไปด้วยดีไม่ได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือ ร่วมใจ จากประชาชนในท้องที่ ดังนั้น สำนักงานตำรวจแห่งชาติจึงได้นำหลักการของโครงการอาสาสมัครตำรวจบ้านมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย เพื่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวในการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในส่วนของ การป้องกันและปราบปรามปัญหาอาชญากรรม เน้นอนว่าความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน ถือได้ว่าเป็นเกาะในการป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรมในพื้นที่นั้น ๆ ให้ลดน้อยลง อีกทั้งยังเป็นการช่วยสานความสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับคนในชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยของต่างประเทศพบว่า กลุ่มคดีเกี่ยวกับการประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและกลุ่มอาชญากรรมรุนแรง มีจำนวนที่ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดในพื้นที่ที่มีการก่ออาชญากรรมสูง เนื่องจากมีการนำหลักการของโครงการอาสาสมัครตำรวจบ้านเข้าไปปรับใช้ (Connell and colleagues, 2008) อีกทั้งจากผลการศึกษาของ Ren and colleagues (2005) พบว่า อาสาสมัครตำรวจบ้านที่เข้าร่วมปฏิบัติงานด้านการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมในชุมชน แสดงให้เห็นถึงความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีเพิ่มมากขึ้น และเพิ่มความมั่นใจในการรักษาความปลอดภัยในส่วนรวมให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ

อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องรู้จักวิธีการสื่อสารกับคนในชุมชนอย่างเหมาะสม เพื่อแสดงถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความชอบธรรมของเจ้าหน้าที่ตำรวจสู่สายตาของประชาชนที่ได้สัมผัส เมื่อคนในชุมชนได้เห็นการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างเป็นธรรม ทำให้คนในชุมชนอยากที่จะพูดคุยและทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจมากขึ้น ฉะนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถช่วยให้การทำงานภายในองค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ โดยจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของประชาชนในการสมัครใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้าน (Crowl, 2017)

นอกจากนี้ การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วมของกิจการตำรวจตามความเหมาะสมและความต้องการของแต่ละพื้นที่ ดังนั้น อาสาสมัครตำรวจจึงมีบทบาทต่อการปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของการช่วยยุติธรรมชุมชน โดยมีการขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นหุ้นส่วนในการดำเนินการควบคุมปัญหาอาชญากรรม

ในแต่ละพื้นที่ภายใต้การดูแลของภาครัฐ อีกทั้ง ยุติธรรมชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญสามประการ คือ มุ่งเน้นกิจกรรมด้านป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในชุมชน เป็นการทำงานโดยคนในชุมชนเพื่อชุมชน และเกิดความเป็นหุ้นส่วนกันระหว่างภาครัฐกับประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของต่างประเทศที่ค้นพบว่า อาสาสมัครตำรวจบ้านได้รับความพึงพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ค่อนข้างสูงประกอบกับการสร้างทัศนคติที่ดีต่อคนในชุมชนมากกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ (Pelfrey, 2004) นอกจากนี้ จากผลการศึกษาของ Dobrin (2017) พบว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้านนั้น มีประโยชน์ในด้านการช่วยสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และการเสริมสร้างกลยุทธ์ต่าง ๆ ให้กับองค์กรตำรวจ รวมทั้งอาสาสมัครตำรวจบ้านยังเป็นผู้ช่วยที่ดีในการสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และข้อดีของการมีอาสาสมัครตำรวจบ้านคือช่วยเสริมสร้างความปลอดภัยหรือความมั่นคงให้กับทุกสังคมทั่วโลก

ดังนั้น ผู้เขียนบทความเรื่องนี้จึงเห็นว่า การแก้ไขปัญหอาชญากรรมให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขให้ตรงจุด ด้วยการอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบนั้นโดยตรง วัตถุประสงค์หลักของการเขียนบทความเชิงวิชาการเรื่องนี้คือ เพื่อศึกษาบทบาทของอาสาสมัครตำรวจบ้านกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมชุมชน รวมถึงเพื่อเสนอแนะแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้าน

ความหมายของอาสาสมัครตำรวจบ้าน

เมื่อปัญหอาชญากรรมในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้น ก็ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับประชาชนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งมีกำลังพลน้อยกว่า ไม่อาจที่จะรับมือกับกับปัญหาอาชญากรรม ที่เกิดขึ้นได้เองเพียงลำพังหน่วยงานเดียว ดังนั้นการอาศัยความร่วมมือจากประชาชนหรือคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจการของตำรวจในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญา จึงเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจหลักของตำรวจคือการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมตรงตามเป้าหมายที่ต้องการได้

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในกิจการตำรวจ จึงเป็นสิ่งที่ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยตลอดจนถึงการป้องกันและปราบปรามปัญหอาชญากรรมต่าง ๆ ในสังคม จึงอาศัยความตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.2547 มาตรา 7 ที่ได้กำหนดให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติส่งเสริมให้ท้องถิ่นและชุมชน มีส่วนร่วมในกิจการตำรวจในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญา รักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของประชาชนตามความเหมาะสม และความต้องการของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ การดำเนินการมีส่วนร่วมให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ ก.ต.ช. กำหนด และมาตรา 11(4) (“พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.2547”, 14 กุมภาพันธ์ 2547) ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 121 ตอนที่ 18 ก,น.3-4.) ออกเป็นระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชนท้องถิ่นและ

องค์กรมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ.2551 ซึ่งตามระเบียบนี้ ได้ให้ความหมายของอาสาสมัครตำรวจบ้านตามความใน ข้อ 4 ว่า

“อาสาสมัครตำรวจบ้าน” หมายความว่า แนวร่วมประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ ลักษณะปฏิบัติการ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันปราบปรามอาชญากรรม (“ระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กรมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ. 2551” (3 มีนาคม 2551) ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 125 ตอนพิเศษ 45 ง)

ดังนั้นกล่าวได้โดยสรุปความหมายของ อาสาสมัครตำรวจ ก็คือ คนในชุมชน หมู่บ้าน ที่สมัครใจเข้ามาร่วมทำงานในกิจการของตำรวจ เพื่อช่วยเหลือเจ้าพนักงานตำรวจในการการปฏิบัติงานเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชนและป้องกันปัญหาอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง

ที่มาของอาสาสมัครตำรวจบ้านในต่างประเทศ

อาสาสมัครตำรวจบ้าน เป็นแนวความคิดที่มาจาก เซอร์ โรเบิร์ต พิล ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นบิดาของตำรวจและผู้ก่อตั้งตำรวจแห่งมหานครลอนดอนหรือสกอตแลนด์ยาร์ดของประเทศไทย โดยเซอร์ โรเบิร์ต พิล ได้กล่าวไว้ว่า “ตำรวจคือประชาชน ประชาชนคือตำรวจ” (The Police are the public and the public are the police) ซึ่งแนวคิดและหลักการทำงานของอาสาสมัครตำรวจบ้านคือ “ตำรวจผู้ใช้ชุมชน” ซึ่งถือเป็นแนว คิดการทำงานแบบใหม่ของตำรวจ ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชน โดยการดึงเอาประชาชนเข้ามาร่วม ในกิจการของตำรวจ แตกต่างจากสมัยก่อนที่มีเพียงแค่ตำรวจสายตรวจที่ทำหน้าที่ป้องกันเหตุร้ายและตำรวจสืบสวนจับกุมผู้กระทำความผิด สหรัฐอเมริกาจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้จัดตั้งเป็นตำรวจชุมชนขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในชุมชนแออัด ตั้งแต่ปี ค.ศ.1970 หรือ พ.ศ.2513 นับแต่นั้นได้มีการนำแนวคิดตำรวจชุมชนไปใช้เป็นหลักในการปฏิบัติงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ต่อมาแนวคิดเรื่องตำรวจชุมชนได้ถูกนำไปใช้ทั่วสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี ค.ศ.1990 (พ.ศ.2533) โดยปัจจุบันหลักการตำรวจชุมชนมีการนำไปใช้ โดยมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ที่ต้องใช้เทคนิคหรือผ่านโครงการในการแก้ไขปัญหา ซึ่งต้องมีการปรับปรุงรูปแบบการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนให้เหมาะสมกับพื้นที่หรือชุมชน สหรัฐอเมริกาได้นำแนวคิดตำรวจชุมชนมาใช้จัดตั้งเป็นทีมตำรวจ (Team Policing) กลุ่มเพื่อนบ้าน เตือนภัย (Neighborhood Watch) การตรวจและหยุดหาข่าว (Walk and Talk) ซึ่งการปฏิบัติงานของตำรวจมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของแต่ละโครงการ โดยการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนในสหรัฐอเมริกา ดำเนินการโดยรัฐบาลกลาง ระดับมลรัฐ และระดับท้องถิ่น มีตำรวจของเมืองชิคาโก ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า เป็นตัวอย่างในการปฏิบัติงาน ซึ่งการปฏิบัติงานของกรมตำรวจเมืองชิคาโก (The Chicago Alternative Policing Strategy (CAPS) ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 25 เขต ตามสถานีตำรวจและมีจำนวน 281 เขตตรวจ แต่ละเขตตรวจ จะมีตำรวจประจำเขตตรวจ โดยในปี ค.ศ.1993 (พ.ศ. 2536) มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนเพียง 5 สถานีตำรวจ และอีกสองปีต่อมาได้มีการขยายงาน

ตำรวจชุมชนครบทุกสถานีดำรวจ ซึ่งตำรวจชุมชนของกรมตำรวจชิคาโก (The Chicago Alternative Policing Strategy (CAPS) ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน ดังนี้

1. การควบคุมปัญหาอาชญากรรม จะมุ่งเน้นไปที่การป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขปัญหของชุมชน รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม โดยเมื่อเกิดเหตุขึ้น ตำรวจจะเข้าไปถึงพื้นที่อย่างรวดเร็ว
2. เจ้าหน้าที่ตำรวจ ต้องปฏิบัติหน้าที่ประจำเขตตรวจของตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน
3. การเข้าร่วมทำงานกับประชาชนในชุมชน แต่ละชุมชนต้องมีคณะกรรมการที่ปรึกษาประจำชุมชน (Community Advisory Committee) เพื่อผลักดันให้มีการร่วมมือกันระหว่างตำรวจกับชุมชนเพื่อพัฒนาแผนการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน
4. ต้องมีการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับเขตตรวจและกำหนดขอบเขตในการทำงานเฉพาะในเขตตรวจเท่านั้น เพื่อเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างประชาชนในชุมชนกับตำรวจ
5. มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม เช่น กรมตำรวจชิคาโก ต้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาระบบน้ำท่วมที่ทรุดโทรม เรื่องไฟฟ้า เรื่องทางเท้า การระบายน้ำ เป็นต้น
6. ต้องจัดให้มีหลักสูตรการฝึกอบรมตามหลักปรัชญาและแนวคิดของตำรวจชุมชน รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหอาชญากรรมของชุมชน
7. การวิเคราะห์ปัญหาอาชญากรรมต้องทำการเก็บข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ถึงปัญหาอาชญากรรม เช่น แนวโน้ม ที่เกิดอาชญากรรม จุดเสี่ยงภัย แผนทีอาชญากรรม เพื่อวางแผนแนวทางในการแก้ไข ปัญหา จากนั้นจึงทำการเผยแพร่ ให้หน่วยงานอื่น ๆ ทราบต่อไป
8. จัดให้มีการประชุมและสัมมนากลุ่ม โดยให้ส่งจดหมายติดต่อกับประชาชนในชุมชนเพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนในชุมชนรับทราบ
9. กำหนดให้มีการประเมินผลสำเร็จของโครงการที่ได้ก่อตั้งขึ้นในชุมชน
10. กำหนดให้มีการประชุมวางแผนปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาให้โครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นให้มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ในเขตตรวจอื่น ๆ ทั่วเมืองชิคาโก (สุณีย์ กัลป์ยะจิตร และคณะ, 2559, น. 31-33)

การนำหลักการสำคัญของอาสาศักตำรวจบ้านมาใช้ในประเทศไทย

หลักการทำงานของอาสาศักตำรวจบ้านนั้น มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาในเชิงกลยุทธ์ โดยมีเป้าหมาย เพื่อป้องกันและควบคุมอาชญากรรม ลดภัยอันตรายที่เกิดขึ้นของชุมชนและลดความไม่เรียบร้อยของชุมชน โดยหลักการเป็นทั้งปรัชญาและแนวทางปฏิบัติงานของตำรวจสมัยใหม่ ซึ่งมีหลักการใหญ่ ๆ อยู่ 2 ประการ คือ

1.) ดำรงเป็นหุ้นส่วนกับประชาชน ในการเข้าถึงพื้นที่หรือเกาะติดพื้นที่

2.) ดำรงต้องเป็นผู้นำและร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นต้นเหตุของการเกิดอาชญากรรมและแก้ไขความไม่เป็นระเบียบในชุมชน

จากหลักการสำคัญของตำรวจชุมชนทั้ง 2 ประการ ได้เกิดเป็นแนวคิดหลักในการปฏิบัติงานของตำรวจสมัยใหม่อีก 10 ประการ คือ

1. การนำหลักการตำรวจชุมชนมาเป็นแนวคิดหรือยุทธศาสตร์หลักในการทำงาน (Core Strategy) ที่ตำรวจทุกคนต้องใช้เป็นหลักในการทำงาน เริ่มตั้งแต่หัวหน้าหน่วยหรือผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้น จนถึงตำรวจทุกฝ่าย

2. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralized) ด้วยตำรวจต้องทำงานใกล้ชิด กับคนในชุมชน เช่น ตำรวจสายตรวจ ตำบลหรือตำรวจสายตรวจที่รับผิดชอบพื้นที่ ตำรวจจึงต้องมีอำนาจหรือได้รับอำนาจ ในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน

3. หลักการกระจายความรับผิดชอบให้ตำรวจในแต่ละพื้นที่ (Fixed Geographic & Accountability) คือให้ตำรวจรับผิดชอบงานในพื้นที่จนชาวบ้านให้ความคุ้นเคย และไว้วางใจไม่เหิน ตำรวจเป็นคนแปลกหน้าของชุมชน

4. หลักการใช้ความร่วมมือของประชาชนและอาสาสมัคร (Volunteers) คือหากชุมชนใดมีการจัดตั้งอาสาสมัคร ไว้แล้ว ให้ตำรวจเข้าไปประสานงาน แต่หากชุมชนใดยังไม่มีอาสาสมัครให้ตำรวจเข้าไป จัดตั้ง เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลืองานป้องกันอาชญากรรม เช่น อาสาสมัครจราจร อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น

5. หลักการใช้ผู้สนับสนุน (Enhancer) โดยตำรวจต้องหาความร่วมมือในการสนับสนุนงาน ของตำรวจ จากคนในพื้นที่ ไม่เฉพาะแต่งานป้องกันอาชญากรรมเท่านั้น แต่ต้องแสวงหาการสนับสนุนจากการ ใช้ทรัพยากรในการปฏิบัติงานของชุมชนมาช่วยเหลืองานตำรวจ เช่น การให้ประชาชนเป็นอาสาสมัครแจ้งข่าว เว็บไซต์ลามก การให้ประชาชนเป็นอาสาสมัครช่วยรับโทรศัพท์ที่ศูนย์วิทยุ การให้ประชาชนเป็นอาสาสมัครลง ข้อมูลจำนวนคดี การจัดคณะกรรมการหาทุนช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม หรือรับการสนับสนุนงบประมาณ จากชุมชนหรือท้องถิ่นเพื่อช่วยเหลืองานตำรวจด้านต่าง ๆ

6. หลักการบังคับใช้กฎหมาย ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาชุมชน (Law Enforcement) ซึ่งงานของตำรวจชุมชนยังถือว่า การสืบสวนจับกุมคนร้ายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม โดยการจับกุมผู้กระทำความผิดถือเป็นการแก้ไขปัญหาในอันดับแรก แต่อย่างไรก็ตามตำรวจก็ มีหน้าที่ในการรักษาสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายกับความร่วมมือ ในการแก้ไขต้นเหตุของปัญหาอาชญากรรมหรือความไม่เป็นระเบียบของชุมชนด้วย

7. หลักการเน้นป้องกันอาชญากรรมมากกว่ารอให้เกิดเหตุ (Proactive Crime Prevention) คือตำรวจชุมชน มีภาระกิจหน้าที่มุ่งเน้นไปยังการป้องกันเหตุมากกว่าการรอให้เกิดเหตุอาชญากรรมขึ้น การ

ปฏิบัติหน้าที่หรือกิจกรรมส่วนใหญ่ของตำรวจที่ทำงานร่วมกับชุมชน คือ การสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการป้องกันอาชญากรรม โดยใช้เทคนิคในการแก้ไขปัญหา การควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม เช่น การจัดระบบเพื่อนบ้านเตือนภัย หรือการจัดสายตรวจของคนในชุมชน โดยมีเป้าหมายมุ่งป้องกันภัยจากปัญหาอาชญากรรมของคนในชุมชน

8. หลักการใช้เทคนิคในการแก้ไขปัญหา (Problem Solving) โดยตำรวจและคนในชุมชน รวมถึงหน่วยงานอื่น ๆ ต้องทำงานประสานกัน เพื่อให้เห็นถึงต้นเหตุของปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน (Scanning) แล้วจึงนำไปวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น (Analysis) จากนั้นจึงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา (Response) เมื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาแล้วจึงประเมินผล (Assessment) ซึ่งเทคนิคดังกล่าวนี้ต้องกระทำโดยความร่วมมือระหว่างตำรวจกับชุมชน

9. การเป็นหุ้นส่วนและสร้างความร่วมมือระหว่างตำรวจและชุมชน (Partnership) เพื่อให้คนในชุมชนเป็นหุ้นส่วนของตำรวจในการให้ความร่วมมือในป้องกันปัญหาอาชญากรรมหรือปัญหาความไม่เป็นระเบียบในชุมชน โดยตำรวจและคนในชุมชนต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด

10. ตำรวจต้องบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย (Integration) ในการบังคับใช้กฎหมายหรือแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาอาชญากรรม โดยเฉพาะต้นเหตุของปัญหาไม่ใช่ทำหน้าที่เพียงแค่เพียงการจับกุมคนร้ายเท่านั้น (เกษียร วรศิริ และคณะ, 2550, น. 15-17)

วิวัฒนาการของอาสาสมัครตำรวจบ้านในประเทศไทย

อาสาสมัครตำรวจบ้านของประเทศไทยนั้น มีการพัฒนารูปแบบวิธีการและการปฏิบัติงานมาตั้งแต่ยุคที่กรมตำรวจ ยังขึ้นอยู่กับสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยในระยะแรกเริ่มนั้น การปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนจะเรียกกันว่า “งานมวลชนสัมพันธ์” โดยตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ถือได้ว่าเป็นหน่วยงานแรกที่เข้ามาดำเนินการและปฏิบัติงาน ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2520-2523 ซึ่งงานมวลชนสัมพันธ์จะเน้นหนักไปยังงานด้านจิตวิทยามวลชน เพื่อเข้าถึงคนในพื้นที่ เนื่องจากในช่วงเวลานั้น ลัทธิคอมมิวนิสต์ต้องการแผ่อิทธิพลเข้ามายังพื้นที่ตามชนบทของประเทศไทย

ดังนั้นเพื่อเป็นการต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังจะแผ่อิทธิพลเข้าสู่ประเทศไทย ตำรวจตระเวนชายแดน จึงได้รับมอบหมายภารกิจให้เข้าไปสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ห่างไกลเป็นพื้นที่จุดเสี่ยงของการเข้ามาของลัทธิคอมมิวนิสต์ เพื่อแสวงหาความร่วมมือจากคนในพื้นที่นั้น ๆ และที่สำคัญคือการนำประชาชน คนในพื้นที่เหล่านั้นมาเป็นแนวร่วมกับรัฐ ซึ่งการดำเนินการในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ จะมีระบบขั้นตอน และมีการปฏิบัติงานที่ชัดเจน มีวัตถุประสงค์คือเพื่อปฏิบัติการทางจิตวิทยาและเพื่อความมั่นคงของชาติเป็นหลักและนอกจากนั้นยังมีการปลูกฝังอุดมการณ์ รักชาติให้แก่คนในพื้นที่ด้วย ซึ่งรูปแบบการเข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่ของตำรวจตระเวนชายเดานั้น จะเน้นไปที่การให้ความช่วยเหลือประชาชน ซึ่งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลในด้านการการศึกษาการรักษาพยาบาล

โดยการดำเนินงานมวลชนสัมพันธ์ มีลักษณะที่แตกต่างจากงานชุมชนสัมพันธ์ โดยงานชุมชนสัมพันธ์

หมายถึงเพื่อให้คนหรือกลุ่มคนในสังคมหรือชุมชนต่าง ๆ เกิดการรวมตัวกันหรือมีความสัมพันธ์ผูกพันเกี่ยวข้องต่อการในการร่วมมือสนับสนุนภารกิจของตำรวจ ทำให้ตำรวจมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับคนในชุมชน โดยงานชุมชนสัมพันธ์จะมุ่งเน้นให้ตำรวจเข้าไปสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน มุ่งเน้นไปยังสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมในชุมชน ซึ่งแนวคิดอาสาสมัครตำรวจบ้านของประเทศไทยนั้น ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากนักวิชาการตำรวจ เนื่องจากว่านักวิชาการซึ่งจบการศึกษาจากต่างประเทศ ได้นำแนวคิดอาสาสมัครตำรวจบ้านเข้ามาเผยแพร่ และต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2538 ทางโรงเรียนนายร้อยตำรวจได้ส่งอาจารย์ไปศึกษาดูงานเรื่อง “ตำรวจชุมชน Community Policing” ที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน สเตท สหรัฐอเมริกา แต่ว่าแนวคิดเรื่องอาสาสมัครตำรวจบ้านก็ยังคงไม่แพร่หลายมากนักและความรู้เรื่องอาสาสมัครตำรวจบ้านยังคงอยู่ในวงแคบและมีแค่เพียงแวดวงการตำรวจเท่านั้น

ต่อมากรมตำรวจของไทย ได้มีการดำเนินการปฏิบัติงานในชุมชนต่าง ๆ โดยใช้ชื่อโครงการว่า “ตำรวจชุมชนสัมพันธ์” และได้มีจัดทำแผนกรมตำรวจแม่บท ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2530-2534) และในแผนกระทรวงมหาดไทยแม่บท ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2530-2534) ได้นำแนวคิดของ “งานมวลชนสัมพันธ์” เข้ามาผนวกกับ “ตำรวจชุมชนสัมพันธ์” โดยกรมตำรวจได้พิจารณาแล้วเห็นว่างานมวลชนสัมพันธ์และตำรวจชุมชนสัมพันธ์นั้น มีความสอดคล้องกัน เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มคนและประชาชนในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่กรมตำรวจต้องเข้าไปปฏิบัติงานเพื่อสร้างความร่วมมือและมีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนในพื้นที่กับตำรวจ ซึ่งหลักการนี้ ได้บรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) โดยทุกฝ่ายต่างได้ให้ความเห็นชอบในการดำเนินการตามโครงการนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 โดยถือเป็นนโยบายที่สำคัญของกรมตำรวจตลอดมาประเทศไทยซึ่งปกครองในระบอบประชาธิปไตยและมีความก้าวหน้าในเรื่องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนพอสมควร โดยหลักการนี้ได้มีกำหนดไว้ในกฎหมายสูงสุดของประเทศ คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 76 ว่ารัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ หลักการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ในระดับนโยบายก็มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังมีบทบัญญัติ หมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 10 แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ของประชาชนซึ่งกำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในมาตรา 87 คือ

1. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น
2. ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ
3. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น

4. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมืองและจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

5. ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ฉบับซึ่งบังคับใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ได้มีการพูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ตามแนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 78 ว่า “รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมตลอดทั้งการตัดสินใจทางการเมืองและการอื่นใดที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน”

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการของตำรวจ ในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญานั้น สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้มีการออกระเบียบและคำสั่งรวม 4 ฉบับ คือ

1. ระเบียบ ก.ต.ช. ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการส่งเสริมให้ท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ. 2549 ได้กำหนดลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ โดยมีสาระสำคัญ คือ

1) การให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนความต้องการของคนในท้องถิ่นและชุมชน

2) การให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจ ต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการแก้ไขและลดปัญหาของท้องถิ่นและชุมชน

3) การให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติหรือการให้ความร่วมมือตามกิจกรรมที่จัดทำขึ้น เพื่อลด และแก้ไขปัญหของท้องถิ่นและชุมชน

4) การให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามการดำเนินกิจกรรม

5) การมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและปรับปรุง

อีกทั้งท้องถิ่นและชุมชนจะมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ ซึ่งประกอบไปด้วย ด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ด้านการรักษา ความสงบเรียบร้อยและรักษาความปลอดภัยของประชาชน ด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ด้านการจราจร ด้านการดูแลสาธารณะสมบัติ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ตามระเบียบนี้ด้วย

2. ระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กร มีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ. 2551 มีวัตถุประสงค์ คือ

1) ส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อการมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชน ท้องถิ่น ในกิจการของตำรวจ

2) กำหนดและยกระดับการมีส่วนร่วมต่าง ๆ เพื่อให้เป็นรูปแบบและมาตรฐาน

เดียวกันทั่วประเทศ โดยมีรูปแบบตามสิ่งที่เกิดขึ้น

3) เพื่อให้การมีส่วนร่วมแต่ละรูปแบบถูกต้อง โดยต้องมีกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับ

4) การมีส่วนร่วมของส่วนต่าง ๆ ให้ดำเนินการเป็นเครือข่าย เพื่อสามารถสนับสนุนกัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งสามรูปแบบ

5) เพื่อให้รูปแบบและมาตรฐานที่กำหนดไว้ ไปปรับใช้ตามเหมาะสมกับสถานitäรรวจนั้น ๆ โดยตามระเบียบกำหนดให้มีการทำกิจกรรมเพื่อลดและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นและชุมชนไว้ 3 ลักษณะคือการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไป เครือข่ายชุมชนลักษณะปฏิบัติการและเครือข่ายชุมชนลักษณะแนวร่วม

3. คำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 513/2554 ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2554 ได้มีการเปลี่ยนแปลง ระบบการบริหารงานตำรวจใหม่ โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการนโยบายตำรวจแห่งชาติ (ก.ต.ช.) เป็นองค์กรที่กำหนดนโยบายการบริหารงานตำรวจ โดยให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติและหน่วยงานในสังกัดเป็นองค์กร ที่นํานโยบาย ไปปฏิบัติให้บรรลุผล และมีคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจทุกระดับ คือ กรุงเทพมหานคร (กต.ตร.กทม.) ต่างจังหวัด (กต.ตร.จังหวัด) และสถานีตำรวจ (กต.ตร.สน. และ กต.ตร.สภ.) ทำหน้าที่ช่วย ก.ต.ช. ในการตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล การปฏิบัติงานตามนโยบายคณะกรรมการนโยบายตำรวจแห่งชาติ (ก.ต.ช.) ของข้าราชการตำรวจในแต่ละเขตพื้นที่ โดยคุณสมบัติ อำนาจ และหน้าที่นั้นให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบคณะกรรมการนโยบายตำรวจแห่งชาติ (ก.ต.ช.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการส่งเสริม ให้ท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ. 2549

โดยคำสั่งของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 513/2554 ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2554 ได้กำหนดให้มีโครงการตำรวจชุมชนขึ้น เนื่องจากมีหลักการที่ว่าการรักษาความสงบเรียบร้อยและการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งเป็นภารกิจหลักของตำรวจ แต่การที่จะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นตำรวจไม่สามารถ ที่จะดำเนินการได้เพียงลำพัง ต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนหรือชุมชน โดยจะต้องเข้าไปดำเนินการเสริมสร้างแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและสนับสนุนช่วยเหลือในการจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือประชาคมเพื่อความร่วมมือในการป้องกันอาชญากรรม ซึ่งตำรวจจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและผู้ประสานงาน (ประพนธ์ สหพัฒนา และคณะ, 2559, น. 15-20)

4. ระเบียบ ก.ต.ช. ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการบริหาร การปฏิบัติงานด้านป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญา การรักษาความสงบเรียบร้อย และการรักษาความปลอดภัยของประชาชนให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่นและชุมชน พ.ศ. 2559 เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญา การรักษาความสงบ เรียบร้อย การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งเป็นภารกิจของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่นและชุมชนมากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคเอกชนสามารถเข้า

ร่วมในกิจการของตำรวจการดำเนินงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีนโยบายสนับสนุนการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชน

วิธีการและขั้นตอนการรับสมัครและฝึกอบรมอาสาสมัครตำรวจบ้าน

“อาสาสมัครตำรวจบ้าน” ตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กรมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ.2551 ให้ความหมายว่า แนวร่วมประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ในกิจการตำรวจลักษณะปฏิบัติการ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันปราบปรามอาชญากรรม จึงเห็นได้ว่าการส่งเสริมให้ประชาชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจการของตำรวจนั้น แนวร่วมที่สำคัญก็คือประชาชนคนในพื้นที่หรือชุมชนนั้น ๆ ที่ทางสำนักงานตำรวจแห่งชาติต้องมีการริเริ่ม ชักนำ หรือผลักดัน กลุ่มเป้าหมายอัน ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ผู้นำหรือกรรมการชุมชนนักเรียน นิสิต นักศึกษา พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานรักษาความปลอดภัยเอกชน ผู้ขับขี่ยนต์สาธารณะและผู้ขับขี่ยกรยานยนต์รับจ้าง ที่พักอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของสถานีตำรวจหรือประกอบอาชีพในพื้นที่สถานีตำรวจ ที่สมัครใจพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของตำรวจเพื่อป้องกันชุมชน ท้องถิ่นของตนให้ปราศจากอาชญากรรมและยาเสพติด ให้เข้ามามีส่วนรวมในกิจกรรมของตำรวจ ในลักษณะที่ เป็นเครือข่ายชุมชนลักษณะปฏิบัติการที่มีลักษณะการเปิดเผยแสดงตัว มีการกำหนดให้แต่งเครื่องแบบอีกทั้งยังมีบัตรประจำตัวสมาชิกและรหัสสมาชิกอย่างชัดเจน หรือเครือข่ายลักษณะแนวร่วมที่ไม่ต้องการเปิดเผยตัวไม่ต้องการกำหนดให้แต่งเครื่องแบบ จะมีหรือไม่มีบัตรประจำตัวสมาชิกและรหัสสมาชิก ดังนั้นกลุ่มคนซึ่งมีถิ่นพำนักหรืออาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน ท้องถิ่น เหล่านี้ก็คือแนวร่วมประชาชนที่จะต้องดึงเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการของตำรวจในลักษณะปฏิบัติการเพื่อช่วยเจ้าพนักงานตำรวจในการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันอาชญากรรม ซึ่งวิธีการและขั้นตอนการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้าน ตามตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กรมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ.2551 ข้อ 8 ว่าด้วยเรื่องเครือข่ายชุมชนลักษณะปฏิบัติการ (4) ได้กำหนดวิธีและขั้นตอนการดำเนินงานไว้ ดังนี้

1. ให้สถานีตำรวจร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนด ผู้นำบ้าน ผู้นำชุมชน คัดเลือกบุคคลที่สมัครใจเป็นสมาชิกอาสาสมัครตำรวจบ้าน โดยการคัดเลือกสมาชิกหมู่บ้านละ 5 – 10 คน
2. ให้สถานีตำรวจจัดทำโครงการฝึกอบรมความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
3. ให้หัวหน้าสถานีมอบวุฒิบัตรและบัตรประจำตัวแก่อาสาสมัครตำรวจบ้านที่ผ่านการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแล้ว พร้อมทั้งออกคำสั่งแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตำรวจ
4. ให้สถานีตำรวจจัดฝึกทบทวนในเชิงปฏิบัติการแก่สมาชิกอาสาสมัครตำรวจบ้าน ปีละ 1 ครั้ง และซักซ้อมการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน
5. ให้สถานีตำรวจจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานและอุปสรรคปัญหาข้อขัดข้องทุก 6 เดือน

เมื่อชุมชนได้บุคคลผู้ที่อาสาสมัครใจเข้ามาเพื่อร่วมในกิจการของตำรวจเพื่อเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้านแล้วก็จะ ต้องมีการพิจารณาคัดเลือก โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกอาสาสมัครตำรวจบ้านตามความในข้อที่ 13 ว่าด้วยเรื่องเกณฑ์การคัดเลือกสมาชิกของระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กรมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ.2551 ดังนี้

1. เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยด้วยความบริสุทธิ์ใจ
2. เป็นผู้มิมีภูมิลาเนาหรือถิ่นที่อยู่ประจำเขตพื้นที่ที่สถานีตำรวจ
3. เป็นผู้มิมีสัญชาติไทยและมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ หรือชาวต่างชาติที่สมรสกับคนไทยและมีถิ่นที่อยู่อาศัยอันเป็นปกติในเขตพื้นที่ที่สถานีตำรวจ
4. เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี มีอาชีพมั่นคง
5. ไม่เป็นผู้บกพร่องในทางศีลธรรมอันดีหรือมีพฤติกรรมอันควรสงสัยว่าพัวพันเกี่ยวกับการทำผิดกฎหมายหรือมีอิทธิพลสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมส่วนรวม
6. ได้รับการรับรองจากบุคคลที่เชื่อถือได้หรือตำรวจรวม 3 คน ว่าเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยและเชื่อถือได้
7. เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ได้รับการยกย่องหรือเป็นที่นับถือของประชาชนในพื้นที่หมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่น
8. สมัครใจและมีความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชน ท้องถิ่น

เมื่อการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการตำรวจลักษณะปฏิบัติการเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันปราบปรามอาชญากรรมของอาสาสมัครตำรวจบ้านนั้น เป็นการส่งเสริม ริเริ่ม และชักนำให้ประชาชน คนในชุมชนที่สมัครใจเข้ามาร่วมเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติงาน ประชาชนที่สมัครใจเหล่านั้น อาจยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือเจ้าพนักงานตำรวจ ดังนั้นการฝึกอบรมจึงมีความสำคัญ โดยตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กรมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ.2551 ข้อที่ 14 ว่าด้วยการฝึกอบรมอาสาสมัครตำรวจบ้าน กำหนดให้มีการฝึกอบรมบุคคลที่จะเข้ามาเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้าน ซึ่งเป็นการฝึกอบรมทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดย

1. ให้สถานีตำรวจจัดทำแผนการฝึกอบรมบุคคลผู้สมัครใจเป็นอาสาสมัคร ตำรวจบ้านเข้ารับการฝึกอบรม ณ ศูนย์ฝึกอบรมหรือสถานที่ที่เหมาะสม ระยะเวลาการฝึกอบรมจำนวน 2 วัน หรือตามความเหมาะสม
2. ให้กองบังคับการตำรวจนครบาล ตำรวจภูธรจังหวัดสนับสนุนวิทยากรจากหน่วยงานภายในและภายนอกสำนักงานตำรวจแห่งชาติ
3. หัวข้อวิชา แบ่งออกเป็นภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเลือกวิชาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ได้แก่

ภาคทฤษฎี

1. การป้องกันและแก้ไขปัญหាក่อวินาศกรรมและความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม จำนวน 2 ชั่วโมง ได้แก่ ความสำคัญของปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม ปัญหាក่อวินาศกรรมและการจลาจล ปัญหาอาชญากรรม และแนวทางการแก้ไขปัญหาค่อวินาศกรรม เป็นต้น
2. การช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้ประสบภัย จำนวน 3 ชั่วโมง ได้แก่ หลักการสงเคราะห์ผู้ประสบภัย ระเบียบและหลักเกณฑ์การให้การช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้ประสบภัย เป็นต้น
3. ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้น จำนวน 3 ชั่วโมง
4. ภาควิชาการตำรวจ วิชาทหาร การบรรเทาสาธารณภัย จำนวน 2 ชั่วโมง
5. ความรู้เกี่ยวกับการกู้ภัยเบื้องต้น จำนวน 2 ชั่วโมง ได้แก่ การค้นหาผู้ประสบภัยและช่วยชีวิต การช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากสถานที่สูง เป็นต้น
6. ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดและผู้มีอิทธิพล จำนวน 2 ชั่วโมง ได้แก่ สถานการณ์เกี่ยวกับยาเสพติด ประเภทและพิษยาเสพติด มาตรการแก้ไขปัญหายาเสพติด มาตรการปราบปรามผู้มีอิทธิพล เป็นต้น
7. เทคนิคการสังเกตจดจำ จำนวน 2 ชั่วโมง
8. ความรู้ทั่วไป จำนวน 2 ชั่วโมง ได้แก่ การประสานการปฏิบัติ และการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ การให้บริการและอำนวยความสะดวกด้านการจราจร การร่วมปฏิบัติกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไก่เลี้ยกหรณ์ข้อพิพาทเบื้องต้นในเขตพื้นที่ และการปฏิบัติตามนโยบายของหัวหน้าสถานีตำรวจที่มอบหมายให้ปฏิบัติ เป็นต้น

ภาคปฏิบัติ

อันได้แก่ ฝึกยุทธวิธีตำรวจ ฝึกตะบอง ทดสอบกำลังใจ (รอยตัว, โดดหอ) การต่อสู้ป้องกันตัว เป็นต้น

ขอบเขตอำนาจหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้าน

ตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กร มีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ.2551 ข้อที่ 12 มีเรื่องกฎหมาย ระเบียบรองรับการดำเนินการของอาสาสมัครตำรวจบ้านไว้ คือ

1. ให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องอำนาจการจับกุมกรณีความผิดซึ่งหน้า ในฐานะราษฎรคนหนึ่ง
2. พระราชบัญญัติสงเคราะห์ผู้ประสบภัย เนื่องจากการช่วยเหลือราชการการปฏิบัติงานของชาติ หรือการปฏิบัติหน้าที่มนุษยธรรม พ.ศ. 2543

เมื่อการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าพนักงานตำรวจของอาสาสมัครตำรวจบ้านนั้น มีกฎหมายและระเบียบรองรับการทำหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน โดยอำนาจตามกฎหมาย ให้นำเอาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

อาญาในเรื่องการจับกุม กรณีความผิดซึ่งหน้าและความผิดที่ได้ระบุไว้ในบัญชีแนบท้ายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตำรวจ ฉะนั้นขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจโดยหลัก ๆ แล้ว คือเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ให้งานบรรลุเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์เมื่อได้รับการแต่งตั้งแล้ว ให้อาสาสมัครตำรวจบ้านจะอยู่ปฏิบัติหน้าที่ได้คราวละ 2 ปี โดยอาจได้รับการแต่งตั้งใหม่ได้อีกและจะพ้นจากหน้าที่ ตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กรมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ พ.ศ.2551 ข้อที่ 13 เกณฑ์การคัดเลือกสมาชิก/การปฏิบัติหน้าที่และการพัฒนา เมื่อ

1. ขาดคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามเกณฑ์การคัดเลือกที่ระบุไว้
2. ลาออก
3. ครบกำหนดการอยู่ปฏิบัติหน้าที่
4. ตาย
5. หัวหน้าสถานีตำรวจมีคำสั่งซึ่งมีผลทำให้พ้นจากหน้าที่ โดยให้ถือคะแนนเสียงข้างมากของ

กต.ตร.สถานีตำรวจ

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครตำรวจบ้าน

จากกรณีในข่าวตัวอย่างที่สถานีตำรวจนครบาลโชคชัย ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้านหรือโฮมการ์ด โดยทั่วไปแล้วอาสาสมัครตำรวจบ้านจะมุ่งเน้นการฝึกเป็นแนวร่วมพลเมืองดี แจ่มเบาะแสความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับคนร้ายให้กับตำรวจได้ทราบ เพื่อเป็นการป้องกันเหตุที่กำลังจะเกิดขึ้น แต่ในส่วนของโฮมการ์ดสายตรวจประชาชน ทางสถานีตำรวจนครบาลโชคชัยจะเปิดอบรมพิเศษให้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการฝึกอบรมตำรวจ เช่น การฝึกจัดระเบียบแถวในส่วนของภารกิจหลักของโฮมการ์ดนั้น จะมีการแบ่งเวรออกตรวจตราพื้นที่ในแต่ละวัน วันละ 5 ชุด ประกอบด้วยตำรวจสายตรวจ 2 นาย และอาสาสมัครตำรวจ 10 คน ซึ่งมีตำรวจยศร้อยตำรวจเอก 1 นาย และตำรวจยศร้อยตำรวจโท 2 นาย สลับกันเพื่อนำตรวจพื้นที่ โดยจะมีการออกตรวจร่วมกันตั้งแต่เวลา 17.00 น. – 21.00 น. และต้องมีการเน้นย้ำว่า ในการออกตรวจต้องมีนายตำรวจในการนำตรวจพื้นที่ทุกครั้ง และในหนึ่งสัปดาห์จะมีการออกตรวจตราไม่น้อยกว่า 4 ครั้ง แน่แน่นอนว่าการดูแลพื้นที่ของสถานีตำรวจนครบาลโชคชัย ซึ่งมีพื้นที่ค่อนข้างกว้าง และมีอาชญากรรมหลากหลายรูปแบบ ดังนั้นการดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยับยั้งป้องกันปัญหาอาชญากรรมได้ดี (เดลินิวส์, 2562)

จากการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้านในพื้นที่โชคชัยที่กล่าวมาในข้างต้น สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการยับยั้งป้องกัน (Deterrence theory) ได้กล่าวว่า ความแน่นอนสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ และเป็นการเพิ่มโอกาสในการถูกจับกุมให้มากขึ้น ซึ่งเฉพาะกำลังของเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้นมีจำนวนไม่เพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นการดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมในพื้นที่นั้น ๆ จึงเป็นการ

เพิ่มโอกาสให้ภารกิจของเจ้าหน้าที่ตำรวจบรรลุเป้าหมายไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสามารถนำเอาแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษาอาสาศัมครตำรวจบ้านกับบทบาทในกระบวนการยุติธรรมชุมชน ในส่วนของการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในเรื่องของการสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน การหาเบาะแสในการจับกุมคนร้าย การเข้าไปถึงยังจุดเกิดเหตุให้ทันทั่วทั้ง การร่วมระดมกำลังกวาดล้างอาชญากรรมในพื้นที่ รวมถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่อาสาศัมครตำรวจบ้านสามารถแนะนำความรู้ในการรักษาสีทึให้กับคนในชุมชนได้ทราบ

นอกจากนี้ การที่ประชาชนได้ทำงานเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐ ยังส่งผลให้เกิดเกราะป้องกันการก่ออาชญากรรมที่ดี สอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีปกติวิสัย (Routine activity theory) ได้อธิบายไว้ว่า อาชญากรรมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบสามประการนี้ คือ ผู้ที่จะกระทำความผิด เหยื่อที่เหมาะสม และการขาดการคุ้มครองหรือป้องกันที่ดีในชีวิตและทรัพย์สิน ด้วยเหตุผลนี้เองการลดความน่าสนใจของเป้าหมายให้น้อยลง ด้วยการเพิ่มมาตรการการคุ้มครองที่ดี ถือได้ว่าเป็นการป้องกันการเกิดอาชญากรรมที่ดี และทำให้อาชญากรไม่กล้าลงมือก่ออาชญากรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการขาดการคุ้มครองที่ดี ที่สะท้อนให้เห็นว่า หากชุมชนใดมีการคุ้มครองที่ดีเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการมีสายตรวจยามรักษาการณ์ กล้องวงจรปิด ไฟฟ้าส่องสว่างตลอดทาง หรือคนในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างเกราะป้องกันการก่ออาชญากรรมที่ดีได้ ดังนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นอาสาศัมครตำรวจบ้านของคนในชุมชน จึงเป็นหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับคนในชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งยังสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับการขาดการคุ้มครองที่ดีมาปรับใช้ในการศึกษาอาสาศัมครตำรวจบ้านกับบทบาทในยุติธรรมชุมชน ในเรื่องของการสร้างกำลังพลอาสาศัมครตำรวจบ้านให้มีมากขึ้น รวมถึงอุปกรณ์ในการลาดตระเวนหรือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคนในชุมชน ด้วยการสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอ และให้มีอาสาศัมครตำรวจบ้านมีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

บทบาทหน้าที่ของอาสาศัมครตำรวจบ้านในกระบวนการยุติธรรมชุมชน

แนวคิดเรื่อง “ยุติธรรมชุมชน” หรือ “Community Justice” นี้ นั้น เป็นแนวคิดใหม่สำหรับประเทศไทยที่คุ้นเคยกับระบบการอำนวยความยุติธรรมที่รัฐต้องเป็นฝ่ายดำเนินการให้ มาเป็นเวลาร้อยกว่าปี นับแต่มีการเปลี่ยนระบบกฎหมายพระธรรมนูญหรือที่เรียกกันว่ากฎหมายตราสามดวง ที่เราใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นระบบกฎหมายแบบฝั่งยุโรป โดยแนวคิดที่มากับกฎหมายแบบของยุโรป โดยเฉพาะในส่วนของกฎหมายอาญาที่ถือว่าประชาชนนั้นเป็นเพียงผู้ร้องขอ โดยรัฐจะเป็นผู้อำนวยความยุติธรรมให้ฝ่ายเดียวเท่านั้น ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมอย่างใดทั้งสิ้น และด้วยแนวคิดนี้อยู่มานานเป็นเวลาร้อยกว่าปี ทำให้ทุกฝ่ายยอมรับและเชื่อในแนวคิดดังกล่าวนี้ ซึ่งแนวคิดกระบวนการยุติธรรมนี้ ยังไม่อาจที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง (ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเมืองโยธธอร์, 2559)

การอำนวยความยุติธรรมในประเทศไทยนั้น เป็นภารกิจหลักที่สำคัญของกระทรวงยุติธรรม ที่ต้องดำเนินการให้เกิดกับประชาชนในทุกพื้นที่ในทุกระดับ เพื่อสร้างความเป็นธรรมและสร้างความสงบสุขขึ้น

ในสังคม แต่หากภารกิจดังกล่าวนี้กระทรวงยุติธรรม อันเป็นหน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบดำเนินการ แต่เพียงฝ่ายเดียวคงไม่สามารถบรรลุต่อผลสำเร็จได้อย่างยั่งยืน เพราะความสำเร็จอันเป็นหัวใจหลักของการอำนวยความยุติธรรมนั้น อยู่ที่ประชาชนคนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ประสบพบเจอกับปัญหา มีส่วนได้เสียโดยตรงกับความยุติธรรม ความเป็นธรรม ความสงบสุขของชุมชน ดังนั้นคนในชุมชน จึงควรต้องมีโอกาสและช่องทางที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยตนเอง โดยร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมวางแผนและดำเนินการ อีกทั้งรับผลประโยชน์จากการแก้ปัญหานั้นในลักษณะผู้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นอย่างแท้จริง โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นผู้อำนวยความยุติธรรมร่วมกับกระบวนการยุติธรรมของภาครัฐ แนวคิดเรื่องของยุติธรรมชุมชนจึงเกิดขึ้น โดยแนวความคิดเรื่องยุติธรรมชุมชนนี้ มีหลายคนที่คิดเห็นแตกต่างกันออกไป บางคนอาจเห็นว่าเป็นการควบคุมอาชญากรรมโดยชุมชน ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการป้องกันและลดการก่ออาชญากรรม บางคนอาจมองว่าเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานยุติธรรม หรือศาลกับชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่ต้องให้ความสำคัญกับการ เข้าร่วมกับชุมชนมากขึ้น หรือบางคนอาจมองว่าเป็นการลงโทษหรือช่วยแก้ไขผู้กระทำความผิดโดยอาศัยความร่วมมือและทรัพยากรจากชุมชน ซึ่งในขณะที่บางส่วนมองไปที่บทบาทของการจัดการยุติธรรมแบบสมานฉันท์ โดยมี ชุมชนเป็นหลัก แต่แม้มุมมองคำว่า “ยุติธรรมชุมชน” หลายฝ่ายจะเข้าใจและมีมุมมองที่แตกต่างกันออกไป แต่สิ่งสำคัญ ที่ทุกฝ่ายมีความคิดเห็นเหมือนกัน คือ ความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชน (ศูนย์ยุติธรรมชุมชนองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย, 2563)

หากจะให้นิยามคำว่ายุติธรรมชุมชนแล้ว “ยุติธรรมชุมชน” จะประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. เป็นกิจกรรมด้านการป้องกันและควบคุมปัญหาอาชญากรรมในชุมชน
2. เป็นการดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชน
3. รัฐมีหน้าที่เป็นส่วนส่วนร่วมกับชุมชน

โดยภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชนมีอยู่ด้วยกัน 5 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรม การทุจริตและประพฤติมิชอบและการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ในชุมชน

ด้านที่ 2 การรับเรื่องร้องเรียนหรือร้องทุกข์ปัญหาความไม่เป็นธรรมของประชาชน และรับแจ้งเบาะแสข้อมูลการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนการช่วยเหลือ ดูแล ให้คำแนะนำ และแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นแก่ ผู้ได้รับความเดือดร้อน หรือผู้ที่ต้องการคำแนะนำในเบื้องต้นทางด้านกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม

ด้านที่ 3 โกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในชุมชนตามหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเสริมสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนและการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้มีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งนั้น

ด้านที่ 4 ให้ความช่วยเหลือดูแล ผู้ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมและ

ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตามหน้าที่

ด้านที่ 5 ให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ และบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และผู้พ้นโทษให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก (กระทรวงยุติธรรม, 2563)

เมื่อการดำเนินการยุติธรรมชุมชนนั้น ทำเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง จึงต้องอาศัยความร่วมมือและความสมัครใจของคนในชุมชนที่จะมาเข้าร่วมทำงานกับรัฐ โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า ไม่มีใครรัก ห่วงใยชุมชนมากกว่าคนที่อยู่ในชุมชนนั้น การที่จะทำให้ชุมชนที่ตนเองอาศัยสงบสุข น่ายุติ ปลอดภัย รัฐจึงต้องมองหากลุ่มคนในชุมชนที่อาสาสมัครเข้ามาทำงานกับรัฐ เพราะความห่วงใยชุมชน พร้อมทั้งดูแลชุมชนของตนเอง มาจัดฝึกอบรม ให้ความรู้ สร้างเครือข่ายการประสานงานให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการสื่อสารเพื่อคอยรับแจ้งเหตุร้าย เพื่อให้คำปรึกษาด้านกฎหมายหรือป้องกันอาชญากรรม เฝ้าระวังเรื่องยาเสพติด เพื่อให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาสังคมให้กับยุติธรรมชุมชน เป็นพี่เลี้ยงอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทในชุมชน รวมทั้งอาจร่วมวางแผนในการอบรมดูแลเด็กและเยาวชนและป้องกันการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง เป็นต้น (ศูนย์ยุติธรรมชุมชนองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย, 2563)

สอดคล้องกับหนึ่งในภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชนที่กล่าวไว้ว่า การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและการกระทำความผิด ถือเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชน โดยมีการดึงประชาชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในการทำงานร่วมกัน การปฏิบัติการของเจ้าพนักงานตำรวจเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมหรือการรักษาความสงบเรียบร้อยและรักษาความปลอดภัยในชุมชน เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ลำพังแต่กำลังของเจ้าหน้าที่ตำรวจในแต่ละท้องที่ แต่ละสถานีตำรวจนั้น มีกำลังพลไม่เพียงพอที่จะปฏิบัติการให้มีประสิทธิภาพได้เพียงลำพัง ดังนั้นอาสาสมัครตำรวจบ้าน ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เข้าร่วมในกิจการของตำรวจแล้ว จึงมีบทบาทหน้าที่ร่วมกับเจ้าพนักงานตำรวจ โดยบทบาทหน้าที่การปฏิบัติงานของอาสาสมัครตำรวจบ้านกับเจ้าพนักงานตำรวจมีดังต่อไปนี้

1. อาสาสมัครตำรวจบ้านเป็นผู้ที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตำรวจในการปฏิบัติงานในการจับกุมผู้กระทำความผิดทางอาญาและเนื่องจากอาสาสมัครตำรวจบ้านนั้นจะเป็นประชาชนหรือคนในพื้นที่ จึงให้ทำหน้าที่ชี้เบาะแสให้ข้อมูลผู้ที่กระทำความผิดทางอาญาให้แก่เจ้าพนักงานตำรวจด้วย เพราะารู้จักกับคนในพื้นที่และรู้จักสภาพของพื้นที่นั้น ๆ ดี

2. ร่วมมือกับเจ้าพนักงานตำรวจในการให้ความรู้เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนลด ละ เลิกซึ่งอบายมุข และเมื่อชุมชนจัดงานรื่นเริง งานบุญหรือประเพณีต่าง ๆ อาสาสมัครตำรวจบ้านมีหน้าที่อำนวยความสะดวกด้านการจราจร และอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญของอาสาสมัครตำรวจบ้านก็คือ การสืบหาพยานหลักฐานในคดีและตัวผู้กระทำความผิด ช่วยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างไร้ข้อกังขา

3. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในการลาดตระเวน ออกตรวจตราในพื้นที่ โดยอาสาสมัครตำรวจบ้านจะต้องแต่งเครื่องแบบอย่างชัดเจน เพื่อให้คนในชุมชนพื้นที่เห็นแล้วไม่กล้าที่จะกระทำความผิด การที่มีชุดของอาสาสมัครตำรวจบ้านออกตรวจกระจายไปทุกพื้นที่ เพื่อเป็นการป้องกันการก่อเหตุขึ้น

4. อาสาสมัครตำรวจบ้าน เป็นผู้ประสานงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับชุมชนและผู้นำชุมชน รวมทั้งให้ความรู้ด้านการป้องกันอาชญากรรม การบรรเทาสาธารณภัย และการจราจรในชุมชน
5. ร่วมคิดและวางแผนการป้องกันอาชญากรรม รวมถึงการเข้าร่วมประชุมเพื่อหาแนวทางการรักษาความผาสุกภายในชุมชน
6. มีส่วนร่วมในการตั้งจุดตรวจ จุดสกัด อีกทั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะกำลังพลของเจ้าหน้าที่ตำรวจมีไม่เพียงพอที่จะปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่อง
7. เป็นสะพานเชื่อมประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับผู้นำชุมชน อีกทั้งยังเป็นเครือข่ายของเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในพื้นที่ โดยจะมีการรายงานพฤติกรรมของบุคคลที่มีแนวโน้มจะกระทำความผิด และแจ้งเหตุทุกครั้งเมื่อมีเหตุการณ์ที่ผิดปกติ

กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครตำรวจบ้านกับบทบาทในกระบวนการยุติธรรมชุมชน

ด้วยการมีส่วนร่วมในงานยุติธรรมของชุมชน ตามแนวคิดยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ยังไม่มีกรอบแนวทางการดำเนินงานหรือกฎหมายรองรับการดำเนินการของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องไว้อย่างชัดเจน จึงทำให้การดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าวยังไม่สามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ได้ และในปัจจุบันนี้ ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน ซึ่งอยู่ระหว่างการนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาหลักการ โดยคณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา พิจารณาตรวจร่างพระราชบัญญัติ เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางการจัดทำและเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติ มาตรา ที่ 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ

กระทรวงยุติธรรมในฐานะหน่วยงานของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบในงานด้านยุติธรรม เพื่อให้งานด้านยุติธรรมชุมชนทั่วประเทศ ดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพเกิดผลสัมฤทธิ์ตามแนวนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงยุติธรรม จึงได้มีคำสั่งกระทรวงยุติธรรม โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ในคำสั่งที่ 322/2559 เรื่องการบริหารงานศูนย์ยุติธรรมชุมชน คือ

1. ให้ศูนย์ประสานงานราชการกระทรวงยุติธรรมเขต มีหน้าที่ ส่งเสริม พัฒนา และสนับสนุน การดำเนินการของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดในเขตรับผิดชอบ ในการดำเนินงานยุติธรรมชุมชน
2. ให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัด มีหน้าที่ ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดหรือเขตพื้นที่รับผิดชอบ
3. ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ให้มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

3.1 ส่งเสริม สนับสนุนและประสานงานการดำเนินงานของส่วนราชการ หน่วยงานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เสริมสร้างการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน

3.2 เฝ้าระวังป้องกันปัญหาอาชญากรรม การทุจริต ประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ และการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ

3.3 พิจารณาเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ ปัญหาความไม่ได้รับความเป็นธรรมของประชาชน และรับแจ้งเบาะแสข้อมูลการกระทำความผิดกฎหมายตลอดจนช่วยเหลือ ดูแล ให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหแก่ผู้ได้รับความเดือดร้อนหรือผู้ที่ต้องการคำแนะนำทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

3.4 ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทตามที่คู่กรณีร้องขอเกี่ยวกับความแพ่งหรือความอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยให้ดำเนินการตามกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือจัดการ ความขัดแย้งในชุมชน ทั้งนี้การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและประนอมข้อพิพาทในชุมชน

3.5 ให้ความช่วยเหลือ ดูแล ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดอาญาและอาชญากรรม และประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่

3.6 ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและผู้พัวพันโทษ รวมทั้งผู้ถูกคุมประพฤติหรือผู้ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก

3.7 เผยแพร่ความรู้และข้อมูลข่าวสารด้านยุติธรรมชุมชนแก่ประชาชน

3.8 ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

โดยในปัจจุบันนี้ มีประกาศสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม เรื่องการกำหนดที่ตั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด 1-18 พ.ศ.2562 ออกโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยอาศัยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 ปลัดกระทรวงยุติธรรมออกประกาศสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมเพื่อกำหนดที่ตั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด 1-18 ซึ่งเป็นส่วนราชการในราชการบริหารส่วนภูมิภาคของสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงยุติธรรมไว้ (“ประกาศสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม เรื่องการกำหนดที่ตั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด 1-18 (31 กรกฎาคม 2562). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 136 ตอนพิเศษ 192 ง, หน้า 30)

ยุติธรรมชุมชน ถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ในการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้หน่วยงาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประชาชน ชุมชน เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางวิธีการในการร่วมกันป้องกันและควบคุมอาชญากรรม จัดระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในชุมชน เป็นต้น

เมื่ออาสาสมัครตำรวจบ้าน คือแนวร่วมประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการตำรวจลักษณะปฏิบัติการ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม การปฏิบัติงานของอาสาสมัครตำรวจบ้าน จึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างประชาชนในชุมชนกับชนในชุมชนกับตำรวจ ซึ่งเรียกว่าการปฏิบัติการในลักษณะเครือข่ายชุมชนแบบแนวร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งกฎหมายว่าด้วยตำรวจแห่งชาติ ตามที่มีประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ฉบับที่ 111/2557 ให้ยกเลิกความใน

มาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.2547 เดิม และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทนว่า

“มาตรา 7 ให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติจัดระบบบริหารการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญา การรักษาความสงบเรียบร้อยและการรักษาความปลอดภัยของประชาชนให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่นชุมชน โดยต้องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคเอกชนมีส่วนร่วม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบาย งบประมาณ และอาสาสมัคร ตลอดจนติดตามตรวจสอบการปฏิบัติงานตำรวจ

การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรภาคเอกชนตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างสำนักงานตำรวจแห่งชาติกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรภาคเอกชนนั้น”

ดังนั้นการที่กฎหมายให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการตำรวจ บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของอาสาสมัครตำรวจบ้านอันพึงจะมีได้ตามกฎหมาย ที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมชุมชนตามภารกิจ 5 ด้าน จะมีดังนี้

1. ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่นการเข้าร่วมปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมผู้กระทำความผิดทางอาญาหรือผู้ก่ออาชญากรรม เนื่องจากว่าอาสาสมัครตำรวจบ้านนั้นเป็นบุคคลในชุมชน พื้นที่นั้น ๆ จึงมีความเข้าใจในสภาพของพื้นที่ และรู้จักบุคคลในชุมชนได้เป็นอย่างดี การเฝ้าระวังและชี้เบาะแสผู้กระทำความผิดทางอาญาให้แก่เจ้าพนักงานตำรวจ อีกทั้งยังคอยรับเรื่องราวที่เป็นปัญหาที่คนในชุมชนแจ้งข้อมูล เพื่อที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น ถือเป็นการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรมและรับเรื่องราวเรียนหรือร้องทุกข์ปัญหาความไม่เป็นธรรมของประชาชน ตามภารกิจของยุติธรรมชุมชน ด้านที่ 1 และด้านที่ 2 นั้นเอง

2. พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 อาสาสมัครตำรวจบ้าน อาจต้องเข้าไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในชุมชนได้ หากไม่กระทบต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจของตน และไม่ใช่ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดำเนินการในชั้นศาลและในชั้นบังคับคดี ตามภารกิจของยุติธรรมชุมชน ด้านที่ 3 ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในชุมชน

3. ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 สืบเนื่องจากว่าปัญหาเสพติดนั้น เป็นปัญหาวิกฤติที่กระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติในหลาย ๆ ด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม คุณภาพประชากร เป็นต้น ซึ่งเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ก็มีเพื่อ ตัดวงจรผู้เสพออกจากผู้ค้า บังคับบำบัดรักษาจนครบระยะเวลาและขั้นตอน ผู้เสพที่ยังไม่ถูกจับ เกิดความเกรงกลัว สมัครใจเข้ารับการบำบัดเสียก่อน เป็นต้น เมื่อเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อทำให้บุคคลผู้ซึ่งหลงผิดในชุมชน ได้รับการบำบัดรักษา เพื่อให้สามารถกลับตัวกลับใจแล้ว คืนกลับสู่ชุมชนของตนเองได้ อาสาสมัครตำรวจบ้าน จึงต้องมีบทบาทในการเป็นผู้ช่วยพนักงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่ในการพาเข้าไปยังเคหสถาน หรือสถานที่ หรือยานพาหนะใด ๆ ในชุมชนที่ตนนั้นอยู่อาศัยและคุ้นเคยกับสถานที่เป็นอย่างดี เพื่อค้นและจับผู้เข้ารับการฟื้นฟูยาเสพติดที่

หลบหนีจากการตรวจพิสูจน์หรือเข้ารับการ ฟันฟู ถือเป็นการให้ความช่วยเหลือ ดูแล สงเคราะห์ และบำบัด ฟันฟู ผู้กระทำความผิดตามภาระกิจของยุติธรรมชุมชนด้านที่ 4 และด้านที่ 5 นั้นเอง

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาของอาสาสมัครตำรวจบ้านในงานยุติธรรมชุมชนยังคงปรากฏให้เห็นในสังคม โดยหลายครั้งที่สื่อมวลชนได้เผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับปัญหาของอาสาสมัครตำรวจบ้านที่ปฏิบัติหน้าที่เกินขอบเขต อำนาจหน้าที่ที่มี จากกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นที่อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2563 ที่ผ่านมา ซึ่งยังคงเป็นช่วงเคอร์ฟิว มีชายคนหนึ่งเมาแล้วขับ และมาถึงยังจุดตรวจจุดสกัดใกล้ ช่วงเวลาที่กำลังจะเคอร์ฟิว แต่กลับมีปัญหากับอาสาสมัครตำรวจบ้านที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ ณ ช่วงเวลานั้น ทำให้ ชายคนดังกล่าวถูกอาสาสมัครตำรวจบ้านรุมทำร้ายร่างกาย และใช้ปืนตบปาก จนได้รับบาดเจ็บสาหัส และ เสียชีวิตในเวลาต่อมา (Amarin TVHD, 2563)

ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

ในส่วนของแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้านในงานยุติธรรมชุมชนให้มี ประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ทางผู้เขียนบทความเชิงวิชาการเรื่องนี้มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

- 1.) จากเดิมที่มีการจัดฝึกอบรมให้กับประชาชนที่สนใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้านเป็นระยะเวลา 2 วัน ควรเพิ่มระยะเวลาในการจัดการฝึกอบรมให้มากขึ้น เพราะยังอาสาสมัครตำรวจบ้านมี ระยะเวลาในการฝึกอบรมที่เพียงพอ พวกเขาจะได้มีเวลาเรียนรู้และเข้าใจถึงหลักการปฏิบัติหน้าที่ เป็นอาสาสมัครตำรวจบ้านให้มากยิ่งขึ้น
- 2.) ก่อนการเข้าร่วม และหลังการเข้าร่วมการฝึกอบรมเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้าน ควรจัดให้มีการทดสอบ ความรู้ในเบื้องต้นเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้าน รวมถึงความรู้ เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่ประชาชนควรรู้ เพื่อให้ทางภาครัฐได้เสริมทักษะความรู้ต่าง ๆ ให้กับ อาสาสมัครตำรวจบ้านได้ตรงจุด
- 3.) แต่ละสถานีตำรวจและหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องร่วมมือกันเน้นย้ำถึงขอบเขตอำนาจหน้าที่ ของอาสาสมัครตำรวจบ้านให้ชัดเจนและสม่ำเสมอ เพื่อให้อาสาสมัครตำรวจบ้านทุกคนเกิดความ ตระหนักถึงขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตนเองมี และต้องระมัดระวังการใช้คำพูด หรือการกระทำกับ ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น
- 4.) การปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้านที่กระทบต่อสิทธิของประชาชน เช่น การตั้งจุดตรวจ จุดสกัด การตรวจค้นบุคคล การจับกุมบุคคล รวมถึงการออกตรวจพื้นที่ จำเป็นที่จะต้องมีการชี้แจงหน้าที่ ตำรวจเป็นผู้นำทีมในการปฏิบัติงานทุกครั้ง
- 5.) ควรวางกฎเกณฑ์และควบคุมการใช้อาวุธของอาสาสมัครตำรวจบ้านอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันไม่ให้ อาสาสมัครตำรวจบ้านใช้กำลังเกินเหตุกับประชาชน

- 6.) ควรจัดให้มีการประชุมร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ หน่วยงานท้องถิ่น อาสาสมัครตำรวจบ้าน และคนในชุมชน เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการแก้ไขและป้องกันปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนทุก ๆ ครั้งเดือน
- 7.) ควรเพิ่มช่องทางให้อาสาสมัครตำรวจบ้านได้ติดต่อประสานร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานอื่นได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เพื่อลดข้อผิดพลาดในการทำงานที่อาจเกิดขึ้นได้
- 8.) สถานีตำรวจและหน่วยงานท้องถิ่น ต้องร่วมกันประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้าน และส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานป้องกันและปราบปรามปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ให้มากยิ่งขึ้น
- 9.) ควรจัดให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีการประเมินการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครตำรวจบ้าน
- 10.) อาสาสมัครตำรวจบ้านควรได้รับค่าตอบแทน หรือสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งควรมีการเพิ่มงบประมาณในการดำเนินการต่าง ๆ ให้เพียงพอและเหมาะสม

บทสรุป (Conclusion)

อาสาสมัครตำรวจบ้านถือเป็นหนึ่งในกำลังสำคัญที่จะช่วยในการขับเคลื่อนภารกิจหลักทั้ง 5 ด้านของ ยุติธรรมชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จไปได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของงานด้านป้องกันและเฝ้าระวังปัญหา การก่ออาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชน อีกทั้งอาสาสมัครตำรวจบ้านยังทำหน้าที่รับแจ้งเบาะแส ต่าง ๆ เกี่ยวกับการกระทำความผิดในชุมชน แม้กระทั่งการให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้นแก่คนในชุมชน รวมถึงการเป็นสะพานช่วยประสานในเรื่องการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ดังนั้นการดึงประชาชนเข้ามา เป็นหุ้นส่วนในการทำงานร่วมกับภาครัฐ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน ความปลอดภัยจากอาชญากรรม ความเป็นธรรม และความสงบสุขของชุมชน ทำให้ประชาชนมีโอกาสดำเนินการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างทั่วถึง อีกทั้งยังลดภาระของ กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและสร้างสำนึกความเป็นชุมชนให้แข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมคุมประพฤติ. (2562). บทความเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน: กระทรวงยุติธรรม. สืบค้นจาก <http://www.probation.go.th/contentmenu.php?id=250>.
- กรมราชทัณฑ์. (2563). ผลรายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์เดือนพฤศจิกายน ปี 2563. สืบค้นจาก <http://www.correct.go.th/stathomepage/>.
- กระทรวงยุติธรรม. (2556). คู่มือการปฏิบัติงานศูนย์ยุติธรรมชุมชน. สืบค้นจาก <https://provincial.moj.go.th/view/4639>.

- กระทรวงยุติธรรม. (2562). แอปพลิเคชัน: ระบบยุติธรรมสร้างสุข. สืบค้นจาก <https://provincial.moj.go.th/view/4637>.
- เดลินิวส์. (2562). ตำรวจบ้าน โหมการ์ด อีกกกลุ่มคนจิตอาสา ผู้เสียสละ. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/article/686194>.
- ร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน. (2563). ร่างพระราชบัญญัติยุติธรรมชุมชน. สืบค้นจาก https://www.moj.go.th/files/moj/20170601103536_71994.pdf.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศกลาง. (2563). ข้อมูลสถิติคดีอาญา. สืบค้นจาก <http://pitc.police.go.th/dirlist/dirlist.php?dir=/crimes>.
- ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเมืองยโสธร. (2559). ยุติธรรมชุมชน (Community Justice). สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/yasothonlaw/posts/575613355980916/>.
- ศูนย์ยุติธรรมชุมชนองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย. (2563). ความเป็นมาของยุติธรรมชุมชน. สืบค้นจาก <http://www.fair.chiangraipao.go.th/ความเป็นมา>.
- อมรินทร์ทีวี. (2563). แม่ร้องขอความเป็นธรรม อาสาสมัครตำรวจกระบี่ถูกชายตายคาบ้าน. สืบค้นจาก <https://youtu.be/1NixITU-uBg>.
- Connell, N. M., Miggans, K., & McGloin, J. M. (2008). Can a community policing initiative reduce serious crime? A local evaluation. *Police Quarterly*, 11, 127–150.
- Crowl, J. N. (2017). The effect of community policing on fear and crime reduction, police legitimacy and job satisfaction: an empirical review of the evidence. *Police Practice & Research*, 18(5), 449–462. <https://doi.org/10.1080/15614263.2017.1303771>.
- Dobrin, A. (2017). Volunteer police: History, benefits, costs and current descriptions. *Secure J* 30, 717–733. <https://doi.org/10.1057/sj.2015.18>
- Pelfrey, W. V. (2004). The inchoate nature of community policing: Differences between community policing and traditional police officers. *Justice Quarterly*, 21, 579–601.
- Ren, L. & Cao, L. & Lovrich, N. & Gaffney, M. (2005). Linking confidence in the police with the performance of the police: Community policing can make a difference. *Journal of Criminal Justice*, 33. 55-66. [10.1016/j.jcrimjus.2004.10.003](https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2004.10.003).

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานศึกษา

ภาณุฤกษ์ พิเศษสุกุลชัย¹

วันได้รับบทความ: 12 กุมภาพันธ์ 2565 วันแก้ไข: 1 พฤศจิกายน 2565 วันยอมรับเผยแพร่: 10 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อบุคคลมีเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน และความแตกต่างเหล่านี้จะก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งต่อมาภายหลัง ความขัดแย้งในสังคมมีตั้งแต่หน่วยเล็กคือ ครอบครัว หน่วยงาน ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับระหว่างประเทศ ความขัดแย้งในสังคมหรือองค์กรนั้นเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นในสังคมและองค์กรที่บริหารงานในระบอบประชาธิปไตย ในขณะเดียวกันความขัดแย้งในด้านความคิดก็ก่อให้เกิดความเจริญกับองค์กรและประเทศชาติอย่างมาก ในสถาบันศึกษาก็เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่ความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งกระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สถานศึกษาจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในสถานศึกษาและต้องทำความเข้าใจกับสาเหตุของความขัดแย้งและสามารถจัดการความขัดแย้งให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ยิ่งนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทะเลาะวิวาท การกลั่นแกล้งกัน ปัญหายาเสพติด หรือลักเล็กขโมยน้อย มาตรการหนึ่งที่สถานศึกษาหลายๆ แห่งนำมาใช้คือ การปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนนักศึกษา รู้เท่าทันปัญหาและสามารถจัดการกับปัญหาด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ และวิธีการไกล่เกลี่ยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่สถานศึกษานำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษาและลดความรุนแรง เพราะการไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ต้นตอ โดยให้นักเรียนนักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความขัดแย้ง สมานฉันท์ในโรงเรียน กระบวนการยุติธรรม การไกล่เกลี่ย

¹ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองเค็ม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต 2 (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

The Restorative Justice Process in Schools

Phanukrit Phisitsakunchai¹

Received: February 12, 2022 Revised: November 1, 2022 Accepted: November 10, 2022

Abstract

Conflict is a natural human phenomenon that inevitably arises. When people have different goals, these may cause conflicts later. Conflict in society begins from small units and occurs at the family, organization, national and international level. Conflicts in society or organizations happen in societies and organizations that function in a democratic system. At the same time, the conflict of ideas has created great prosperity for organizations and nations. An educational institution is one of the organizations where conflict always appears. The art and science of creating school conciliation justice and solving school conflicts must understand the causes and be able to manage conflicts effectively.

Conflict in schools is a problem that has occurred from the past to the present. Moreover, conflict has a tendency to become more violent whether manifesting as altercations, bullying, drug problems or thievery. One measure that many educational institutions use to deal with conflict is raising awareness among students to be aware of problems and be creative in problem solving. The mediation method is an important tool that is used in managing conflict in schools and reducing violence. Mediation is solving problems at the root by allowing students to participate in the solutions so that they are resolved in a sustainable way.

Keywords: Conflict, School Reconciliation, Justice process, Conciliation

¹ Director of Ban Nongkem School, Nong Khai Province (Corresponding Author)

² Assistant professor Police Colonel, Social Sciences Faculty, Royal Police Cadet Academy

บทนำ (Introduction)

ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทะเลาะวิวาท ยกพวกตีกัน ช่มชู้รังแกผู้อื่น ซุบซิบนินทาให้ร้ายผู้อื่น ลักเล็กขโมยน้อย หรือแม้กระทั่งปัญหาด่าพ้อล้อแหม การกลั่นแกล้งกัน นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ความขัดแย้งเหล่านี้ นักเรียนนักศึกษาต่างพยายามหาทางแก้ปัญหาให้จบสิ้นไปด้วยวิธีการที่พวกเขาคิดว่าดีและเหมาะสม เป็นต้นว่า การใช้ความรุนแรงในการยุติความขัดแย้ง ซึ่งการแก้ปัญหาด้วยวิธีการดังกล่าวไม่ใช่แนวทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องนัก เนื่องจากต้นตอของปัญหายังไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไข (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2559)

ประเด็นของปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ในระดับชั้นต่าง ๆ นั้น เป็นปัญหาที่มีอยู่คู่กับการศึกษามาช้านาน อาจจะกล่าวได้ว่า เริ่มมีการศึกษาให้แก่กลุ่มเด็กเมื่อใด ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแข่งขันก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น เพราะความรู้สึกว่าผู้อื่นอยู่เหนือกว่าตนบ้าง ไม่ถูกสีหน้าชะตาทำทางบ้าง หรืออาจเกิดจากการถูกสบประมาทก็เกิดขึ้นบ้าง สถาบันการศึกษา จึงมิได้มีหน้าที่แต่การสั่งสอนพัฒนาด้านความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการอย่างเดียว แต่ยังจะต้องให้ความสำคัญต่อการระงับเหตุแห่งความขัดแย้งนั้น มิให้ลุกลามไปใหญ่โตอีกด้วย เพราะปัญหาความขัดแย้งนั้น แม้จะเป็นเรื่องระหว่างเด็ก ที่บางครั้งอาจเห็นเป็นเรื่องธรรมดาหรือเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่หลายกรณีดังที่ปรากฏในข่าวสารต่าง ๆ ก็กลับขยายไป กลายเป็นโศกนาฏกรรมอันน่ารันทด ทำให้ผู้ใหญ่และสังคมทั่วไปต้องโศกเศร้า เพราะไม่ทันที่จะคิดหาทางควบคุมหรือแก้ไขมาก่อน (เฉลิมลาภ ทองอาจ, 2556)

สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีความพยายามที่จะดำเนินการแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยวิธีหนึ่งที่น่าสนใจคือสันติวิธี และต้องการเสริมสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาโดยใช้การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เนื่องจากเห็นว่าการใช้กระบวนการยุติธรรมปกติที่มีอยู่แล้วหรือกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักที่เน้นการลงโทษผู้กระทำผิดเพียงอย่างเดียว ทำให้ผู้เสียหายหรือผู้ถูกกระทำถูกละเลยไม่ได้รับการเยียวยาจากผลกระทบที่เกิดขึ้น แม้ว่าผู้กระทำผิดจะถูกลงโทษ แต่ผู้เสียหายไม่ได้มีโอกาสได้บอกเล่าถึงความต้องการที่แท้จริงในการเยียวยาถึงความเสียหาย การไกล่เกลี่ยจึงเปรียบเสมือนกระบวนการยุติธรรมกระแสรองที่ใช้เสริมกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งกระบวนการยุติธรรมปกติยังคงทำหน้าที่ต่อไป (ชลัท ประเทืองรัตน, 2560)

นอกจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา ในปัจจุบันยังพบว่าปัญหาความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงเกิดขึ้นอยู่ทั่วไป เมื่อสังคมรับรู้ถึงความยุติธรรมกลายเป็นความไม่ยุติธรรมจะนำไปสู่ความขัดแย้งและบางครั้งกลายเป็นความรุนแรงซึ่งเกิดขึ้นในทุกสังคมในทุกชุมชน ทุกกลุ่มต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็จะนำไปสู่ความพยายามที่จะลดความไม่ยุติธรรม แต่หากไม่มีช่องทางในการแก้ไขก็จะยิ่งนำไปสู่ความไม่ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น ถ้ามีการใช้รูปแบบที่รุนแรงและไม่สร้างสรรค์ ดังนั้น วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจึงเป็นทางเลือกที่ควรพิจารณาที่จะแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างกันด้วยความช่วยเหลือของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สามที่ยอมรับของทุกฝ่าย โดยสมัครใจมาพูดคุยอภิปรายถึงความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550)

จากสถิติเหตุนักเรียนนักศึกษาทะเลาะวิวาทหรือใช้ความรุนแรง ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเก็บข้อมูลระหว่างเดือนตุลาคม 2564 ถึงเดือนกันยายน 2565 พบว่าเดือนมิถุนายน 2565 เกิดเหตุมากที่สุด 65 ครั้ง รองลงมาเดือนสิงหาคม 2565 เกิดเหตุ 62 ครั้ง เดือนกรกฎาคม 2565 เกิดเหตุ 48 ครั้ง และกันยายน 2565 เกิดเหตุ 29 ครั้ง อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้นักเรียนนักศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาทประกอบไปด้วย การถูกทำร้ายร่างกายมาก่อน, การเป็นศัตรูคู่อาฆาต, การอวดให้รุ่นน้องเห็น, ความรู้สึกการเสียศักดิ์ศรี, เรื่องชู้สาว ตลอดจนประเพณีความเชื่อที่ผิด (มติชนออนไลน์, 2565) จากเหตุการณ์ดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้กำหนดมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จึงมีนโยบายให้สถานศึกษาในสังกัดทุกแห่งมีการดำเนินการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อพัฒนาช่วยเหลือนักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรมและมีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวังสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ คือ 1) บริหารจัดการให้มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ 2) ประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานบุคคลภายนอก เช่น ผู้ปกครอง เครือข่ายปกครอง องค์กรต่างๆ สาธารณสุข โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ฯลฯ 3) ดูแล กำกับ นิเทศ ติดตามการประเมินผล สนับสนุนและให้ขวัญกำลังใจในการดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เห็นว่าวิธีการหนึ่งในการคลี่คลายปัญหาของนักเรียน คือ การพัฒนาเยาวชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ทำหน้าที่นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา หรือเพื่อนที่ปรึกษา YC (Youth Counselor) ภายใต้การสอนแนะ (Coach) ของครูแนะแนวดูแลช่วยเหลือและเป็นปรึกษาแก่เพื่อนเยาวชนด้วยกันเป็นเบื้องต้นในปัญหาที่ไม่ซับซ้อน โดยหวังว่านักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาหรือเพื่อนที่ปรึกษา YC (Youth Counselor) ที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะเป็นกำลังสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างยั่งยืน การพัฒนานักเรียนให้ทำหน้าที่เพื่อนที่ปรึกษา จึงควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจังจากสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552)

ถึงแม้ว่าสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จะพยายามใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มาสนับสนุนและแก้ไขปัญหาทะเลาะวิวาทในสถานศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตามเป้าหมาย ด้วยเหตุนี้ แนวคิด "ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์" (Restorative justice) จึงเริ่มมีการขยายขยายขับเคลื่อนจาก "ระบบยุติธรรม" สู่ "ระบบโรงเรียน" จาก "การแก้ปัญหาเชิงสมานฉันท์ที่ปลายทาง" สู่ "การป้องกันปัญหาที่ต้นทาง" และจาก "เด็ก เยาวชนกระทำผิดหรือผู้ใหญ่ที่เป็นอาชญากร" สู่ "เด็กเยาวชนในระบบโรงเรียนก่อนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ของสังคมต่อไป" อันเป็นการประจวบเหมาะกับการสถานการณ์ความขัดแย้งหลายประเภทหลายลักษณะที่เกิดขึ้นร่วมสมัยในสถานศึกษาในปัจจุบัน ทั้งด้านความถี่และความรุนแรง (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2552)

จากปัญหาความขัดแย้งต่างๆ จนนำไปสู่สถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ทำให้หลายหน่วยงานพยายามเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว วิธีการใกล้เคียงจึงเป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ใน

สถานศึกษาและเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่หลายหน่วยงานนำมาแก้ไข เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้และมีประสิทธิภาพ

โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานศึกษา ทราบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ วิธีการไกล่เกลี่ย รวมทั้งประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา

ความเป็นมาของความขัดแย้งในสถานศึกษา

ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่อยู่ช่วงวัยเด็กอายุระหว่าง 13 – 17 ปี และช่วงเยาวชนอายุระหว่างอายุ 18 – 25 ปี (รายงานการพัฒนาเด็กและเยาวชนประจำปี, 2560) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทะเลาะวิวาทในสถานศึกษา หรือยกพวกตีกัน ช่มชู้รังแกผู้อื่น ชุบฉิบนิทาให้ร้ายผู้อื่น ลักเล็กขโมยน้อย หรือแม้กระทั่งปัญหาทางครอบครัว ก็เป็นสาเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันได้

นับวันสถานการณ์ความรุนแรงของพฤติกรรมกรกลั่นแกล้ง รังแกกัน (Bully) ของนักเรียนระหว่างนักเรียน ด้วยกันเอง หรือระหว่างนักเรียนกับบุคคลอื่นที่นักเรียนรู้จักและไม่รู้จักทั้งในสถานศึกษา นอกสถานศึกษา นักเรียนมีพฤติกรรมใช้ความรุนแรงเลียนแบบต่อ ๆ กันมา และนักเรียนเลียนแบบจาก Social Media ที่เรียกว่า Cyber Bully เป็นการระรานทางไซเบอร์ ซึ่งหมายถึง การกลั่นแกล้ง การให้ร้าย การด่าว่า การข่มเหง หรือการรังแกผู้อื่นทางสื่อสังคมต่าง ๆ เช่น Facebook twitter Instagram และ line มีการใช้ภาพประกอบ ตัดต่อ แต่งภาพ ให้น่าเกลียด น่าชิงกว่าเดิม มีการล้อเลียนถ้อยคำ กลั่นแกล้งอย่างต่อเนื่อง อาจมีคนมาเขียนความ คิดเห็นซ้ำเติมแล้วมีการแชร์ไปใน Social Media เรียกว่าเป็น Cyberbullying เหมือนถูกทำร้ายจากคนเป็น จำนวนมากซ้ำแล้วซ้ำอีก และอาจแพร่กระจายไปในวงกว้างในห้วงเวลาไม่นาน โดยการทำร้ายยังคงอยู่อย่างนั้น เปิดไปเมื่อไรก็เจอ ซึ่งส่งผลกระทบต่อนักเรียนผู้ถูกรังทำ นอกจากนี้แล้วยังพบความรุนแรงอื่นที่นอกเหนือจากพฤติกรรมกรกลั่นแกล้ง รังแกกัน (Bully) เช่น ปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศจากผู้ใกล้ชิด ปัญหาการเสพติดสารและการเสพติดพฤติกรรม ปัญหาครอบครัวของนักเรียน ปัญหาสังคม ชุมชนที่อยู่ใกล้ชิด นักเรียนและอื่นๆ ทุกปัญหาล้วนส่งผลกระทบต่อเรียนทั้งผู้ถูกรังทำหรือผู้กระทำโดยตรง ทั้งนี้อาจมาจากสาเหตุนักเรียนผู้ถูกรังทำและนักเรียนผู้กระทำบางคนขาดทักษะชีวิตด้านสุขภาวะทางจิตใจ (Mental Health Literacy) ที่ดีที่เป็นภูมิคุ้มกันในการรองรับหรือสร้างปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น มีการตัดสินใจ กระทำในสิ่งที่ผิดพลาดโดยลำพัง ทุกปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียนรับรู้กันทั่วไปตามข่าวในหลายช่องทาง ของ Social Media ปัญหาส่วนใหญ่ของการก่อเหตุทะเลาะวิวาทและการก่อความรุนแรงของนักศึกษาในสถานศึกษาระดับอาชีวจะมีหลายลักษณะ เช่น การยกพวกตีกัน ปัญหาความขัดแย้งส่วนตัวเคยมีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน

จะเห็นได้ว่า ปัญหาอนาคตของชาติต้องติดกับอยู่ในวังวนของการทะเลาะวิวาทระหว่างบุคคลและระหว่างสถาบันทางหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาระดับอาชีวและหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลโดยตรง จำเป็นต้องมีนโยบายในการป้องปรามและมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนแน่นอนในการแก้ไขปัญหา เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของสถานศึกษาระดับอาชีวและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นทางวิชาการของสถานศึกษาระดับอาชีวโดยเฉพาะการเป็นประเทศสมาชิกอาเซียน สถานศึกษาระดับอาชีวมีความจำเป็นต้องผลิตบุคลากรในการก้าวเข้าสู่แรงงานในภูมิภาคที่มีคุณภาพ หากประเทศไทยยังไม่สามารถข้ามพ้นปัญหานักเรียนทะเลาะวิวาท และการก่อความรุนแรงได้ก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา รัฐจึงจำเป็นต้องมีนโยบายแห่งชาติในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการก่อความรุนแรงในสถานศึกษาระดับอาชีวอย่างเร่งด่วน ซึ่งที่ผ่านมารัฐมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างนักเรียนอาชีวแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นโครงการที่ไม่ต่อเนื่องและไม่มีความนโยบายในการแก้ไขระดับชาติอย่างจริงจัง (อภิญา ดิสสะมาน, 2558)

หากจะแก้ปัญหาคความขัดแย้งในสถานศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นนั้นด้วยลงโทษนักเรียน ทางโรงเรียนจะมีวิธีอย่างไรจึงจะไม่ถูกผู้ปกครองฟ้องร้องความผิด การลงโทษนักเรียนนักศึกษาที่จะพ้นผิดหรือไม่ถูกผู้ปกครองฟ้องร้องความผิด ครูต้องลงโทษตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการลงโทษนักเรียนนักศึกษาระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. 2548 ได้กำหนดวิธีการลงโทษไว้แก่นักเรียนหรือนักศึกษาที่กระทำความผิด มี 4 สถาน ดังนี้

1. ว่ากล่าวตักเตือน
2. ทำทัณฑ์บน
3. ตัดคะแนนความประพฤติ
4. ทำกิจกรรมเพื่อให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

โดยเน้นถึงเรื่องการห้ามลงโทษนักเรียนและนักศึกษาด้วยวิธีรุนแรง หรือแบบกลั่นแกล้ง หรือลงโทษด้วยความโกรธหรือด้วยความพยาบาท โดยให้คำนึงถึงอายุของนักเรียนหรือนักศึกษา และความร้ายแรงของพฤติการณ์ประกอบการลงโทษด้วย การลงโทษนักเรียนหรือนักศึกษาให้เป็นไปเพื่อเจตนาที่จะแก่นิสัยและความประพฤติไม่ดีของนักเรียนหรือนักศึกษาให้รู้สำนึกในความผิดและกลับมาประพฤติตนในทางที่ดีต่อไป ให้ผู้บริหารโรงเรียน หรือผู้ที่ผู้บริหารโรงเรียนมอบหมายเป็นผู้มีอำนาจในการลงโทษ นักเรียนนักศึกษา การลงโทษด้วยการว่ากล่าวตักเตือน ใช้ในกรณีนักเรียนหรือนักศึกษากระทำความผิดไม่ร้ายแรง การลงโทษด้วยการทำทัณฑ์บน ใช้ในกรณีนักเรียนหรือนักศึกษาที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสภาพนักเรียนหรือนักศึกษา ตามกฎกระทรวงว่าด้วยความประพฤตินักเรียนและนักศึกษา หรือกรณีทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติศักดิ์ของสถานศึกษาหรือฝ่าฝืนระเบียบของสถานศึกษา หรือได้รับโทษว่ากล่าวตักเตือนแล้ว แต่ยังไม่เข็ดหลาบ การทำทัณฑ์บน ให้ทำเป็นหนังสือ และเชิญบิดามารดาหรือผู้ปกครองมาบันทึกรับทราบความผิดและรับรองการทำทัณฑ์บนไว้ด้วยการลงโทษด้วยการตัดคะแนนความประพฤติ ให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติว่าด้วยการตัดคะแนนความประพฤตินักเรียนและนักศึกษาของแต่ละสถานศึกษากำหนด และให้ทำบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐาน

แม้ว่าการลงโทษนักเรียน นักศึกษาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการลงโทษนักเรียน นักศึกษา ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. 2548 จะช่วยให้ลดความรุนแรงได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้เพียงการทำโทษตามระเบียบเท่านั้น หากว่าผู้กระทำความผิดฝังใจกับเหตุการณ์ที่ถูกลงโทษ นั้นแล้ว อาจส่งผลให้เกิดการทะเลาะวิวาทนอกสถานศึกษาขึ้นได้ ปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะเกิดขึ้นในประเทศไทยเท่านั้น ในต่างประเทศก็มีการก่อเหตุความรุนแรงอีกด้วย

ดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกาช่วงปลายทศวรรษ 1960 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขนานใหญ่ อันก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอย่างมากมาย ปัญหาเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทะเลาะวิวาท การรังแกผู้อื่น การลักเล็กขโมยน้อยและการล้อเลียน ได้คืบคลานเข้ามาในสถานศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารโรงเรียนพยายามจัดการกับปัญหาดังกล่าวด้วยการลงโทษนักเรียนด้วยวิธีการเดิม ๆ เช่น ทำทัณฑ์บน ตัดคะแนนความประพฤติ หรือแม้กระทั่งเมียนตีกักต้อน แต่ปัญหาก็ไม่ได้ลดลง กลับมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ต่อมาในช่วงต้นทศวรรษ 1970 โรงเรียนต่างๆ เริ่มขอความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา ในที่สุดคณะกรรมการชุมชนเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและการฝึกอบรมแห่งเมืองซานฟรานซิสโก (San Francisco Community Board for Policy and Training) ได้ก่อตั้งโครงการผู้จัดการความขัดแย้งขึ้น (Conflict Managers Program) เพื่อฝึกอบรมนักเรียนให้ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในโรงเรียน ซึ่งต่อมาโครงการผู้จัดการความขัดแย้งได้รับการพัฒนา จนกลายเป็นต้นแบบที่สำคัญของการไกล่เกลี่ยโดยเพื่อน (Peer Mediation) ที่รู้จักกันเป็นอย่างดี

การไกล่เกลี่ยโดยเพื่อนไม่เพียงแต่ได้รับความนิยมเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ประเทศอังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ นอร์เวย์ สวีเดนและเดนมาร์ก ต่างก็นำวิธีการการไกล่เกลี่ยโดยเพื่อนไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานศึกษาด้วยเช่นกัน สำหรับประเทศไทยได้มีความพยายามที่จะนำการไกล่เกลี่ยในสถานศึกษามาใช้เช่นกัน โดยในระดับโรงเรียนนั้น โรงเรียนพนมสารคาม "พนมอดุลวิทยา" จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้นำกระบวนการไกล่เกลี่ยมาใช้เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในโรงเรียน ปรากฏว่าประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง จากเดิมมีปัญหาเด็กทะเลาะกันปีละกว่า 100 เรื่อง เหลือเพียงปีละไม่กี่เรื่อง นอกจากนี้ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ได้จัดตั้ง "ศูนย์ประนีประนอม" ขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2553 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อนำกระบวนการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทมาใช้ในโรงเรียน ซึ่งเป็นศูนย์แรกของกรุงเทพมหานคร องค์การสหประชาชาติ กำหนดให้วันที่ 25 พฤศจิกายน ของทุกปี เป็นวันยุติความรุนแรงต่อเด็ก และสตรี และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2542 กำหนดให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปี เป็นเดือนแห่งการรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และบุคคลในครอบครัว (ThaiPR.net, 2553) ส่วนในระดับอุดมศึกษานั้น หลายๆ สถาบันการศึกษาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยวิธีการไกล่เกลี่ยและได้พยายามจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยในสถาบันของตน อาทิ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยเกริกและมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง เป็นต้น ซึ่งนับว่าสถาบันการศึกษาได้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของการไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา อันเป็นการเสริมสร้างและปลูกฝังวัฒนธรรมการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีให้นักเรียน นักศึกษา และเมื่อพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต จะได้

ขับเคลื่อนสังคมให้รู้จักกับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยมากยิ่งขึ้นเพื่อนำพาสังคมไทยสู่ความร่มเย็นเป็นสุข จนเป็นสังคมที่น่าอยู่ตลอดไป

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีด้านการลงโทษสามารถที่นำมาใช้เป็นกรอบพื้นฐานในนักเรียนที่กระทำผิดฝ่าฝืนระเบียบวินัยในโรงเรียนได้ โดยมีหลักการดังนี้

1) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อทดแทน (Retributive Theory) มีวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ผู้เสียหายและสังคมรวมทั้งผู้กระทำความผิดด้วย การกำหนดโทษจะต้องมองย้อนหลังไปในอดีต เพื่อให้มีความเหมาะสมกับความผิดที่ได้กระทำไปโดยโทษจะต้องได้สัดส่วนกับการกระทำความผิดด้วย

2) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกัน (Prevention Theory) มีวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งให้ผู้กระทำความผิดเข็ดหลาบ เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง ไม่กล้าที่จะกระทำความผิดขึ้นอีก และขณะเดียวกันก็เพื่อไม่ให้บุคคลอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่างอีกด้วย โดยการกำหนดโทษจะต้องมองไปข้างหน้าในอนาคต เพื่อป้องกันโดยมุ่งไปที่ตัวผู้กระทำความผิดไม่ให้กระทำความผิดซ้ำ โดยโทษจะต้องมากกว่าผลประโยชน์ที่จะได้รับ จึงจะทำให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัวและยับยั้งไม่กระทำความผิดขึ้นอีก

3) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitative Theory) มีวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูให้เป็นคนดี ไม่หวนกลับมาทำความผิดซ้ำขึ้นอีก โดยการกำหนดโทษจะต้องมองไปข้างหน้าในอนาคตเพื่อหาสาเหตุ และนำมาปรับปรุงแก้ไขโดยมุ่งไปที่ตัวผู้กระทำความผิด ไม่ให้ผู้กระทำความผิดหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำขึ้นอีก โทษจะต้องมีระยะเวลาเพียงพอที่จะให้ผู้กระทำความผิดปรับปรุงแก้ไขได้ ซึ่งไม่ควรจำคุกในระยะสั้น โดยสมควรใช้วิธีการคุมประพฤติแทนเนื่องจากการกำหนดเวลาได้ยาวกว่า ทำให้มีระยะเวลาในการปรับปรุงแก้ไขได้เพียงพอ

4) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคม (Social Defense Theory) มีวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากร โดยการกำหนดโทษจะต้องมองไปข้างหน้าในอนาคตโดยการตัดขาดไม่ให้ผู้กระทำความผิดอยู่ในสังคม เรียกว่าวิธีการเพื่อความปลอดภัย เช่น การห้ามเข้าเขตกำหนด เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

1) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) หมายถึง กระบวนการใด ๆ ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายกลับคืนสู่ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยใช้วิธีการสร้างกระบวนการที่มีส่วนร่วมหลายฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้กระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย สังคมชุมชน และเจ้าพนักงาน ในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวดำเนินการโดยวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแทนการลงโทษจำคุกหรือลงโทษอื่นตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งอาจหมายรวมถึงการเจรจา (Mediation)

การไกล่เกลี่ย (Conciliation) การประชุมกลุ่มเพื่อระงับข้อพิพาท (Conferencing and Sentencing Circles) (สุวิช ปนุตติกร, 2555)

2) แนวคิดของการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่สำคัญในการดำเนินการเพื่อแก้ไขความขัดแย้งของบุคคล ให้ได้รับความเป็นธรรม อันเกิดจากกระบวนการทัศนคติความยุติธรรมที่เป็นปรัชญา แนวคิด ทฤษฎีและกลวิธีในการ เยียวยาเพื่อสร้างความสมัคคีสามัคคีระหว่างเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชนขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการมองอาชญากรรมในมิติที่ว่าอาชญากรรมเป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่าง บุคคล (Interpersonal conflict) ซึ่งเป็นการมองในมิติเชิงซ้อนที่แตกต่างไปจากกระบวนการทัศนคติเดิม

3) รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่สามารถนำมาปรับใช้กับกระบวนการยุติธรรม ในประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม มีด้วยกัน 4 รูปแบบ (ณัฐวสา ฉัตรไพบุลย์, 2550) ดังต่อไปนี้

3.1) การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด (Victim Offender Mediation) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบของการประนอมข้อพิพาท ระหว่างผู้เสียหายและ ผู้กระทำความผิด จะเป็นการนำเอาบุคคลทั้งสองฝ่าย คือ ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมาพบปะกันเพื่อ พุดคุยประนอมข้อพิพาทโดยผู้ประนอมข้อพิพาทจะเป็นอาสาสมัครที่ได้รับการอบรมมาเป็นอย่างดีซึ่งโดยทั่วไป ผู้ประนอมข้อพิพาทจะทำหน้าที่โน้มน้าวให้ทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดพูดถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น ความ เดือดร้อน และความเสียหายจากการกระทำความผิดและจะมีการตั้งคำถาม (ที่อาจมี) ต่ออีกฝ่าย และจบด้วย การหาข้อสรุปเพื่อการชดใช้และเยียวยาผลของการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น

3.2) การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference) การประชุมกลุ่มครอบครัว ได้เกิดขึ้นในประเทศนิวซีแลนด์ตั้งแต่ ปีค.ศ. 1989 ซึ่งต่อมาได้มีการนำมาใช้ในประเทศออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และแอฟริกา แต่อันที่จริงแล้วรูปแบบของการประชุมกลุ่มครอบครัวนี้ได้มีการใช้ มานานแล้ว ในหมู่ชนเผ่าเมารีโดยมีการกล่าวกันว่าการประชุมนี้ไม่ใช่เพียงแต่การรับเอาปรัชญาและวิธีการ ระงับข้อพิพาทของชนเผ่าเมารีมาใช้แต่ยังเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับใช้กับเยาวชนชาวเผ่าเมารีที่ได้ กระทำความผิด โดยทั่วไปแล้วการประชุมกลุ่มครอบครัวจะมีลักษณะคล้ายๆ กันกับเรื่องการประนอม ข้อพิพาทที่เปิดโอกาสให้คู่กรณีเข้าร่วมในกระบวนการ สามารถแสดงความรู้สึกและเปิดเผย ข้อเท็จจริงจาก การกระทำความผิดเพื่อนำไปสู่การเจรจาหาข้อตกลง แต่การประชุมกลุ่มครอบครัวจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นๆ ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการระงับข้อพิพาท หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การประชุมกลุ่มครอบครัวจะ แตกต่างจากการประนอมข้อพิพาทตรงที่นอกจากผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิดแล้ว บุคคลอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น คนในครอบครัวของคู่กรณีคนรู้จักตำรวจ ทนายความ และผู้แทนของคนในชุมชนจะเข้ามาร่วมใน กระบวนการด้วย

3.3) การเตือนแบบ Wagga Wagga เกิดขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจชุมชนในประเทศ ออสเตรเลียในต้นทศวรรษที่ 1990 โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในเมือง Wagga Wagga อันเป็นเมืองเล็ก ๆ ใน New South Wales ได้เริ่มโครงการทดลองการประชุมในการเตือน (Caution) ที่มีอำนาจทำได้ตามคอมมอนลอว์ซึ่ง

รูปแบบการเตือนแบบใหม่ที่นำมาใช้ได้รับอิทธิพลมาจากโครงการการประชุมกลุ่มครอบครัว หรือ Family Group Conference ของประเทศนิวซีแลนด์ตามแนวความคิดเรื่องการดำเนินเพื่อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ที่ดีต่อกันของ John Braithwaite ที่เชื่อกันว่ามีจุดแบ่งแยกระหว่างการดำเนินที่จะสร้างตราบาปแก่ผู้กระทำความผิดกับการดำเนินที่ทำให้ผู้กระทำความผิดได้รู้ตัวตนเองทำผิดไปโดยการดำเนินแบบหลังนี้จะต้องทำด้วยความรักและนับถือกัน อันนำมาซึ่งการให้อภัยและความสมานฉันท์การดำเนินของกลุ่มครอบครัวซึ่งกระทำต่อผู้ที่กระทำความผิดอย่างเคารพในสิทธิของเขาและมุ่งที่จะทำให้เกิดความสมานฉันท์จึงเป็นรูปแบบของการควบคุมโดยชุมชนแบบบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ การเตือนแบบ Wagga Wagga จึงมีแนวความคิดอยู่ที่การนำผู้กระทำความผิดมาเข้ากระบวนการดำเนินโดยชุมชนดังกล่าว

4.4) การลงโทษโดยที่ประชุม (Circle Sentencing) การลงโทษโดยที่ประชุม เป็นรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศแคนาดา ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 ในศาล Yukon Territorial ที่มีปัญหา เรื่องชนพื้นเมืองชอบทำร้ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดูแลผู้เสียหาย ดึงชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมกับระบบกระบวนการยุติธรรม และกระตุ้นให้ผู้กระทำความผิดปรับปรุงตนเอง การลงโทษ โดยที่ประชุมจะต่างจากรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เรื่องอื่นๆ ตรงที่ว่า การลงโทษที่ประชุมนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนการพิจารณาการลงโทษของศาล และมีสภาพเป็นกระบวนการ ยุติธรรม ชุมชนที่เข้าร่วมกันไปกับระบบกระบวนการยุติธรรม

แนวคิดเรื่องการไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา

สถานศึกษาไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย มีข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างนิสิตนักศึกษาหรือระหว่างข้าราชการ พนักงาน ตลอดจนอาจารย์ด้วยกันเอง ปรากฏการณ์นี้ มิได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่ในประเทศไทยของเรา ในต่างประเทศ ก็มีข้อพิพาทในทำนองเดียวกันเกิดขึ้นอยู่เสมอเช่นกัน จนมีความคิดที่จะตั้งศูนย์ระงับข้อพิพาทในสถานศึกษาขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการนำการไกล่เกลี่ยมาใช้ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ในหลายทาง อย่างไรก็ดี โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นลักษณะการไกล่เกลี่ยโดยเพื่อน (peer mediation) เพื่อลดความขัดแย้งในสถานศึกษา การไกล่เกลี่ยลักษณะนี้ ใช้เพื่อนนักเรียนนักศึกษาไกล่เกลี่ยให้ เพื่อนนักเรียนนักศึกษาด้วยกัน เมื่อใดที่มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นอาจารย์จะส่งเรื่องให้ทำการไกล่เกลี่ยแทน การดำเนินการทางวินัยแบบเดิม นอกจากจะเป็นการระงับข้อพิพาทแล้ว ยังเป็นการสอนให้นักเรียน นักศึกษารู้จักทางเลือกในการแก้ไขความขัดแย้งหรือปัญหาระหว่างกัน

เมื่อพูดถึงการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation) เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่มีลักษณะคล้ายกับการเจรจาต่อรอง แต่มีบุคคลที่สาม ซึ่งเรียกว่า "ผู้ไกล่เกลี่ย" เข้ามาคอยช่วยเหลือสนับสนุนกระบวนการเจรจาต่อรองให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังร่วมกับคู่กรณีในการแสวงหาทางออกที่เหมาะสม จนทำให้เกิดความพอใจแก่ทุกฝ่าย เป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็ว ไม่เป็นพิธีการ เป็นวิธีที่มีได้นำสิ่งที่เข้ามาแทนที่การเจรจา แต่เป็นวิธีการที่เข้ามาเสริมการเจรจาให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการเจรจา

ระหว่างคูรณ์ที่ดำเนินกันเองอาจมีอุปสรรคต่างๆ เข้ามาเป็นปัจจัยที่อาจทำให้ความขัดแย้งไม่สามารถยุติลงได้ ดังนั้นการดำเนินการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สาม โดยเฉพาะเพื่อนซึ่งทั้งสองฝ่ายยอมรับน่าจะเป็นวิธีการที่น่าจะประสบผลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี (อภิญา ดิสสะมาน, 2558)

ตัวอย่างการไกล่เกลี่ยโรงเรียนสตรีนครสวรรค์ ที่มีสถานการณ์ความรุนแรงในโรงเรียนในอดีตเกิดขึ้นมาก อย่างเช่นใช้มีดฟันกันในสถานศึกษา มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน ตีกัน มีการแย่งที่นั่งกันในโต๊ะโรงอาหาร แล้วก็สาดน้ำปลากัน เวลาเมื่อมีเรื่องกันผู้ปกครองและเด็กนักเรียนก็มักจะไม่ค่อยยอมกัน ปี 2553 เป็นช่วงที่เกิดความรุนแรงในโรงเรียนค่อนข้างบ่อย เนื่องจากการทะเลาะวิวาทในปีพ.ศ. 2554 มีความขัดแย้งเรื่องใหญ่เกิดขึ้นคือเด็กตีกันหัวแตก กล้องวงจรปิดในโรงเรียนก็ใช้ไม่ได้จากสถานการณ์น้ำท่วม แล้วจากเรื่องนั้นก็กลายเป็นเรื่องใหญ่มากที่ทำให้ผู้ปกครองหลายฝ่ายไม่ยอมกัน โรงเรียนพยายามที่จะไกล่เกลี่ยหลายครั้ง แต่ผู้ปกครองก็ไม่ยอมกัน ถึงขนาดไปร้องพนักงานสอบสวน จนกระทั่งเป็นคดีไปถึงศาลยุติธรรม เรียกค่าเสียหายกันเป็นแสนๆบาทแต่สุดท้ายก็ยอมความกันในชั้นศาล ผู้ปกครองมองว่าครูอาจารย์เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ตลอด ผู้บริหารได้ปรึกษาพูดคุยกับทางศาลจังหวัดนครสวรรค์ว่าน่าจะมีวิธีการที่ขจัดความขัดแย้งเหล่านี้ได้โดยที่อาจารย์ไม่ต้องเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เพราะอาจถูกมองได้ว่า อาจารย์เข้าข้างฝ่ายอื่น แต่ถ้าเด็กจัดการกันเองพูดคุยกันเอง น่าจะคุยกันได้ดีกว่า จากคดีตัวอย่างที่ทำให้เกิดแนวคิดในการสร้างศูนย์ไกล่เกลี่ย เพื่อให้นักเรียนมาปรับความเข้าใจกัน ตกลงกันว่าเราจะยุติคดีเหล่านี้ได้อย่างไร เพื่อไม่ให้เหตุการณ์กลายเป็นเรื่องใหญ่โต และเพื่อไม่ให้นักเรียนต้องออกจากระบบการศึกษากลายเป็นปัญหาของสังคม จึงเป็นที่มาของการก่อตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยผู้บริหาร ก่อนหน้าที่จะมีการตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้บริหารได้ผลักดันให้มีการก่อตั้งสถานักเรียนโดยมีตัวแทนจากทุกห้องเรียนเพื่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ รวมถึงเพื่อไม่ให้เด็กเอาเวลาไปสนใจเรื่องการทะเลาะวิวาท หรือยาเสพติด เป็นการเบี่ยงเบนความสนใจในการทำกิจกรรมมากกว่า ภายในเวลา 3 - 4 ปี สถานักเรียนมีความเข้มแข็งขึ้น แต่บางครั้งก็ยังมีเหตุการณ์ทะเลาะวิวาท จึงก่อตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยในปี พ.ศ.2555 การไกล่เกลี่ยเป็นงานหนึ่งของสถานักเรียน มีการดำเนินงานที่เป็นระบบ และประชุมกันก่อนที่จะเริ่มงานอย่างสม่ำเสมอ (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2559)

ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

จากสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในระดับต่าง ๆ ของสถานศึกษา คณะรัฐมนตรีได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว โดยมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2548 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งศูนย์สันติวิธีขึ้นในสถานศึกษา คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาผลการสัมมนาของสถาบันพระปกเกล้า เรื่อง “รัฐบาลใหม่กับการจัดการความขัดแย้งในสังคม” ซึ่งมีข้อเสนอเพื่อพิจารณารวม 2 ประการ คือ

- 1) การจัดตั้งศูนย์สันติวิธีหรือศูนย์สันติศึกษาขึ้นในมหาวิทยาลัยเพื่อบรรจุเรื่องการขจัดความขัดแย้งเป็นหลักสูตรหนึ่งของมหาวิทยาลัย
- 2) จัดตั้งสถาบันหรือองค์กรอิสระเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งและไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

การใกล้ชิดข้อพิพาทในสถานศึกษานั้น ผู้ใกล้ชิดข้อพิพาทส่วนใหญ่จะได้แก่อาจารย์ ครู นักเรียน ที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการความขัดแย้งและการใกล้ชิดข้อพิพาท ที่ผ่านการฝึกอบรมและมีประสบการณ์ในด้านการใกล้ชิดข้อพิพาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีจิตใจที่ให้บริการและช่วยเหลือผู้อื่น โดยทำหน้าที่ในการเจรจาโดยไม่ได้เป็นผู้ชี้ขาดตัดสินข้อพิพาทที่ดำเนินการใกล้ชิดข้อพิพาท สามารถดำเนินการได้ แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นข้อพิพาทเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา เช่น การไม่เข้าใจกัน การทะเลาะวิวาท การไม่ปฏิบัติตามอยู่ในกฎระเบียบ การชกต่อย ยกพวกตีกัน หรือการกระทำผิดอื่น ๆ การโจษจันซุบซิบนินทา การละเมิดความสัมพันธ์ การเผชิญหน้าทางสีผิวและวัฒนธรรม การทำร้ายร่างกาย เล็กน้อย หรือต่อสู้กัน การโกหกหลอกลวง และลักทรัพย์ข้อพิพาทในห้องหรือในโรงเรียน พวกชอบทำลายสิ่งของ สำหรับปัญหาที่ร้ายแรงมากขึ้นที่ต้องการการส่งต่อมืออาชีพ เช่น การล่วงละเมิดทางเพศ การทำร้าย ใช้ยาเสพติดให้โทษ มีอาวุธในครอบครอง และผู้ที่เกี่ยวกับปัญหากฎหมาย

ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว ในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ให้ความสำคัญกับสถานศึกษาในสังกัด ในการป้องกัน ดูแลไม่ให้นักเรียนได้รับผลกระทบ และคุ้มครอง เยียวยา แก้ไข หากนักเรียนคนหนึ่งได้รับ ผลกระทบก็จะไม่ให้เกิดขึ้นกับนักเรียนผู้ไม่ได้รับผลกระทบ ด้วยเหตุนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กำหนดให้มีการฝึกอบรมครูประจำชั้นเพื่อเป็น นักจิตวิทยาประจำสถานศึกษา ให้กับสถานศึกษาทุกแห่ง “ 1 โรงเรียน 1 นักจิตวิทยา (One school one psychologist)” เพื่อให้ครูประจำชั้นซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุด มีสมรรถนะในการนำหลักจิตวิทยาไปใช้ในการดูแลช่วยเหลือเด็กนักเรียน พร้อมให้บริการปรึกษา สร้างสุข แก้ไขปัญหา เป็นศูนย์กลางในการให้ คำปรึกษา ฝึกทักษะการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอารมณ์ สังคมและสติปัญญาแก่เด็กนักเรียน และสามารถให้การคุ้มครองช่วยเหลือเด็กนักเรียน ในภาวะวิกฤติรุนแรงได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563)

ข้อพิพาทที่สามารถใกล้ชิดในสถานศึกษาได้

ข้อพิพาทเกือบทุกประเภทสามารถที่จะใกล้ชิดในสถานศึกษาได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างนักเรียนนักศึกษา การทะเลาะวิวาท การลักเล็กขโมยน้อย การทำลายข้าวของ การด่าพ้อล้อ แม่ การไม่ปฏิบัติตามอยู่ในกฎระเบียบของสถานศึกษา การโกหกหลอกลวง การนินทาให้ร้ายผู้อื่น การยืมของ แล้วไม่คืน การหึงหวง หรือการละเมิดความสัมพันธ์ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อพิพาทบางเรื่องก็ไม่เหมาะสมที่จะระงับโดยวิธีการใกล้ชิด เป็นต้นว่า ปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษชนิดร้ายแรง การมีอาวุธไว้ในครอบครอง หรือการล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นปัญหาร้ายแรงและกระทบกระเทือนต่อสังคมโดยรวม จึงควรให้อาจารย์ฝ่ายปกครองหรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดูแลแก้ไขน่าจะเหมาะสมกว่า

ประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา

1. สะดวก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่เรียบง่าย ค่อนข้างยืดหยุ่นและไม่มีแบบพิธีรีตองมากนัก สามารถดำเนินการได้ตั้งแต่ความขัดแย้งเพิ่งเริ่มก่อตัวขึ้น ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างทันท่วงที และสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยที่ได้ที่คู่พิพาทสะดวก ไม่ว่าจะเป็นในห้องไกล่เกลี่ย ห้องประชุม โรงอาหาร หรือแม้กระทั่งสนามหญ้าหน้าสถานศึกษาในเวลาที่ไม่พลุกพล่านมากนักก็ได้โดยมีข้อยกเว้นเพียงประการเดียวเท่านั้นคือ การไกล่เกลี่ยต้องทำเป็นความลับ

2. รวดเร็ว การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทใช้เวลาไม่นานนักก็จะทราบได้ว่าคู่พิพาทตกลงกันได้หรือไม่ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็วและทันท่วงที

3. ประหยัดค่าใช้จ่าย เนื่องจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีบุคคลเพียงสามฝ่ายเท่านั้นกล่าวคือ คู่พิพาททั้งสองฝ่ายและผู้ไกล่เกลี่ยเท่านั้น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ

4. สร้างความพึงพอใจให้แก่คู่พิพาท เนื่องจากคู่พิพาทมีส่วนร่วมในการกำหนดผลด้วยตนเอง ทำให้คู่พิพาทรู้สึกว่ามีผู้แพ้ ผู้ชนะ ไม่มีใครเสียหน้า โดยถือว่าคู่พิพาททั้งสองฝ่ายต่างเป็นผู้ชนะทั้งคู่ (Win-Win Situation)

5. รักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่พิพาท เมื่อคู่พิพาทมีโอกาสพูดคุยกันอย่างเปิดอกถึงต้นตอของปัญหาที่ทั้งสองฝ่ายคับข้องใจและร่วมกันหาทางออกจนกระทั่งข้อพิพาทได้รับการแก้ไขเรียบร้อยแล้ว คู่พิพาทย่อมมีโอกาสที่จะกลับไปคบหา คงความสัมพันธ์เป็นเพื่อนกันดังเดิม

6. ปลูกฝังสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา การเรียนรู้การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี เป็นต้นว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตั้งแต่ในวัยเยาว์จะทำให้นักเรียนนักศึกษาเหล่านี้เรียนรู้การควบคุมอารมณ์รู้จักใช้เหตุผลในการยุติปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงในการระงับข้อพิพาท ทำให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา และเมื่อพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสถานศึกษา และเมื่อพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ทักษะความรู้ที่ซึมซับมาย่อมทำให้พวกเขาสามารถจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

7. สร้างความสงบสุขสมานฉันท์ในสถานศึกษาและต่อสังคมในอนาคต เมื่อนักเรียนนักศึกษาเรียนรู้และเข้าใจที่จะจัดการกับความขัดแย้งโดยสันติวิธีมากขึ้น ความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นกับสถานศึกษา และในที่สุดความสงบสุขสมานฉันท์ก็จะเกิดขึ้นแก่สังคมไทยเมื่อพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

8. นักเรียนนักศึกษามีผลการเรียนดีขึ้น เมื่อสถานศึกษาที่มีความสงบเรียบร้อย ไม่มีปัญหาเรื่องความรุนแรงนักเรียนนักศึกษาย่อมมีสมาธิในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น อันส่งผลให้การเรียนของพวกเขาดีขึ้นตามไปด้วย

9. แบ่งเบาภาระครู อาจารย์ เมื่อนักเรียนนักศึกษามีความรู้ความเข้าใจการจัดการความขัดแย้งโดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสถานศึกษาดีแล้ว ครู อาจารย์และผู้บริหารโรงเรียนก็จะมีเวลาในการพัฒนางานด้านอื่นๆ ที่มีประโยชน์แก่นักเรียนนักศึกษามากยิ่งขึ้น

10. ลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาล เมื่อนักเรียนนักศึกษารู้จักและเข้าใจวิธีจัดการกับความขัดแย้งโดยสันติวิธีมากขึ้น ปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาลเนื่องจากการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนย่อมลดลงไปโดยปริยาย

สรุป (Conclusion)

การใกล้ชิดความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคล กลุ่มบุคคลหรือบุคคลกับกลุ่มบุคคล บุคคลหรือกลุ่มบุคคลกับกฎระเบียบของสถานศึกษา สถานศึกษากับชุมชน หรือสถานศึกษากับสถานศึกษา ความขัดแย้งเหล่านี้แม้ว่าบางกรณีจะก่อให้เกิดประโยชน์แต่ส่วนใหญ่มักเป็นโทษ ทำให้องค์กรหรือบุคคลในองค์กรเกิดปัญหาข้อขัดแย้งหรือวิกฤตการณ์ขึ้นได้

ซึ่งการใกล้ชิดความขัดแย้งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญ ในการจัดการกับความขัดแย้งและความรุนแรง ที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการการพูดคุยกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในสถานศึกษาที่มีการขัดแย้งในระดับเด็กและเยาวชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ยิ่งต้องมีขั้นตอนและมีศิลปะในการพูดคุยกันภายใต้บรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้เกิดมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ให้เด็กและเยาวชนหรือผู้ปกครองที่ขัดแย้งกันสามารถมาเผชิญหน้ากันได้ และเป็นการพูดคุยที่เป็นการใกล้ชิด ไม่เกลียดเกลียด ไม่ข่มขู่และบังคับ แต่เป็นกระบวนการของความสมัครใจของคู่กรณี และเกิดการยอมรับจากคู่กรณี เป็นการพูดคุยที่บรรลุเป้าหมายทั้ง 3 ด้าน กล่าวคือ 1) การบรรลุเป้าหมาย (เนื้อหา) ที่ชัดเจนร่วมกัน 2) มีกระบวนการที่ยอมรับร่วมกัน และ 3) เกิดสัมพันธภาพต่อกันอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง สัมพันธภาพเปรียบได้กับการเชื่อมเป้าหมายและวิธีการไว้ด้วยกัน อันจะส่งผลให้การจัดการความขัดแย้งเป็นไปได้อย่างลุล่วง

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน ได้มีแนวคิดที่จะให้มีการนำการใกล้ชิดมาใช้ระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา เริ่มตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2548 ได้มีมติคณะรัฐมนตรี ให้ดำเนินการ ตั้งศูนย์สันติวิธี หรือศูนย์สันติศึกษาในมหาวิทยาลัย และบรรจุเรื่องการจัดการความขัดแย้ง เป็นหลักสูตรการศึกษา และมีการนำการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในสถานศึกษามาใช้ ทั้งในระดับโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยของไทยในระดับโรงเรียน มีการนำโครงการเพื่อนใกล้ชิดลดความขัดแย้ง มาใช้โดยมีการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ทั้งสถาบันพระปกเกล้า สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงยุติธรรม รวมทั้งศาลเยาวชนและครอบครัวในหลายจังหวัด สำหรับการส่งเสริมการจัดการความขัดแย้งด้วยการระงับข้อพิพาททางเลือกในระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยนั้น สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่จัดโครงการสนับสนุนให้มีการเผยแพร่การระงับข้อพิพาททางเลือกแก่บุคลากรในสถานศึกษา ในระดับอุดมศึกษา โดยจัดต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ทั้งในกรุงเทพมหานครและในต่างจังหวัด โครงการนี้นอกจากจะมีวัตถุประสงค์ให้มีการจัดตั้งศูนย์ระงับความขัดแย้งในสถานศึกษาหรือศูนย์ใกล้ชิดข้อพิพาทในสถานศึกษาแล้ว ยังมุ่งหวังให้มีการบรรจุวิชาการระงับข้อพิพาททางเลือกในการเรียน การสอนด้วย นอกจากนี้ยังร่วมมือกับสถานศึกษา โดยเฉพาะคณะนิติศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ เพื่อจัดตั้งศูนย์ใกล้ชิดข้อพิพาทให้กับประชาชน นอกเหนือจากการใกล้ชิดข้อพิพาทระหว่างบุคคลากรในสถานศึกษาอีกด้วย

ปัจจุบันสถาบันการศึกษาหลายแห่ง เริ่มจัดตั้งศูนย์ใกล้ชิดในลักษณะนี้ขึ้นในสถานศึกษาของตนแล้ว อาทิ ศูนย์ใกล้ชิดคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น เป็นต้น ซึ่งนับเป็นนิมิตหมายอันดีที่ศูนย์ใกล้ชิดของสถานศึกษาได้ขยายบทบาทออกมารับใช้สังคมในด้านนี้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นทิศทางที่ดีของการพัฒนาการระงับข้อพิพาททางเลือกในสังคมไทยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง (References)

- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2552). การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในสถานศึกษา: กรอบแนวคิด ความสำคัญ และความท้าทาย. *วารสารร่วมทุกข์*, ปีที่ 27 ฉบับที่ 3 มิถุนายน - กันยายน 2552.
- ชนิดา ทองมณโฑ. (2555). รูปแบบการไกล่เกลี่ยของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารมหาวิทยาลัย นครพนม*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 : มกราคม - เมษายน 2555.
- ชลัท ประเทืองรัตน. (2556). แนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน กับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออกวิทยาเขตอุเทนถวาย. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*, ปีที่ 53 ฉบับที่ 3.
- เฉลิมลาภ ทองอาจ. (2556). แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างผู้เรียน. สืบค้นจาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=855095>.
- ณัฐสา ฉัตรไพบุลย์. (2550). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ, เอกสารจัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสวาระครบรอบ 300 ปีของคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยเอดินบะระ สหราชอาณาจักร.
- ทวี จำปาทอง. (2553). การศึกษาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง. *วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2553.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2553). *ตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ย 2 รร.มัธยมฯ*. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/107227>
- ประธาน วัฒนวาณิช. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: ประกายพริก.
- พรชัย ชันดี. (2558). *ทฤษฎีอาชญาวิทยา: หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.
- มติชนออนไลน์. (2565). *สอศ.ประชุมเครือข่ายป้องกันเพิ่มมาตรการ แก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทนักเรียน นักศึกษา*. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_3600266.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2548). *ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. 2548*.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. ขอนแก่น: ศิริภรณ์ออฟเซต.
- สุเทพ ชิตยวงษ์. (2561). *สอศ.ปราบวัยทีนแหกกฎ จัด 4 มาตรการตัดไฟ 'วิวาท,พนันบอล,รบกวน,ยาเสพติด'*. สืบค้นจาก <https://www.naewna.com/local/337554>.
- สุวิช อนุตติกร. (2555). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการดำเนินคดีอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัว, หลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 10, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการ ศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม*.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานศาลยุติธรรม. (2559). *การไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัท แอคทีฟพริ้นท์ จำกัด.

อภิญา ดิสสะมาน. (2558). แนวนโยบายการแก้ไขพันธุการแห่งความขัดแย้งและความรุนแรงของ
นักศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับอาชีวะ.วารสารศึกษาศาสตรมหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ 17 ฉบับที่
1 มกราคม - มีนาคม 2558.

อภิสิทธิ์ แพ้โธสง. (2554). แนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในสถานศึกษาโดยใช้
วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง: กรณีศึกษา โรงเรียนเป็อยน้อยศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัย
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2554.

ThaiPR.net. (2553). พม.จับมือศาลจังหวัดตลิ่งชัน รณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรี ที่โรงเรียนสตรีวัด
ระฆัง. แหล่งที่มา <https://www.ryt9.com/s/prg/1017718>.